

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์
A Study of Forms of Social Organization in Buddhism

โดย

นายทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พ.ศ. 2546

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ISBN 978-974-364-632-4

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์
A Study of Forms of Social Organization in Buddhism.

โดย

นายวิศศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พ.ศ. 2546

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ISBN 978-974-364-632-4

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

A Study of Forms of Social Organization in Buddhism.

by

Mr. Thaweesak Thongthipya and Others

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Surin Campus

B.E.2546

Research Project Supported by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ISBN 978-974-364-632-4

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์
ผู้วิจัย : นายทวิศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ
ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ปีงบประมาณ : 2546
ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาแนวคิดและเสนอแนะรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ โดยใช้วิธีวิจัยเอกสารและสัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์และผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการทางพุทธศาสนา การเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยนี้ได้มาจากการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์จำนวน 8 รูป ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการทางพุทธศาสนาจำนวน 8 คน ผลการวิจัยพบว่า

แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ ในพระวินัยและในบริบทของพระวินัยพบว่า มีแนวคิดการจัดระเบียบสังคมที่ชัดเจนคือ สังคมสงฆ์ ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากขนบธรรมเนียมของนักบวชที่มีอยู่ในสมัยพุทธกาล และมีโอวาทปาติโมกข์เป็นกรอบในการจัดระเบียบสังคม พระพุทธเจ้าจึงจัดระเบียบสังคมสงฆ์โดยใช้วินัยเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคมเรียกว่า อนาคาริยวินัย ส่วนสังคมทั่วไปที่อยู่รอบนอกสังคมสงฆ์ หากจะจัดว่าเป็นสังคมพุทธอย่างน้อยต้องมีศีล 5 เป็นแกนหลักในการปฏิบัติ ส่วนในพระสูตรและบริบทของพระสูตรพบแนวคิดการจัดระเบียบสังคมที่ชัดเจนในพระสูตรต่าง ๆ ดังนี้ ในอัครคัมภีร์สูตร พบแนวคิดการจัดระเบียบสังคม โดยกล่าวถึงสังคมแบบวรรณะที่มีโครงสร้างหน้าที่ของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่จะปฏิบัติต่อกัน สังคมวรรณะเป็นสังคมที่ปรากฏอยู่ก่อนแล้วพระพุทธเจ้าเพียงแต่อธิบายให้เห็นว่าสังคมเช่นนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร แนวคิดการจัดระเบียบสังคมในพระสูตรนี้ถือว่ามนุษย์เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของคนในสังคม และใช้คุณธรรมเรื่องกุศลกรรมบถ 10 ประการเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม ในจังกวัตติสูตรพบแนวคิดการจัดระเบียบสังคม โดยกล่าวถึงสังคมแบบเศรษฐกิจเชิงจริยธรรมเน้นโครงสร้างทางการปกครอง โดยถือธรรมะเป็นใหญ่เรียกว่า ธรรมาธิปไตย ในสังคาลสูตรพบแนวคิดการจัดระเบียบสังคมโดยกล่าวถึงสังคมแบบโครงสร้างหน้าที่เน้นการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลกลุ่ม ต่าง ๆ ตามหลักทศ 6 และการจัดระเบียบภายในตัวบุคคลได้แก่การเว้นจากบาปกรรม 14 ประการ

2. รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ ในพระวินัยและบริบทของพระวินัยพบว่า มีรูปแบบการจัดระเบียบสังคมสงฆ์สำเร็จรูปไว้เรียบร้อยแล้ว โดยมีวินัยเป็นโครงสร้างการจัดระเบียบภายนอกด้านกายภาพ และมีโอวาทปาติโมกข์เป็นโครงสร้างการจัดระเบียบภายในตัวปัจเจกบุคคล ในพระสูตรและบริบทของพระสูตร พบว่า มีหลักคำสอนในพุทธศาสนาเสนอแนะให้มีการจัดระเบียบสังคม โดยกำหนดบทบาทของผู้เฝ้า หน้าทีของบุคคลตามสถานภาพ หลักของศีล 5 และกุศลกรรมบถ 10 เป็นรูปแบบในการจัดระเบียบสังคม

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลและธรรม ศีลเป็นการจัดระเบียบโครงสร้างสังคมด้านกายภาพ ส่วนธรรมเป็นการจัดระเบียบภายในปัจเจกบุคคล ทั้งสองส่วนนี้ต้องจัดควบคู่กันไป วิธีจัดระเบียบสังคมดังกล่าวนี้เป็นระบบวิถีชีวิตแบบพุทธ เน้นให้บุคคลในสังคมมีปัญญา มีความเห็นถูก มีความคิดเป็นระบบ ถูกต้อง มีระเบียบวินัย พุทธถูก ทำถูก เลี้ยงชีวิตถูก มีความเพียรพยายามถูก มีสติไม่ประมาทมัวเมา มีจิตเป็นสมาธิสงบเยือกเย็น รูปแบบการจัดระเบียบสังคมดังกล่าวนี้เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ดังนั้น รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ จึงควรจัดระเบียบสังคมแบบมัชฌิมาปฏิปทา

Research Title: A Study of Forms of Social Organization in Buddhism
Researcher: Mr. Thaweesak Thongthipya and Others
Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
 Surin Campus
Fiscal Year: 2546 / 2003
Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objective of this research was to study a concept and forms of Buddhist social organization by studying the Buddhist canon (Tripitaka) and interviewing the Buddhist scholars. The Data-collection was obtained from reviewing literatures, interviewing eight Buddhist monks and eight Buddhist experts.

The results of the study were as follows:

1. In the Basket of Discipline (Vinaya Pitaka) and in its surroundings, it was obviously found that the Buddha used the concept of religious Disciplines (Vinaya) originated from earlier conventions and his own principal teachings (Ovadapatiriganmokkha) as the framework to organize the Sangha community and the five precepts (Panca-Sila) to the community apart from the Sangha community. In the Basket of Discourses (Suttanta Pitaka) and its surroundings, it was seen in the Agganna-sutta that the Buddha used the concept of human functions. And the tenfold wholesome course of action (Kusala-Kammaphata) as the framework to organize the community; in Cakkavatti-sutta, it was found that the Buddha used the governmental virtues called Dhammadhipateyya as the framework to organize the community; in Singala-sutta, it was found that the Buddha used the functional structure of human beings called the Six Disa and the individual abstention from the Fourteen Unwholesome Course of Action as the framework to organize the community.

2. In the Basket of Discipline (Vinaya Pitaka) and in its surroundings. It is found that the Discipline (Vinaya) is used as the outer form of social organization and the

principal teaching (Ovadapatimokkha) was used as the inner form of social organization. In the Basket of Discourses (Suttanta Pitaka) and in its surrounding, it was found that role of the leader; the Individual function, the five precepts, and the tenfold wholesome Course of Action are used as the form of social organization.

The recommendation on this research was that the Buddhist Social Organization should be based on both of Discipline and Doctrine (Vinaya and Dharma) because the Discipline the Discipline was the outer social organization and the doctrine was the inner social organization. The form of Buddhist social organization was called "The Middle Way of Social Organization."

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ นี้สำเร็จ ลุล่วงได้ด้วยดี ทั้งนี้ เพราะได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานและบุคคลหลายท่าน ซึ่ง ผู้วิจัยขอเอ่ยนามท่านผู้มีอุปการคุณเหล่านั้นไว้ในที่นี้ ดังนี้

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธวัช สุทธิกุลสมบัติ ผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการ ได้รับเป็นผู้ให้คำปรึกษาในงานวิจัยนี้จนสำเร็จลุล่วงลงอย่างสมบูรณ์
2. มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยพระเทพปัญญาเมธี รองอธิการบดี ได้อำนวยความสะดวกในด้านอุปกรณ์สำนักงานที่ใช้ในการวิจัยเป็นอย่างดี เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องถ่ายเอกสาร พร้อมกับสถานที่เพื่อให้ผู้วิจัยได้ใช้เป็นสถานที่ทำวิจัยในหน่วยงานด้วย
3. กลุ่มพระสงฆ์และผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เป็นนักวิชาการทางด้านพุทธศาสนา ที่กรุณาให้ สัมภาษณ์และเต็มใจให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย
4. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดย พระมหาเจิม สุวโจ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุง งานวิจัยนี้ได้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

จึงขอขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

นายทิวีศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ

วันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2546

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญแผนภูมิ	จ
อักษรย่อและชื่อคัมภีร์	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	4
1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น	4
1.5 คำนิยามศัพท์เฉพาะ	4
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	5
1.7 วิธีดำเนินการวิจัย	5
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมทั่วไป	7
2.1.1 ความหมายของการจัดระเบียบสังคม	8
2.1.2 มูลเหตุที่ทำให้เกิดการจัดระเบียบสังคม	10
2.1.3 องค์ประกอบของการจัดระเบียบสังคม	11
2.1.4 วิธีการจัดระเบียบสังคม	13
2.1.5 รูปแบบการจัดระเบียบสังคม	13
2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบสังคมในหลักสังคมวิทยา	14
2.2.1 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม	14
2.2.2 ทฤษฎีความขัดแย้ง	14
2.2.3 ทฤษฎีการกระทำตอบโต้เชิงสัญลักษณ์	15
2.2.4 ทฤษฎีไร้ระเบียบ	15

2.3. รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	17
บทที่ 3 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์	23
3.1 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระวินัยและพระสูตร	27
3.1.1 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระวินัย	27
3.1.1.1 เหตุผลในการบัญญัติสิกขาบท	29
3.1.1.2 พัฒนาการของการบัญญัติวินัย	30
3.1.1.3 วิธีการบัญญัติวินัย	31
3.1.1.4 วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย	33
3.1.1.5 ประเภทของวินัย	34
3.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระสูตร	34
3.1.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมในอัครคัมภีร์สุตตร	35
3.1.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมในจกกวัตติสุตตร	38
3.1.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมในสังคาลกสุตตร	40
3.2 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ของนักวิชาการทาง พุทธศาสนาที่ได้จากเอกสารวิชาการ	42
3.3 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมที่ได้จากการสัมภาษณ์นักวิชาการทาง พุทธศาสนา	54
3.3.1 สัมภาษณ์แนวคิดการจัดระเบียบสังคม	54
3.3.2 สัมภาษณ์ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการจัดระเบียบสังคม	57
บทที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล	60
4.1 วิเคราะห์แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์	60
4.1.1 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระวินัยและใน บริบทของพระวินัย	61
4.1.1.1 พัฒนาการของสังคมสงฆ์	61
4.1.1.2 พัฒนาการเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม	65
4.1.2 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระสูตรและในบริบท ของพระสูตร	69
4.1.2.1 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามหลักอัครคัมภีร์สุตตร	69

4.1.2.2	แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามหลักจักรกวัตติสูตร	73
4.1.2.3	แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามหลักสังคาลกสูตร	75
4.1.3	แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามทัศนะของนักวิชาการทางพุทธศาสนา	78
4.2	วิเคราะห์รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์	79
4.2.1	รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระวินัยและในบริบทของพระวินัย	80
4.2.2	รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระสูตรและในบริบทของพระสูตร	87
4.2.3	รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามทัศนะของนักวิชาการทางพุทธศาสนา	89
บทที่ 5	สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ	91
5.1	สรุปผลการวิจัย	91
5.1.1	แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์	91
5.1.2	รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์	92
5.2	อภิปรายผล	93
5.2.1	แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์	93
5.2.2	เสนอแนะรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์	97
5.3	ข้อเสนอแนะ	98
5.3.1	ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง	98
5.3.2	ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	99
บรรณานุกรม		100
ภาคผนวก		108
ผนวก ก	บัตรบันทึกการค้นคว้า	109
ผนวก ข	แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	110
ประวัติผู้วิจัยและคณะ		115

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
3.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดระเบียบสังคม ตามแนวพุทธศาสตร์	59
4.1 แสดงรูปแบบสังคมนักบวชสมัยพุทธกาล	63
4.2 แสดงรูปแบบ “สงฆ์สาวก” ของพระพุทธเจ้าที่แตกต่างไปจากนักบวชอื่น	64
4.3 แสดงรูปแบบ “พุทธบริษัท” เขียนเป็นแผนผังดังนี้	66
4.4 แสดงพัฒนาการทางสังคมและแนวคิดการจัดระเบียบสังคม ตามแนวอัครคัมภีร์สูตร	72
4.5 แสดงถึงบทบาทและหน้าที่ของพระเจ้าจักรพรรดิที่มีความสัมพันธ์กับ บุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้การปกครอง	74
4.6 แสดงแนวคิดการจัดระเบียบสังคมแบบเน้นหน้าที่	76
4.7 แสดงแนวคิดการจัดระเบียบสังคมแบบเน้นคุณธรรมภายในปัจเจกบุคคล	77
4.8 แสดงรูปแบบการจัดระเบียบสังคมสงฆ์ตามแนวพระวินัย	84

อักษรย่อและชื่อคัมภีร์

อักษรย่อในงานวิจัยฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ม.(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
ที.ม.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
ม.ม.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
อญ.ปญจก(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ชา.(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตกปาฬิ (ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตก (ภาษาไทย)

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคม ย่อมต้องมีสัมพันธภาพทางสังคม (Social Relationship) กันเป็นธรรมดา แต่การที่บุคคลหลายคนหลายกลุ่ม ซึ่งมาจากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สิ่งที่ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ ปัญหาต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้น เช่น ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหายาเสพติด ปัญหาวัยรุ่น เป็นต้น ซึ่งเกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ในสังคมโลกรวมทั้งประเทศไทยด้วย สุदारัตน์ เกยุราพันธ์ สะท้อนสภาพสังคมไทยปัจจุบันว่า

ประเทศไทยมีคนอายุ 10-14 ปีประมาณ 16 ล้านคน มีวัยรุ่นประมาณ 90,000 คน ตกเป็นเหยื่อของโรคทางสังคมต่าง ๆ มีรายงานว่า วัยรุ่นเป็นเอดส์ปีละประมาณ 3,000 ราย หรือประมาณ 12% ของจำนวนผู้ป่วยที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี หรือมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันสมควร โดยในวัยรุ่นชาย เคยผ่านประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์ถึง 46% และวัยรุ่นหญิง เคยผ่านการมีเพศสัมพันธ์แล้ว 21% ส่วนใหญ่มักจะเป็นการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนด้วยกันและไม่ใช้ถุงยางอนามัย จนนำมาสู่ปัญหาการตั้งครรภ์ก่อนแต่งงาน และการทำแท้งเถื่อนซึ่งกลายเป็นเรื่องที่เป็นปัญหามากในขณะนี้ วัยรุ่นติดยาเสพติดปีหนึ่งประมาณ 80,600 ราย โดยติดเหล้า-เบียร์มากที่สุดถึง 52% รองลงมา คือเครื่องดื่มชูกำลัง 27% และเรื่องอุบัติเหตุที่วัยรุ่นเสียชีวิตปีละ 11,000 ราย โดยเป็นชายมากกว่าหญิงถึง 3 เท่า¹

อรอนงค์ อินทรจิต² ผู้อำนวยการศูนย์ฮอทไลน์ ซึ่ให้เห็นประเด็นปัญหาวัยรุ่นว่า

จากข้อมูลของศูนย์พบว่า 80% ของผู้ที่โทรศัพท์เข้ามาปรึกษาปัญหาวัยรุ่น เป็นกลุ่ม วัยรุ่นหญิงอายุ 18-20 ปี ที่มีเพศสัมพันธ์แบบไม่สมยอม หรือถูกข่มขืน ปัจจุบันผู้ชายเห็นเรื่องการข่มขืนผู้หญิงเป็นเรื่องปกติไปแล้ว ยิ่งผู้ชายที่เมินเมาดื่มเหล้าแล้วขาดสติ ยับยั้งชั่งใจ เด็กวัยรุ่นหญิงจึงมักจะตกเป็นเหยื่อเสมอ ๆ สะท้อนให้เห็นว่า สังคมกำลังแย่ มีวัยรุ่นหญิงโทรศัพท์เข้ามาร้องไห้

¹ สุदारัตน์ เกยุราพันธ์, "สัมภาษณ์," หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, (5 กันยายน 2544), หน้า 21.

² อรอนงค์ อินทรจิต, "สัมภาษณ์," หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, (3 กันยายน 2544) หน้า 24.

บอกว่าโดนข่มขืนเฉลี่ยวันละ 2 ราย ซึ่งไม่น้อยเลย และยังมีคนที่ไม่กล้า
โทรศัพท์มาแจ้งอีกจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่นทั้งนั้น ปัญหาเหล่านี้เกิดมา
จากเด็กสมัยนี้มีค่านิยมที่ผิดไปจากเดิม รักแต่สนุก เทียวเตร่ ตีแม่เหล้า สูดท้าย
ก็มีเพศสัมพันธ์ สถานบันเทิงมีส่วนทำให้ผู้หญิงใจแตก และมีเพศสัมพันธ์
แบบไม่สมยอม โดยเหล้ามีส่วนเป็นตัวกระตุ้น พอมีปัญหาประจำเดือนไม่มา
ไม่รู้จะหาทางออกอย่างไร ก็โทรศัพท์มาปรึกษา ผู้ชายไม่รับผิดชอบ

ปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมา เป็นปัญหาที่สำคัญ เป็นปัญหาระดับชาติเพราะมีผลกระทบต่อสังคม ก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมามากมาย จำเป็นต้องแก้ไขโดยเร่งด่วน แนวทางแก้ไขวิธี
หนึ่งคือ การจัดระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม ดังที่รัฐบาลไทย (2544) โดยกระทรวงมหาดไทยได้มี
นโยบายเร่งด่วนในการจัดระเบียบสังคม ตัวอย่างการจัดระเบียบสถานบันเทิงที่กำลังดำเนินการอยู่
เพื่อเป็นตัวกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตและกำหนดพฤติกรรมของบุคคลในการอยู่ร่วมกัน

การจัดระเบียบสังคม เป็นการกำหนดรูปแบบพฤติกรรมและสัมพันธภาพระหว่าง
บุคคลและกลุ่ม เพื่อให้บุคคลมีการปฏิบัติ และอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืนและเหมาะสม
ซึ่ง ณรงค์ เส็งประชา¹ นักสังคมวิทยาให้ความเห็นว่า

การจัดระเบียบสังคมนั้นมีหลายรูปแบบ หลายวิธีที่สำคัญได้แก่การวางบรรทัดฐานของ
สังคม (Social Norms) การกำหนดสถานภาพ (Status) การกำหนดบทบาท (Roles) การควบคุม
กลุ่มคน (Integrating the group through social control) การลำดับชั้นยศทางสังคม (Social
Ranking)

ส่วนเรื่องรูปแบบการจัดระเบียบสังคมนั้น จำนง อติวัฒนสิทธิ์² ได้สรุปรูปแบบของการ
จัดระเบียบสังคม ตามแนวคิดของ Broom และ Selznick ไว้ 5 แบบ คือ

- 1) แบบเครือญาติ (Kinship) ได้แก่ การจัดระเบียบสังคมที่ใช้บรรทัดฐานและ
สถานภาพในระบบครอบครัวเป็นหลักของความสัมพันธ์ 2) แบบนายกับบ่าว
หรือแบบจงรักภักดี (Fidelity) ได้แก่ การยึดถือความสัมพันธ์โดยความผูกพัน
ฉันท์นาย กับบ่าว 3) แบบชั้น วรรณะหรือแบบสถานภาพ หมายถึง แบบ
ความสัมพันธ์ที่มีกฎเกณฑ์แน่นอน ตามสถานภาพที่กำหนดติดตัวอย่างถาวร

¹ ณรงค์ เส็งประชา, **มานุษยวิทยาประยุกต์ในการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์,
2541), หน้า 131-140.

² จำนง อติวัฒนสิทธิ์ และ คณะ, **สังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์, 2540), หน้า 40-41.

(Fixed status) 4) แบบพันธสัญญา (Contract) คือ ความสัมพันธ์ที่เกิดจากข้อตกลงที่สองฝ่ายกระทำเป็นสัญญาต่อกันโดยมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน 5) แบบองค์การหรือระบบ (Bureaucracy) เป็นลักษณะสังคมสมัยใหม่ที่สมาชิกสังคมมักสังกัดอยู่ในองค์การขนาดใหญ่

ตามแนวคิดของนักสังคมวิทยาเชื่อว่า ปัจจัยวิธีข้างต้นนี้จะช่วยให้สังคมมีระเบียบกฎเกณฑ์ ในการอยู่ร่วมกันอย่างมีสัมพันธภาพที่ดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม หลักคำสอนของศาสนาพุทธมีสาระธรรมที่สอดคล้อง และสามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดระเบียบสังคมได้ แนวคิดหรือหลักการจัดระเบียบสังคมตามแนวทางพุทธศาสนา มีปรากฏอยู่มากมายในคัมภีร์พระไตรปิฎก หรือคัมภีร์อื่น ๆ ทางศาสนาซึ่งมีกระจายในหลักคำสอนต่าง ๆ แต่ขาดการศึกษารวบรวมให้เป็นระบบ หลักการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ที่เห็นได้ชัดคือ หลักการทางสังคมและการเมืองที่อิงอาศัยเนื้อความตามพระสูตร 3 สูตรใหญ่ คือ อัครคัมภีร์สูตร (แหล่งกำเนิดของสถาบันต่าง ๆ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสมมติที่มนุษย์มาประชุมตกลงเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น) จักกวัตติสูตร (รัฐในอุดมคติตลอดจนธรรมหรือหลักการที่จะทำให้รัฐดำรงอยู่ได้) และ สังคาลกสูตร (ประเภทของบุคคลต่าง ๆ ที่ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ทางสังคม ดุจทิศที่อยู่รอบตัว)

จากสภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับสังคมไทยเป็นสังคมที่คนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสังคมที่รักความสงบร่มเย็น เป็นสังคมแห่งเหตุและผล เป็นสังคมแห่งปัญญาสมควรที่จะได้ศึกษา วิเคราะห์หลักคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างจริงจัง และกว้างขวางมากขึ้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ นำหลักการทางพุทธศาสตร์มาเป็นแนวทางในการจัดระเบียบสังคม

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์
- 1.2.2 เพื่อเสนอแนะรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาแนวคิดพื้นฐานของการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ และรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการทางพุทธศาสนา และจากเอกสารต่อไปนี้เป็น คัมภีร์พระไตรปิฎก ทั้งฉบับภาษาบาลี และภาษาไทย คัมภีร์อรรถกถา รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา วารสารและเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง

1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.4.1 จำนวนประชากรและคุณภาพของกลุ่มตัวอย่างเชื่อถือได้

1.4.2 คำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์ในวันเวลาต่างกันไม่ทำให้มีผลแตกต่างกัน

1.4.3 กลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ตอบตามความเป็นจริงและตั้งใจตอบ

1.5 คำนิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดระเบียบสังคมในงานวิจัยนี้ หมายถึง การจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ การจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ในงานวิจัยนี้ หมายถึง ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่วางไว้เป็นมาตรฐานสำหรับจัดสรรสังคมหรือวิถีชีวิตแบบพุทธ รวมถึงการสร้างปัจจัยทางสังคมให้บุคคลรู้จักสถานภาพและบทบาท ไม่เบียดเบียนกัน มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรม มีความเป็นอยู่อย่างเอื้ออาทร เกื้อกูลกัน เพื่อให้เกิดสันติสุข ให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของธรรมวินัย

สังคมตามแนวพุทธศาสตร์ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันซึ่งก่อให้เกิดการกระทำหรือไม่กระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน เช่น สังคมแบบสังฆะ สังคมแบบพุทธบริษัท เป็นต้น

สังคมสงฆ์ในงานวิจัยนี้ หมายถึง สังคมที่พระพุทธเจ้าจัดตั้งขึ้นโดยกำหนดเอาวินัยของสงฆ์เป็นกรอบในการดำเนินชีวิตร่วมกัน

สังคมพุทธในงานวิจัยนี้ หมายถึง สังคมที่ประกอบด้วยนักบวชในพุทธศาสนาและอุบาสกอุบาสิกาผู้นับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง

รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ในงานวิจัยนี้ หมายถึง รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามหลักธรรมวินัยในพุทธศาสนา

คำว่า วินัย ศील สิกขาบท ในงานวิจัยนี้นำมาใช้ในความหมายเดียวกัน หมายถึง กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนทั้งหมดที่ปรากฏในหลักการทางพุทธศาสนา

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 1.6.1 ได้ทราบแนวความคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์
- 1.6.2 ได้ทราบรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์
- 1.6.3 ได้ข้อมูลในการพิจารณาตัดสินใจเรื่องการจัดระเบียบสังคม
- 1.6.4 ได้องค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาระดับปริญญาโททางพระพุทธศาสนา
- 1.6.5 รัฐบาลนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบายและวางแผนในการจัดระเบียบสังคม
- 1.6.6 สถาบันการศึกษาสงฆ์ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาระดับปริญญาโททางพระพุทธศาสนา

1.7 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) สัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์และผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการทางพุทธศาสนา โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1.7.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์และผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการทางพุทธศาสนา และเอกสารต่อไปนี้เป็น คัมภีร์พระไตรปิฎก ทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย คัมภีร์อรรถกถา รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา วารสารและเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ตัวแทนประชากร ซึ่งได้มาโดยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 16 รูป/คน มุ่งสัมภาษณ์เฉพาะกลุ่มนักวิชาการทางพุทธศาสนา ด้วยเหตุผลว่านักวิชาการทางพุทธศาสนาจะสามารถมองแนวคิดรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ได้ครอบคลุม ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการทางพุทธศาสนา และจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เลือกมา เพียงพอสำหรับการศึกษาค้นคว้าในประเด็นเกี่ยวกับแนวคิดรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

1.7.2 ขั้นศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้น เป็นขั้นการสำรวจเอกสารต่าง ๆ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย คัมภีร์อรรถกถา รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา วารสารและเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อวางกรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัย

1.7.3 ขั้นจัดทำเครื่องมือการวิจัยจัดทำบัตรบันทึกการค้นคว้า และแบบบันทึกการสัมภาษณ์

1.7.4 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือการวิจัย 2 แบบ คือ บัตรบันทึกการค้นคว้า และแบบบันทึกการสัมภาษณ์ แล้วนำเสนอต่อที่ประชุมสัมมนาให้ผู้เชี่ยวชาญของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือและให้ข้อเสนอแนะ เมื่อวันที่ 6 มกราคม 2546 และนำมาแก้ไขปรับปรุงก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

1.7.5 ขั้นการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้บัตรบันทึกการค้นคว้าและแบบบันทึกการสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมโดยใช้วิธีการบันทึกข้อมูล ดังนี้

1.7.5.1 ย่อความให้ได้ใจความตรงตามความหมายของข้อความเดิม

1.7.5.2 บันทึกโดยถอดข้อความเป็นข้อความของผู้วิจัยเอง

1.7.5.3 คัดลอกข้อความแล้วทำัญประกาศ ซึ่งจะกระทำเมื่อข้อความนั้นอยู่ในเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

1) เป็นข้อความสำคัญมาก

2) เป็นข้อความที่จะมีการพิสูจน์หรือทดสอบข้อเท็จจริง

3) เป็นข้อความที่ผู้วิจัยต้องการอ้างอิง สนับสนุนความคิดเห็นของตนเอง

4) เป็นข้อความที่เขียนไว้ดีมาก ถ้อยคำสำนวนกะทัดรัดชัดเจนซึ่งจะถอด

ความเป็นภาษาของผู้วิจัยเองอาจทำได้ไม่ดีเท่าเดิม

5) ข้อความที่เป็นพุทธพจน์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก

1.7.5.4 ใช้แบบบันทึกการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์และผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการทางพุทธศาสนา

1.7.6 ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ซึ่งดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1.7.6.1 วิเคราะห์แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

1.7.6.2 วิเคราะห์รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

1.7.7 ขั้นนำเสนอผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยนำเสนอรายงานผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

- 2.1 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมทั่วไป
- 2.2 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบสังคมในหลักสังคมวิทยา
- 2.3 รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมทั่วไป

คำว่า “สังคม” ตามความหมายพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หมายถึง “คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อกันตามระเบียบ กฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน”¹ พัฒนาการทางสังคมมนุษย์ เริ่มจากสังคมล่าสัตว์และเก็บอาหาร (Hunting and Gathering Society) สังคมเลี้ยงสัตว์ (Herding Society) สังคมทำไร่(Horticultural Society) สังคมกสิกรรม (Agrarian Society) สังคมอุตสาหกรรม (Industrial Society) และสังคมข้อมูลข่าวสาร (Information of Technology Society) เมื่อสังคมแต่ละประเภทตั้งอยู่ระยะหนึ่งก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสลับซับซ้อนมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้ก่อให้เกิดปัญหาสังคม มนุษย์จึงมีการจัดการกับปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น วิธีหนึ่งที่มนุษย์นำมาใช้ในการจัดการกับปัญหาสังคมได้แก่วิธีการจัดระเบียบสังคม แนวคิดการจัดระเบียบสังคมทั่วไป มีประเด็นที่นำมาเป็นกรอบในการศึกษา คือ ความหมายการจัดระเบียบสังคม มูลเหตุการจัดระเบียบสังคม องค์ประกอบการจัดระเบียบสังคม วิธีการจัดระเบียบสังคม และรูปแบบการจัดระเบียบสังคม ดังนี้

---

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546), หน้า 1159.

2.1.1 ความหมายของการจัดระเบียบสังคม

ความหมายของการจัดระเบียบสังคม มีผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์¹ กล่าวถึงการจัดระเบียบสังคม ไว้ว่า การจัดระเบียบสังคม หมายถึง การพัฒนากฎระเบียบ การบังคับใช้กฎระเบียบ การประเมินกฎระเบียบสังคมที่นำไปสู่ความศิวิไลซ์ เพราะว่าเป้าหมายของมนุษยชาติ คือ เราทุกชาติ ทุกประเทศนั้น ล้วนพัฒนาไปสู่คำภาษาอังกฤษที่ใช้ ว่า “Civilization” หรือใช้คำง่าย ๆ ว่า “ความศิวิไลซ์”

ศิริรัตน์ แอดสกุล² กล่าวเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมว่า “การจัดระเบียบทางสังคม (Social Organization) หมายถึงการทำให้เกิดความมีระเบียบขึ้นในสังคมมนุษย์”

ชวอน พลตรี³ กล่าวว่า

การจัดระเบียบสังคม เป็นการจัดให้สังคมมีระเบียบอย่างมีระบบ เป็นการวางรูปแบบ ของพฤติกรรม และกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนและระหว่างบุคคล การจัดระเบียบสังคม เป็นการกระทำกับบุคคลที่เข้ามา รวมกลุ่มกันอย่างเป็นแบบแผน เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตร่วมกัน การรวมกลุ่มกันอย่างเป็นแบบแผนดังกล่าวนี้มีพื้นฐานแตกต่างกัน คือ พื้นฐานเกี่ยวกับถิ่นที่อยู่ พื้นฐานทางชีวภาพและพื้นฐานทางสังคม การที่เราเข้ามา รวมกลุ่มกัน โดยมีพื้นฐานเกี่ยวกับถิ่นที่อยู่ ได้แก่ การรวมกันเป็นครัวเรือน หรือสถานที่ซึ่งมีคนเข้ามาอยู่ร่วมกันเป็นประจำมีการหุงอาหารและกินอยู่หลับนอน ตลอดจนมีความชอบพอกันคุ้นเคยกัน นอกจากครัวเรือนแล้วการรวมกลุ่มกันโดยมีพื้นฐาน อย่างเดียวกันนี้ ได้แก่ ละแวกบ้านและชุมชน การรวมกลุ่มกันโดยมีพื้นฐานทางชีวภาพ ได้แก่ การรวมกลุ่มของผู้คนในวัยเดียวกันหรือเพศเดียวกัน หรือเชื้อสายวงศ์วานเดียวกัน การรวมกลุ่มโดยมีพื้นฐานทางสังคม ได้แก่การรวมกลุ่ม เพื่อให้ความสัมพันธ์ต่อกัน ระหว่างบุคคลดำเนินได้เรื่อย ๆ ไปที่สำคัญได้แก่ ครอบครัว การรวมกลุ่มกันเป็นครอบครัวนั้นมีความสำคัญมากต่อสังคมมนุษย์ เช่น เพื่อให้การเลี้ยงดูเจริญเติบโต ต่อไปได้

¹ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์, **เอกลักษณ์ของชาติกับการจัดระเบียบสังคม**, (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2545), หน้า 2.

²ศิริรัตน์ แอดสกุล, “การจัดระเบียบทางสังคม”, **รวมบทความสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา พ.ศ. 2544**, รวบรวมโดย นิเทศ ดินณะกุล, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 64.

³ชวอน พลตรี, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, 2537), หน้า 70.

เพื่อให้เกิดความรักใคร่ต่อกัน เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบทางสังคม และ เพื่อให้มีการปฏิบัติที่สูงต่ำกว่ากันได้

สุดา ภิรมย์แก้ว¹ กล่าวว่า

การจัดระเบียบสังคม (Social Organization) หรือระเบียบสังคม (Social Order) หมายถึง กฎเกณฑ์หรือระเบียบแบบแผนทั้งหลาย อันเกี่ยวกับความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างบุคคลและกลุ่ม เช่น การจัดระเบียบสังคมในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสามี ภรรยา และบุตร การจัดระเบียบสังคมของกลุ่ม กรรมการทุกสังคมจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบมากขึ้นแตกต่างกันไป สามารถกล่าวได้ว่า การจัดระเบียบสังคม เป็นสิ่งจำเป็น เป็นพื้นฐานต่อการดำรงอยู่ของสังคมทุกสังคม

สุพิศวง ธรรมพันทา² กล่าวว่า

การจัดระเบียบทางสังคม หมายถึง การจัดระบบหรือโครงสร้างของสังคมที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพการณ์ จนเกิดความสงบสุขทางสังคมขึ้น ซึ่งย่อมต้องมีการพัฒนา ปรับปรุง และเลือกสรรแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิก ตลอดจนทั้งระเบียบวิธีควบคุมทางสังคมที่มีประสิทธิผล กำหนดให้เป็นแนวปฏิบัติของมวลสมาชิก

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์³ กล่าวว่า “การจัดระเบียบสังคม หรือระเบียบสังคม หรือโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) เป็นคำที่นักสังคมวิทยาใช้แทนกันในความหมายทำนองเดียวกัน คือมักหมายถึงแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ทั้งหลายอันเกี่ยวกับความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างบุคคลและกลุ่ม”

จากความหมายของการจัดระเบียบสังคมที่ยกมา สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) การพัฒนาภาวะระเบียบ การบังคับใช้กฎระเบียบ การประเมินกฎระเบียบสังคมที่นำไปสู่ความศิวิไลซ์ (Civilization)
- 2) การทำให้สังคมมนุษย์มีระเบียบอย่างมีระบบ

¹สุดา ภิรมย์แก้ว, **โครงการวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไปมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544), หน้า 71.

²สุพิศวง ธรรมพันทา, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพฯ : ดี.ดี.บุ๊คส์ไตร์, 2540), หน้า 55.

³จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, **สังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540), หน้า 32.

- 3) การวางรูปแบบของพฤติกรรมรวมถึงขอบเขตความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มคน
- 4) กฎเกณฑ์หรือระเบียบแบบแผนทั้งหลายอันเกี่ยวกับความสัมพันธ์ต่อกัน ระหว่างบุคคลและกลุ่มคน
- 5) การจัดระบบหรือโครงสร้างของสังคมที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพการณ์ จนเกิดความสงบสุขทางสังคมขึ้น ซึ่งย่อมต้องมีการพัฒนาปรับปรุง และเลือกสรรแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิก ตลอดจนทั้งระเบียบวิธีควบคุมทางสังคมที่มีประสิทธิผล กำหนดให้เป็นแนวปฏิบัติของมวลสมาชิกในสังคม

2.1.2 มूलเหตุที่ทำให้เกิดการจัดระเบียบสังคม

ศิริรัตน์ แอดสกูล¹ กล่าวถึงมूलเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการจัดระเบียบสังคม ว่ามีอยู่ 3 ประการ คือ 1) มนุษย์โดยทั่วไปมีความแตกต่างกัน ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีระเบียบแบบแผนในการอยู่ร่วมกัน 2) มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคม ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของตน ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องมีระบบการแบ่งหน้าที่การงานกันในสังคม 3) มนุษย์มีลักษณะตามธรรมชาติที่สำคัญ คือ การต่อสู้ การใช้อำนาจ และการขัดแย้งกันตามปรัชญาของ Thomas Hobes ดังนั้น สังคมจึงจำเป็นต้องมีระบบระเบียบแบบแผนในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์

จรัญ พรหมอยู่² กล่าวว่า เมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมย่อมจะต้องมีการสังสรรค์สัมพันธ์กันเป็นธรรมดา และจากการที่ผู้คนได้รับการอบรมเลี้ยงดู มีความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม พฤติกรรมต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไป ดังนั้นเมื่อมาอยู่ร่วมกันจึงก่อให้เกิดความไร้ระเบียบขึ้น

พลอย เจริญสุข³ กล่าวถึงมूलเหตุการจัดระเบียบสังคมว่า มนุษย์มีความต้องการไม่มีที่สิ้นสุดจึงเป็นสาเหตุให้มีการจัดระเบียบสังคม

จากมूलเหตุการจัดระเบียบสังคมข้างต้น สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) มนุษย์มีความแตกต่างกันในด้านพฤติกรรมการเป็นอยู่
- 2) มนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐาน
- 3) มนุษย์มีธรรมชาติการต่อสู้ การใช้อำนาจ และการขัดแย้งต่อกัน

¹ ศิริรัตน์ แอดสกูล, "การจัดระเบียบทางสังคม", **รวมบทความสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา** พ.ศ. 2544. หน้า 64-56.

² จรัญ พรหมอยู่, **ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสไตร์, 2526), หน้า 19.

³ พลอย เจริญสุข, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2530), หน้า 7.

- 4) มนุษย์มีค่านิยมและพฤติกรรมแตกต่างกัน
- 5) มนุษย์มีความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด

2.1.3 องค์ประกอบของการจัดระเบียบสังคม

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์¹ กล่าวถึงองค์ประกอบของระเบียบของสังคมไว้ดังนี้ 1) บรรทัดฐาน (Norms) หมายถึง สิ่งที่เราคาดหวังและมาตรฐานที่กำหนดระเบียบปฏิสัมพันธ์ในหมู่ประชาชน ซึ่งปรากฏในรูปของวิถีประจำ (Folkways) จารีตหรือขนบธรรมเนียม (Mores) และกฎหมายหรือข้อบังคับต่าง ๆ (Laws) 2) สถานภาพและบทบาท (Status & Roles) หมายถึง ตำแหน่งและการกระทำที่บุคคลผู้ถือครองนั้นแสดงออกซึ่ง Ralph Linton แบ่งออกเป็น 2 แบบคือ สถานภาพที่สังคมกำหนดให้ (Ascribed Status) และสถานภาพที่ได้รับจากผลสำเร็จในชีวิต (Achieved Status) 3) ค่านิยม (Values) หมายถึง คุณค่าที่กำหนดไว้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

ชวอน พลตรี² กล่าวถึง ความเป็นระเบียบของสังคมว่า มาจากการที่สมาชิกของสังคมเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบของการจัดระเบียบทางสังคม และปฏิบัติได้ถูกต้องตามแบบแผนนั้น องค์ประกอบของการจัดระเบียบสังคม มี 4 ประการคือ 1) บรรทัดฐาน (Norms) หมายถึง แบบแผนของพฤติกรรมที่ประกอบขึ้นเป็นบทบาทที่บุคคลต้องประพฤติหรือละเว้น เช่น วิถีชาวบ้าน (Folkways) จารีตหรือกฎศีลธรรม (Mores) กฎหมาย (Laws) 2) สถานภาพและบทบาท (Status & Roles) หมายถึง สิทธิและหน้าที่ทั้งหมดและพฤติกรรมที่บุคคลปฏิบัติต่อผู้อื่นและสังคมส่วนรวม ทั้งที่เป็นสถานภาพติดตัว (Ascribed Status) และสถานภาพแห่งผลสำเร็จ (Achieved Status) 3) ค่านิยม (Value) หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่าถือเป็นหลักประจำใจในการเลือกเป็นสิ่งที่บุคคลพอใจหรือเห็นว่าเป็นสิ่งมีคุณค่า แล้วยอมรับไว้เป็นความเชื่อ หรือความรู้สึกนึกคิดของตนเอง 4) การควบคุมทางสังคม (Social Control) หมายถึง คำรวมของกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการวางแผนในการสั่งสอน อบรม ชักจูงหรือบังคับให้บุคคลปฏิบัติตามประเพณีและคุณค่าของชีวิตของกลุ่มชน

¹ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, *สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 62.

² ชวอน พลตรี, *มนุษย์กับสังคม*, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, 2537), หน้า 72.

สูดา ภิรมย์แก้ว¹ กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดระเบียบสังคม ไว้ 2 ประการคือ 1) บรรทัดฐานหรือปทัสถาน (Norms) หมายถึง แนวทางปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม เป็นกฎ กติกาและมารยาทในการอยู่ร่วมกันในสังคม 2) สถานภาพ (Status) หมายถึง หน้าที่ที่บุคคลได้รับ โดยกำเนิดซึ่งเรียกว่าสถานภาพโดยกำเนิด (Ascribed Status) และโดยความสามารถซึ่งเรียกว่า สถานภาพโดยความสามารถ (Achieved Status) องค์ประกอบทั้งสองนี้เป็นส่วนหนึ่งของ วัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการใช้ชีวิตร่วมกันเป็นกลุ่มหรือสังคม เพื่อเป็น แนวทางและควบคุมการปฏิบัติต่อกันในสังคม เพื่อให้รู้ว่าตนเองเกี่ยวข้องกับคนอื่นในฐานะอะไร ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นควบคู่กันไปโดยบุคคลจะรู้ว่าตัวเองมีสถานภาพและบรรทัดฐานอะไร สำหรับการแสดงบทบาทตามสถานภาพนั้น ๆ

จรัญ พรหมอ้อย² กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของการจัดระเบียบสังคม ไว้ดังนี้ 1) การ วางบรรทัดฐานของสังคม (Norms) หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมยึดถือเป็นแนวทาง ปฏิบัติในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 3 ประเภท คือ วิถีประชา (Folkways), จารีต (Mores), และกฎหมาย (Laws) 2) การกำหนดสถานภาพ (Status) หมายถึง ตำแหน่งหน้าที่ซึ่งเกิดขึ้นตามสัมพันธภาพของบุคคลในสังคม แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ สถานภาพที่ ติดตัวมาหรือสถานภาพโดยกำเนิด (Ascribed Status), และสถานภาพที่ได้มาโดยความสามารถ หรือสถานภาพโดยการกระทำ (Achieved Status) 3) การแสดงบทบาท (Roles) หมายถึง พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ 4) การกำหนดค่านิยมทางสังคม (Social Value) หมายถึง สิ่งที่ผู้คนในสังคมปรารถนาอยากจะเป็นเจ้าของ อยากจะได้ อยากจะมี อยากจะเป็น หรือพัฒนา ทัศนคติที่ดีต่อสิ่ง นั้น ๆ 5) การควบคุมการรวมกลุ่ม (Integrating the group) หมายถึง ความ พยายามรักษาเสถียรภาพระเบียบแบบแผนของกลุ่ม (The Rough Social Control)

จากองค์ประกอบของการจัดระเบียบสังคมข้างต้น สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) บรรทัดฐาน (Norms)
- 2) สถานภาพและบทบาท (Status & Roles)
- 3) ค่านิยม (Value)

¹สูดา ภิรมย์แก้ว, **โครงการวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไปมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544), หน้า 71-73.

²จรัญ พรหมอ้อย, **ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2526), หน้า 19.

2.1.4 วิธีการจัดระเบียบสังคม

พัทธา สายหู กล่าวถึงวิธีการจัดระเบียบสังคมขั้นพื้นฐาน ว่า

บรรทัดฐานสังคมที่เป็นมาตรฐานในการปฏิบัติจะต้องเกิดจากการได้รับคำแนะนำ อบรมสั่งสอนจากตัวแทนของสังคม การอบรมบ่มนิสัย ถือว่าเป็นวิธีการขั้นพื้นฐานที่ช่วยจัดระเบียบของสังคม ซึ่งจะต้องกระทำกันตั้งแต่วาระแรกที่บุคคลเกิดและรู้ความได้ และดำเนินต่อไปตลอดชีวิต นอกจากนี้ ถ้ามีบุคคลใดเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ของสังคม ก็จะมีการอบรมใหม่ทันที ทั้งในแง่บทบาทและสถานภาพใหม่ การอบรมบ่มนิสัยสังคมมีวิธีการต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ด้วยพลังกำลังการกระทำที่บังคับให้เข้าแนวที่ต้องการ ด้วยถ้อยคำวาจาสั่งสอนแนะนำหรือตำหนิล้อเลียนด้วยแววตา อากัปกริยาท่าทางชื่นชมหรือติเตียน ด้วยตำราข้อเขียนคติธรรม หรือตัวบทกฎหมาย ด้วยการลงโทษเมื่อมีการกระทำที่ผิดบรรทัดฐาน และการให้รางวัลการกระทำที่ถูกต้องเป็นแบบอย่างที่ดีตามบรรทัดฐาน เป็นต้น¹ วิธีการอบรมนิสัยสังคมนี้ผู้มีบทบาทที่สำคัญในการให้การอบรม ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบัน การศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันสื่อมวลชน สถานประกอบการ และกลุ่มเพื่อน

ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์² สรุปขั้นตอนการจัดระเบียบสังคมไทยไว้ 3 ขั้นตอน 1) นำพระราชบัญญัติสถานบริการปี พ.ศ. 2509 มาปรับปรุงบังคับใช้ 2) ออกพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตสถานบริการ 3) สร้างจิตสำนึกของคนในชาติให้ปฏิบัติตามระเบียบวินัย

2.1.5 รูปแบบการจัดระเบียบสังคม

พวงเพชร สุรัตน์วิกุล³ กล่าวถึงรูปแบบของการจัดระเบียบสังคมตามแนวคิดของ บรูม(Broom) และเซลส์นิคค์ (Selznick) ไว้ 5 แบบ ดังนี้ 1) แบบเครือญาติ (Kinship) ได้แก่การจัดระเบียบสังคมโดยใช้บรรทัดฐาน และสถานภาพในระบบครอบครัวเป็นหลัก ใช้กฎของความสัมพันธ์ชั้นเครือญาติ ควบคุมความประพฤติ 2) แบบจงรักภักดี (Fealty) หรือแบบนายกับบ่าว เป็นการยึดถือความสัมพันธ์และความผูกพันกันชั้นนาย ซึ่งเป็นผู้มีพระคุณกับบ่าว

¹ พัทธา สายหู, *กลไกของสังคม*, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 119.

² ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์, *เอกลักษณ์ของชาติกับการจัดระเบียบสังคม*, (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2545), หน้า 1-33.

³ พวงเพชร สุรัตน์วิกุล, *โครงการวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มนุษย์กับสังคม*, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), หน้า 67-80.

ซึ่งเป็นผู้รับใช้ที่ซื่อสัตย์ 3) แบบสถานภาพ (Status) หมายถึง การจัดระเบียบสังคมที่มีกฎเกณฑ์แน่นอน ตามสถานภาพ หรือตำแหน่งหน้าที่ของสังคม 4) แบบพันธสัญญา (Contract) เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากข้อตกลงที่สองฝ่ายกระทำเป็นสัญญาต่อกัน 5) แบบองค์การหรือระบบ (Bureaucracy) เป็นระบบที่สมาชิกในองค์การดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ขององค์การ ซึ่งแยกบุคคลออกเป็นกลุ่มหรือสายงาน และมีความสัมพันธ์กันตามกลุ่มงานหรือสายงานนั้น ๆ

2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบสังคมในหลักสังคมวิทยา

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบสังคมในหลักสังคมวิทยา ที่นำมาเป็นกรอบในการวิจัยมีดังนี้ คือ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-Functionalism) ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) ทฤษฎีการกระทำตอบโต้เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) และทฤษฎีไร้ระเบียบ (Chaos Theory)

2.2.1 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-Functionalism)

จ้านงค์ อติวัฒนสิทธิ์¹ สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมไว้ดังนี้

- 1) ทฤษฎีนี้มองสังคมวิทยาว่าเป็นระบบหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยหน้าที่ 2) ระบบสังคมมีขอบเขตแน่นอน มีระเบียบควบคุมตนเอง มีกระบวนการรักษาบูรณาการภายในระบบ และมีแนวโน้มที่ส่วนประกอบต่าง ๆ พึ่งพาอาศัยกันจนสามารถรักษาคุณภาพของสังคมไว้ได้ 3) ส่วนประกอบของสังคม คือ โครงสร้างของสังคมได้แก่สถาบันต่าง ๆ ซึ่งมีกลุ่มบทบาทที่มั่นคง แน่นนอน บัญญัติออกมาเพื่อสนองความต้องการทางสังคมบางประการ 4) สังคมเปรียบเสมือนกับอินทรีย์ (Organic Analogy) มีความต้องการในสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ 5) โดยที่สังคมเป็นระบบที่ต้องการความจำเป็น เพื่อการดำรงอยู่สังคมจึงต้องมีโครงสร้างเพื่อเป็นหลักประกันให้มีการพึ่งพา (Homeo Stasis) มีดุลยภาพ (Equilibrium) และการมีชีวิตรอด (Survival)

¹ จ้านงค์ อติวัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 54.

2.2.2 ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์¹ สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีความขัดแย้ง ไว้ว่า 1) สังคมเป็นระบบที่มีความขัดแย้งกันเป็นประจำ เพราะผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัวกัน 2) การขัดแย้งเกิดจากการแข่งขัน เพื่อให้ได้ผลประโยชน์ที่มีอยู่อย่างจำกัด 3) ความแตกต่างทางชนชั้นเกิดขึ้น เพราะจิตสำนึกในผลประโยชน์ของกลุ่ม 4) กลุ่มที่มีอำนาจจะพยายามดำเนินการต่าง ๆ เพื่อคงอำนาจของกลุ่ม วิธีการที่จะรักษาไว้ อาจจะเป็นวิธีการที่ไม่เป็นไปตามกฎกติกาที่ตกลงกันได้ ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นจากวิธีการที่จะคงไว้ซึ่งอำนาจและได้มาซึ่งอำนาจโดยกลุ่มที่ไม่มีอำนาจก็จะพยายามให้ได้มาซึ่งอำนาจทุกวิถีทางเช่นกัน โดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์ 5) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจะเกิดขึ้น เมื่อมีความขัดแย้งกัน 6) การขัดแย้งกันอาจจะเกิดขึ้น จากบุคคลที่ไม่ยอมรับบรรทัดฐานของกลุ่มก็ได้ 7) ความเข้มข้นของความขัดแย้งขึ้น อยู่กับเงื่อนไขทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม 8) ผลของความขัดแย้งในระดับรุนแรงมักจะปรากฏในรูปของความหายนะเสมอ เช่น ผลของสงคราม

2.2.3 ทฤษฎีการกระทำตอบโต้เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์² สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีการกระทำตอบโต้เชิงสัญลักษณ์ไว้ ดังนี้ 1) ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางสังคม เช่น บรรทัดฐาน ค่านิยม หรือการแบ่งเป็นชนชั้นโดยตัวของมันเอง มิได้อยู่อย่างเป็นอิสระ แต่อาศัยบุคคลและการกระทำระหว่างกันของบุคคลจึงได้ปรากฏขึ้น 2) ตัวแปรสำคัญที่กำหนดการกระทำทางสังคมก็คือ ตัวบุคคลแต่ละคน ซึ่งเป็นผู้มีความคาดหวัง มีความเข้าใจต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า 3) การกระทำระหว่างกันเป็นไปตามแรงกดดัน หรือปฏิกิริยาที่บุคคลในกลุ่มมีต่อกัน และบุคลิกภาพของบุคคลในสังคมผู้ที่ติดต่อสัมพันธ์กันมีความเข้าใจความหมายของสถานการณ์โดยรอบ การตัดสินใจกระทำบางอย่างระหว่างบุคคลจึงเป็นไปตามอำนาจของแรงกดดัน และกระแสความรู้สึกของกลุ่ม 4) การคงอยู่ของสังคมและการเปลี่ยนแปลงสังคมเป็นไปตามการกระทำระหว่างสมาชิกในสังคม 5) กระบวนการกระทำตอบโต้หรือการกระทำระหว่างกันมีความผันแปรตามสถานการณ์ ซึ่งตัวบุคคลนั้นแหละเป็นผู้สร้าง มิใช่โครงสร้างสังคมทั้งหมดจะเป็นผู้สร้างสถานการณ์ขึ้นมา

¹ อ้างแล้ว, จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, หน้า 55.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

2.2.4 ทฤษฎีไร้ระเบียบ (Chaos Theory)

นายแพทย์ประเวศ วะสี¹ ได้ให้ความหมายของทฤษฎีไร้ระเบียบสรุปได้ว่า เป็นระบบที่ซับซ้อน (Complex System) ที่มีปัจจัยเชื่อมต่อกันซับซ้อนยืดยาว ถ้ามีอะไรเกิดขึ้นเพียงเล็กน้อย (เปรียบดั่งผีเสื้อกระพือปีก) ณ จุดหนึ่งอาจมีผลมหาวินาศสันตโร (ประดุจดั่งลมสลาตัน) ณ ที่อื่นซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลออกไป จนอาจไม่เข้าใจต้นสายปลายเหตุของความวินาศสันตโรนั้นว่ามาจากปัจจัยเพียงน้อยนิด ประดุจผีเสื้อกระพือปีก ในสังคมที่เชื่อมโยงและซับซ้อนเช่นปัจจุบันใครคนใดคนหนึ่งที่ทำอะไรขึ้นในระบบอาจก่อให้เกิดความโกลาหลขึ้น ในประเทศที่ห่างไกลออกไป กรณี นายจอร์จ โซรอส กับวิกฤตเศรษฐกิจในหลาย ๆ ประเทศ อาจเข้าข่ายเป็นปรากฏการณ์ สำหรับผู้ที่สนใจในวงวิทยาศาสตร์ควรรศึกษา Chaos Theory และ Complexity โดยพิศดาร เพราะนำไปอธิบายปรากฏการณ์ในระดับที่ซับซ้อน ทั้งในทางชีววิทยา ทางวัฒนธรรม หรือทางเศรษฐกิจให้เข้าใจชัดเจนขึ้น

ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์² กล่าวถึงทฤษฎีไร้ระเบียบสรุปได้ว่า ทฤษฎีไร้ระเบียบเป็นสหวิทยาการ มีทั้งฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา ดาราศาสตร์ ไปจนถึงอุตุนิยมวิทยา ขณะนี้กำลังสนใจกันว่า เอามาใช้ทางสังคมศาสตร์ได้หรือไม่ ถ้าใช้ได้เงื่อนไขหรือขอบเขตคืออะไร สังคมทั้งหลายในโลกที่พัฒนาจะยืนอยู่บนพื้นฐานนวัตกรรมทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมทั้งสิ้น เช่น ประเทศอังกฤษ อยากเน้นว่า ควรให้โอกาส “คนเล็ก ๆ” ที่กล้าคิด กล้าลอง กล้าทำสิ่งใหม่ อย่าสนใจแต่คนมีชื่อเสียง “คนเล็ก ๆ” ในสังคม ก็น่าจะมีโอกาสคิดได้พูดได้ กระทำได้ คิดว่าทฤษฎีไร้ระเบียบพูดถึงว่าจุดเล็ก ๆ จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ และอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบเป็นลูกโซ่ เราน่าจะมองว่าจุด เล็ก ๆ เหล่านั้น ในสังคมไทยมีอะไรบ้างและในเมื่อเราพยายามวิ่งไล่ตามสังคมโลก ซึ่งได้ก้าวไปสู่ยุคหลังอุตสาหกรรม ยุคหลังทันสมัยแล้ว และในยุคหลังทันสมัย ก็มักจะเป็นช่วงที่หันกลับไปสู่วิถีชีวิตและภูมิปัญญาดั้งเดิม แบบก่อนอุตสาหกรรม เราก็น่าจะมาคิดว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านในสังคมไทย แต่เดิมจะนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมได้อย่างไร วิกฤตการณ์นั้นมีสองด้าน ถ้าเราเดินผิดก็เข้าสู่ภาวะความหายนะ ถ้าเดินถูกก็จะนำไปสู่การสร้างสรรค์ที่ดีกว่า Chaos เป็นตัวสร้าง Creativity จริง ๆ แล้ว หลาย ๆ สังคมก็สร้างตัวเองขึ้นมาได้ภายหลังการเกิดหายนะ เช่น ญี่ปุ่น เยอรมนี เป็นต้น

¹ประเวศ วะสี , อ่างโน, ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, **ทฤษฎีไร้ระเบียบกับทางแพร่งของสังคมสยาม**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: สถาบันการเรือนรู้และพัฒนาสังคม, 2544), หน้า 143, คำปรารภ.

² ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, **ทฤษฎีไร้ระเบียบกับทางแพร่งของสังคมสยาม**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: สถาบันการเรือนรู้และพัฒนาสังคม, 2544), หน้า 140.

นายแพทย์ประสาน ต่างใจ¹ สรุปประเด็นและความเห็นที่มีต่อทฤษฎีไร้ระเบียบว่า ทฤษฎีไร้ระเบียบน่าสนใจ ในแง่ที่ทำให้เราออกจากความคิดในกระแสหลักของสังคมที่ถูก กำหนดมาจากตะวันตก และมีคุณูปการในแง่ที่ให้ความชอบธรรมกับคน หรือความคิดที่อยู่นอก กระแสหลักของสังคม เปิดโอกาสให้มีความหลากหลายในการมองปรากฏการณ์ โดยไม่จำเป็นต้องมองเป็นเส้นตรงอย่างเดียว

สรุปประเด็นหลักที่ได้จากทฤษฎี Chaos คือ 1) ความไร้ระเบียบทางสังคม 2) สังคมมีความ สลับซับซ้อนหลากหลาย 3) สังคมมีความเชื่อมโยงกระทบถึงกัน 4) ทุกส่วนของสังคมสำคัญ เสมอกัน 5) การแก้ปัญหาสังคมต้องแก้ทั้งระบบ

2.3 รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ปรากฏมีรายงานการ วิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

กฤษณา รักษาโฉม² ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์หีบหบาทของพระวินัยธร ในพระวินัยปิฎก : ศึกษาเฉพาะกรณี พระอุบาลีเถระและพระปฎาจารย์เถรี ได้พบวิธีการบัญญัติ วินัยสรุปได้ดังนี้ สมัยพุทธกาลในการปกครองคณะสงฆ์ พระพุทธองค์ยังไม่ทรงบัญญัติวินัย เพื่อ ปกครองคณะสงฆ์ แต่เมื่อสังคมสงฆ์ขยายใหญ่ขึ้น มีคนมาบวชมากขึ้น จึงต้องมีกฎ กติกา เพื่อคุม ความประพฤติปฏิบัติไปในแนวเดียวกัน พระพุทธองค์ทรงวางระบบไว้ชัดเจน คือ ทรงวางระบบ วินัย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กฎหมายสงฆ์ พระพุทธองค์ยอมทรงทราบดีว่า เมื่อใดควรจะ บัญญัติ ทรงคำนึงถึงหลัก 5 ประการนี้ 1) สังคมสงฆ์ตั้งได้เป็นเวลายาวนานพอสมควร 2) สังคม สงฆ์ขยายใหญ่ขึ้น 3) มีผลประโยชน์มากขึ้น 4) มีผู้ทรงความรู้มากขึ้น และ 5) ที่สำคัญต้องมีผู้ ประพฤติให้เป็นที่ยอมรับ การบัญญัติวินัย พระองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติล่วงหน้า เมื่อภิกษุมีความ ประพฤติเสื่อมเสีย หมู่ภิกษุและประชาชนตำหนิติเตียน พระพุทธองค์ รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ พิจารณาความผิด ทรงชี้แจงให้ที่ประชุมรู้ข้อดีและสิ่งที่เป็นความเสื่อมเสียแล้วจึงทรงบัญญัติวินัย

¹ประสาน ต่างใจ, อ่างใน, ชัยวัฒน์ ธิระพันธุ์, **ทฤษฎีไร้ระเบียบกับทางแพร่งของสังคมสยาม**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาสังคม, 2544), หน้า 142.

²กฤษณา รักษาโฉม, **การศึกษาเชิงวิเคราะห์หีบหบาทของพระวินัยธรในพระวินัยปิฎก : ศึกษา เฉพาะกรณี พระอุบาลีเถระและพระปฎาจารย์เถรี**, (กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิต วิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 23.

พระมหาอัสระ สิงห์เปี้ย¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ปัญหาอทินนาทานตาม พุทธจริยศาสตร์ เถรวาทในบริบทสังคมไทย ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ได้ทรัพย์ของผู้อื่น โดยที่เขาไม่อนุญาต เรียกว่า อทินนาทาน การกระทำอทินนาทานนั้นไม่ จะทำในรูปแบบใด เพื่อจุดประสงค์ใด หรือเพื่ออ้างความดีใด ๆ ถือว่าเป็นความชั่วตามหลัก พุทธจริยศาสตร์ และยังพบว่า สังคมไทยปัจจุบัน การลงนิคหกรรมต่อพฤติกรรมอทินนาทานบาง กรณียของพระสงฆ์เป็นเรื่องยาก เพราะว่าพฤติกรรมอทินนาทานนั้นมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น และมีความยุ่งยากในการวินิจฉัยความผิดทางพระวินัย อย่างไรก็ตาม เกณฑ์วินิจฉัยอทินนาทานที่ ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมอทินนาทานอันสลับซับซ้อนนั้น ได้ ฉะนั้นคณะสงฆ์จำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะศึกษาเกณฑ์วินิจฉัยอทินนาทานที่มีอยู่นั้นให้เข้าใจแจ่มแจ้ง และสามารถวิเคราะห์พฤติกรรมอทินนาทานทุกรูปแบบ เพื่อตัดสินพฤติกรรมอทินนาทานให้สอดคล้อง กับเจตนารมณ์ของพุทธจริยศาสตร์ เพราะพุทธจริยศาสตร์ มุ่งให้พระสงฆ์เว้นเด็ดขาดจาก อทินนาทานทางกาย วาจา และใจ เว้นเด็ดขาดจากการทำมิชฌาชีพทั้งหลายโดยปราศจากข้ออ้าง ใด ๆ และมุ่งให้พระสงฆ์เว้นจากการสะสม แต่ให้ดำรงชีพด้วยความมักน้อย สันโดษ และรับแต่ สิ่งของที่พอประมาณและที่เขาให้

ปริยวารธรรณ วุฒนะนาวิน² ได้ทำการวิจัยเรื่อง การรู้ตระหนักในความรับผิดชอบของ ตำรวจจราจรที่มีต่อหลักจริยธรรม ได้ข้อสรุปว่า ถ้าได้มีการเพิ่มพูนความรู้แก่ตำรวจจราจร มีการ ฝึกอบรมให้รู้จักวิธีแก้ปัญหา รวมทั้งการนำวิธีคิดแบบ “โยนิโสมนสิการ” ของพุทธจริยศาสตร์มาใช้ จะช่วยทำให้ตำรวจจราจรปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับไว้วางใจมากขึ้น นอกจากนี้การมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างเหมาะสม ได้รับสวัสดิการที่ดีเป็นสิ่งสำคัญแก่การพิจารณา องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การได้แบบอย่างที่ดีจากผู้บังคับบัญชา

พระมหาสุทธิพงษ์ ธรรมพิทักษ์³ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธ จริยธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาเปรียบเทียบ

¹พระมหาอัสระ สิงห์เปี้ย, การวิเคราะห์ปัญหาอทินนาทานตามพุทธจริยศาสตร์เถรวาทใน บริบทสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545), บทคัดย่อ.

²ปริยวารธรรณ วุฒนะนาวิน, การรู้ตระหนักในความรับผิดชอบของตำรวจจราจรที่มีต่อหลัก จริยธรรม, (กรุงเทพฯ : สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545), บทคัดย่อ.

³พระมหาสุทธิพงษ์ ธรรมพิทักษ์, การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพระเจ้าพิมพิสารกับ พระเจ้าปเสนทิโกศล, (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544), บทคัดย่อ.

ระหว่างพระเจ้าพิมพิสารกับพระเจ้าปเสนทิโกศล ผลการวิจัยได้ข้อสรุปว่า พระเจ้าพิมพิสารและพระเจ้าปเสนทิโกศล เดิมนับถือพราหมณ์และลัทธิท้องถิ่นที่นิยมกันในสมัยนั้น ต่อมาได้หันมานับถือพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ ก็ทรงปฏิบัติสอดคล้องกับหลักจริยธรรมทางพุทธศาสนา โดยเห็นได้จากราชจริยวัตรที่ทรงปฏิบัติในราชกิจต่าง ๆ และการสนทนารวมกับพระพุทธเจ้าและบุคคลต่าง ๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ยังได้นำหลักพุทธจริยธรรมมาใช้ในการปฏิบัติพระราชกิจต่าง ๆ ได้แก่การบริหาร การปกครองบ้านเมืองที่พระองค์ปกครองอยู่ ทำให้การบริหาร การปกครองมีประสิทธิภาพมากขึ้น นำความสงบสุขมาสู่ผู้ที่อยู่ใต้การปกครอง และพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ ทรงปฏิบัติสอดคล้องกับหลักพุทธจริยธรรมในหมวดในข้อต่าง ๆ เป็นไปอย่างเหมาะสม ทำให้ผู้ที่อยู่ใต้ปกครองได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติในพุทธจริยธรรม

พระมหาโกวิท ผาทองไสย์¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับสตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน จากผลการวิจัย พบว่า พุทธศาสนิกชนทั้งหลายต้องการให้ภิกษุและสตรีมีความสัมพันธ์กัน เป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสมสอดคล้องกับพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้แล้ว และอยากเห็นภาพลักษณ์ของภิกษุที่ดี ๆ มีการปฏิบัติตรงตามพระวินัย มีศีลวัตรอันดีงามสม่ำเสมออีกทั้งความสัมพันธ์กับฆราวาสหญิงชาย เช่น การเผยแผ่ การให้การศึกษ การสงเคราะห์ ให้อยู่ในขอบเขตของคุณธรรม เมตตาธรรม พร้อมทั้งปฏิบัติหน้าที่สมณเพศและความบริสุทธิ์ของสถาบันสงฆ์ไว้ โดยมีพระธรรมวินัยเป็นขอบเขตที่เป็นมาตรฐาน เพื่อให้สัมพันธ์กับสมณภาวะ

พระมหาเจริญ จันทร์จริง² ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของพระวินยธิการในการรักษาพระวินัยของพระสงฆ์ไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาภาคเอกสารพบว่าพระวินัยที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก มีการบัญญัติมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยบัญญัติขึ้นเป็นสิกขาบทแต่ละข้อภายหลังจากการกระทำผิดของภิกษุ ผ่านการสอบสวนและพิจารณาตัดสิน

¹ พระมหาโกวิท ผาทองไสย์, ความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับสตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน, (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล, 2544), บทคัดย่อ.

² พระมหาเจริญ จันทร์จริง, บทบาทของพระวินยธิการในการรักษาพระวินัยของพระสงฆ์ไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีกรุงเทพมหานคร, (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล, 2542), บทคัดย่อ.

ของคณะสงฆ์ โดยมีพระพุทธเจ้าในฐานะประมุขสงฆ์ประกาศให้คณะสงฆ์รับรองเป็นข้อห้ามและระเบียบแห่งการปฏิบัติ หากมีการล่วงละเมิดอื่น ๆ ก็จะมีทวงบัญญัติเพิ่มเติมเรียกว่า “อนุบัญญัติ” ลักษณะเหล่านี้ได้ใช้เป็นกรอบแห่งการประพฤติของพระสงฆ์ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งได้รับการยอมรับเป็นกฎบัตรสำหรับอ้างอิง และใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ให้เกิดความสงบเรียบร้อย จากการสัมมนาพระวินยาธิการกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 143 รูปและแบบเจาะลึกพระวินยาธิการเขต จำนวน 8 รูป ในกรุงเทพมหานครพบว่า พระวินยาธิการส่วนใหญ่มีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า พระวินัยบัญญัติว่าด้วยระเบียบแห่งความประพฤติของพระสงฆ์ในการดำเนินไปสู่เป้าหมายของพุทธศาสนา ควรใช้พระวินัยในการดูแลความประพฤติของพระสงฆ์และพิจารณาความผิด ส่วนบทบาทของพระวินยาธิการส่วนใหญ่ทำหน้าที่ในการสอดส่องดูแลพระสงฆ์ที่ประพฤติผิดและร่วมพิจารณาตัดสินอธิกรณ์

สุชาติ โจมเสนาะ¹ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยจริยธรรม : กรณีศึกษาชีวิตและผลงานของศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ในการศึกษาวิจัยเอกสารทฤษฎีภาวะผู้นำที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ 1) ทฤษฎีลักษณะผู้นำ 2) ทฤษฎีพฤติกรรมผู้นำ โดยทั้ง 2 ทฤษฎีนั้นสรุปได้ว่าผู้นำที่พึงประสงค์ต้องมียุทธศาสตร์ประกอบ 3 ประการคือ 1) ความสมบูรณ์ด้านสติปัญญา 2) ความเข้มแข็งด้านอารมณ์และ 3) ความมีจริยธรรม

พระมหาจรรุญโรจน์ ปาโส² ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับการทำกิจกรรมในชุมชนของพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรม ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรมได้ทำกิจกรรมในชุมชนด้วยการประยุกต์องค์ความรู้หลักพุทธธรรมเข้ากับศาสตร์สาขาอื่น ๆ อันเป็นกิจกรรมการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนให้เกิดคุณภาพใน 3 ด้านหลักใหญ่ ๆ คือ 1) การพัฒนาด้านมนุษย์ 2) ด้านสังคมและเศรษฐกิจ และ 3) ด้านสิ่งแวดล้อม จนถึงผลให้เกิดจริยธรรมทางสังคมที่เป็นจุดเด่นแตกต่างจากการทำกิจกรรมของพระสงฆ์กลุ่มอื่น ๆ ส่วนวิธีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับการทำกิจกรรมในชุมชนของพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรมส่วนใหญ่ จะใช้วิธีการฝึกอบรมมา

¹ สุชาติ โจมเสนาะ, “การศึกษภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยจริยธรรม : กรณีศึกษาชีวิตและผลงานของศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545), บทคัดย่อ.

² พระมหาจรรุญโรจน์ ปาโส, “การประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับการทำกิจกรรมในชุมชนของพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรม”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), บทคัดย่อ.

ที่สุดในกิจกรรมการพัฒนาเกือบทุกด้าน รองลงมาได้แก่ การส่งเสริมการรวมกลุ่มการใช้พิธีกรรม และการรณรงค์

ปรีชา ช้างขวัญยืน¹ ได้กล่าวในบทคัดย่อของการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษา จริยศาสตร์สังคมในพุทธศาสนาในเชิงวิจารณ์ว่า วิทยานิพนธ์นี้เป็นผลของความพยายามที่จะ ค้นหาระบบความคิดทางจริยศาสตร์สังคมในพุทธศาสนา โดยมีสมมติฐานว่า คำสอนต่าง ๆ ใน ศาสนาพุทธไม่ว่าจะเป็นคำสอนในระดับโลกียะ หรือโลกุตระก็ตาม ย่อมสอดคล้องกันและมี จุดหมายเพื่อความหลุดพ้น เหตุที่มีจุดหมายเช่นนี้ก็เพราะถือว่าชีวิตเป็นทุกข์ ความสุขที่แท้ก็คือ การพ้นทุกข์ เพราะพุทธศาสนาถือว่าถ้าคนแต่ละคนเป็นคนดี สังคมก็จะดี แต่ถ้าคนไม่ดีแม้จะวาง ระบบบังคับไว้สักเพียงไรคนก็จะหาทางเลี่ยงอยู่ร่ำไป ถ้าคนดีแล้วระบบสังคมแม้ไม่รัดกุมมากนัก คนเหล่านั้นก็จะไม่เลี่ยงเพราะบังคับตัวเองได้ ระบบก็จะเป็นเครื่องช่วยให้สังคมดีขึ้น หลัก จริยธรรมทางสังคมซึ่งกล่าวไว้ในบทที่ 4 เป็นหลักที่พุทธศาสนาถือว่าคนที่ดีแล้วเมื่อมาอยู่ร่วมกัน ในสังคมพึงยึดถือ เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างพึงพอใจทุกฝ่าย ไม่มีข้อขัดแย้งกัน เป็นการพยายาม นำแนวความคิดทางจริยศาสตร์สังคมของพุทธศาสนามาประยุกต์กับสังคมไทย แม้จะเป็นการพูด ถึงสังคมไทยโดยเฉพาะ และไม่ได้อธิบายก็ได้้นำเอาปัญหาและมโนภาพสำคัญทางสังคม เช่น เสรีภาพ ความเสมอภาค กฎหมาย ระบบสังคม ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา มาพิจารณาตาม ทรรศนะของพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นว่าพุทธศาสนาอธิบายปัญหาเหล่านั้นอย่างไร ได้ให้ข้อเสนอไว้ ว่า ถ้าจะศึกษาปัญหาเหล่านี้ในรายละเอียด จะต้องอาศัยความรู้ทางสังคมศาสตร์กับพุทธปรัชญา ผสมกัน

จากที่ได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมทั่วไป

การจัดระเบียบสังคม หมายถึง การจัดระบบหรือโครงสร้างของสังคมที่สอดคล้อง เหมาะสมกับภาวะการณ์จนเกิดความสงบสุขทางสังคมขึ้น ซึ่งย่อมต้องมีการพัฒนาปรับปรุง และ เลือกรบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิก ตลอดทั้งระเบียบวิธีควบคุมทางสังคมที่มี ประสิทธิภาพ กำหนดให้เป็นแนวปฏิบัติของมวลสมาชิก

มูลเหตุที่ทำให้เกิดการจัดระเบียบสังคม สรุปได้ว่า มนุษย์มีความแตกต่างกันในด้าน พฤติกรรมการเป็นอยู่ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐาน

¹ปรีชา ช้างขวัญยืน, การศึกษาจริยศาสตร์สังคมในพุทธศาสนาในเชิงวิจารณ์, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), บทคัดย่อ.

มนุษย์มีธรรมชาติการต่อสู้ การใช้อำนาจ และการขัดแย้งต่อกัน มีค่านิยมและพฤติกรรมแตกต่างกัน มีความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด จึงเป็นมูลเหตุให้เกิดการจัดระเบียบสังคม

องค์ประกอบของการจัดระเบียบสังคม ได้แก่ บรรทัดฐาน (Norms) สถานภาพและบทบาท (Status & Roles) ค่านิยม (Value)

วิธีการจัดระเบียบสังคม ได้แก่ การอบรมขัดเกลาทางสังคมให้คนในสังคมมีวินัย เคารพในขนบธรรมเนียมประเพณี ศีลธรรมและกฎหมาย

รูปแบบการจัดระเบียบสังคม จัดได้ 5 รูปแบบคือ แบบเครือญาติ (Kinship) แบบจงรักภักดี (Fealty) แบบสถานภาพ (Status) แบบพันธสัญญา (Contract) และแบบองค์การหรือระบบ (Bureaucracy)

2) ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบสังคม ได้แก่

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-Functionalism)

ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)

ทฤษฎีการกระทำตอบโต้เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)

ทฤษฎีความไร้ระเบียบ (Chaos Theory)

บทที่ 3

แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

การวิจัยครั้งนี้ได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารทางวิชาการด้านพุทธศาสนา และประมวลทัศนะของนักวิชาการทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ ซึ่งจัดเป็นลำดับได้ดังนี้

3.1 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระวินัยและพระสูตร

3.2 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ ของนักวิชาการทางพุทธศาสนา ที่ได้จากเอกสารวิชาการ

3.3 แนวคิดการจัดระเบียบสังคม ที่ได้จากการสัมภาษณ์นักวิชาการทางพุทธศาสนา

คำว่า สังคม (Society) ตามรูปศัพท์มาจากคำภาษาบาลีสองคำรวมกันคือ “สัง” แปลว่า ด้วยกัน หรือพร้อมกัน กับคำว่า “คม” แปลว่า ไป หรือดำเนินไป เมื่อนำสองศัพท์รวมเข้าด้วยกันจะได้ศัพท์ว่า “สังคม” แปลว่า ไปด้วยกัน ไปพร้อมกัน เกี่ยวข้องกันหรือติดต่อกัน

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกพบคำว่า สังคม ในอินทสมานโคตตชาดก บ่งบอกลักษณะทางสังคมไว้ดังนี้

ยเทว ชญญา สทิสเ มมนติ สีเลน ปญญา สุตเน จาปี
เตเนว เมตตี กยิราถ สทุธิ สุโข หเว สปุริเสน **สังคมิ**¹
บุคคลรู้บุคคลไถว่า ผู้นี้เช่นเดียวกับเราด้วยศีล ปัญญา และสุตะ
พึงกระทำไมตรีกับบุคคลเช่นนั้นแหละ เพราะการสมาคมกับสัตบุรุษ
เป็นความสุขโดยแท้²

ในลหิตทราชาดกให้ความหมายดังต่อไปนี้

ตี ตาหิ ตาต ยาจามิ กรสุสุ วจัน มม
มาสุสุ พาเลน สงฺคจฺฉิ ทุกโข พาเลหิ **สังคมิ**.³

¹ พ.ชา. (บาลี) 27/22/42.

² พ.ชา. (ไทย) 27/22/69.

³ พ.ชา. (บาลี) 27/86/206.

ลูกรัก ดังนั้นพ่อจึงขอร้องลูก ลูกจึงทำตามคำของพ่อ ลูกอย่าสมาคม
กับคนพาลเลยเพราะการสมาคมกับคนพาลทั้งหลายเป็นทุกข์¹

ในมหาสุตโตสมาคกให้ความหมายไว้ว่า

สภิกเทว สุตโตสม สพุภิ โหติ สมาคโม

สา นั สงฺคติ ปาเลติ นาสพุภิ พนุ **สงฺคโมติ**²

ท่านสุตโตสม การสมาคมกับสัตบุรุษ ครั้งเดียวเท่านั้น ก็คุ้มครองผู้นั้นได้

การสมาคมกับอสัตบุรุษแม้มากครั้ง ก็คุ้มครองไม่ได้³

สรุปความหมายของสังคมาตามแนวพุทธศาสนา หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลเกี่ยวข้อง
สัมพันธ์กัน ซึ่งก่อให้เกิดการกระทำหรือไม่กระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน เช่น สังคมา
แบบสังฆะ สังคมาแบบพุทธบริษัท

แนวคิดการจัดระเบียบสังคมาตามแนวพุทธศาสตร์ ได้เกิดแทรกซ้อนขึ้นในสังคมาของ
ชาวอารยัน (Aryan) ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มชนที่มีบทบาทในการสร้างอารยธรรมที่สำคัญ และมีอิทธิพล
ต่อคนทั่วโลกตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน กุณดา-เรื่องอุไร กุศลาสัย ได้กล่าวถึงความเป็นมาของ
ชนกลุ่มนี้ว่า

เป็นเผ่าชนที่พเนจรเผ่าหนึ่ง ซึ่งเสาะหาทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ แล้วล่องล่ำจากทิศ
ตะวันตกเฉียงเหนือเข้ามาในอินเดียเมื่อประมาณ 2000 ปี ก่อนคริสตศักราช
สามารถทำลายอารยธรรมเดิม ของกลุ่มชนมีลักษณะลงได้ อารยธรรมของชุมชน
อารยันมีพัฒนาการเช่นเดียวกับชุมชนโบราณอื่น ๆ คือเริ่มจากการรวมกลุ่ม
กันอย่างง่าย ๆ ตามโคตรตามเผ่าพันธุ์ของตนค่อย ๆ ขยายออกเป็นชุมชน
กว้างขึ้น จากนั้นก็เริ่มมีการวางระเบียบแบบแผน จัดระเบียบในการอยู่ร่วมกัน
แบ่งหน้าที่กัน พัฒนามาเป็นรูปแบบสังคมาเกษตรกรรม⁴

พัฒนาการทางสังคมาอารยันจัดคนเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่คนในวรรณะกับคนนอก
วรรณะ กุณดา-เรื่องอุไร กุศลาสัย⁵ ได้กล่าวไว้ว่า

¹ พุ.ชา. (ไทย) 27/86/315.

² พุ.ชา. (บาลี) 28/411/113.

³ พุ.ชา. (ไทย) 28/411/166.

⁴ กุณดา-เรื่องอุไร กุศลาสัย, *ภารตวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: สยาม เคล็ดไทย, 2537), หน้า 32.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

คนในวรรณะ (Caste) แบ่งออกเป็น 4 ชั้นได้แก่ 1) พราหมณ์ มีหน้าที่สั่งสอน 2) กษัตริย์มีหน้าที่ปกครอง ปกป้องแผ่นดิน 3) แพศย์ มีอาชีพค้าขายสร้าง เศรษฐกิจให้แก่สังคม 4) ศูทร มีหน้าที่ทำไร่ไถนาและใช้แรงงาน ส่วนนอกนี้ ถือเป็นชนนอกรวรรณะคนทุกคนมีสิทธิ์ และหน้าที่ตามวรรณะของตน ชั้นนี้ถือเป็นสาระสำคัญของชีวิต เพราะพระเจ้าเป็นผู้กำหนดให้มนุษย์เกิดมาต่างกัน มนุษย์ยอมเป็นไปตามข้อกำหนดของพระเจ้า แนวความคิดและลักษณะทางสังคมของชาวอารยันเช่นนี้มีมาก่อนกำเนิดพุทธศาสนา เดิมทีระบบวรรณะเป็นการแบ่งหน้าที่และอาชีพให้แก่คนในสังคม มีความยืดหยุ่นไม่เข้มงวด แต่ต่อมาประเพณีที่ยึดถือกันแบบเถนส่งบาตร วรรณะสูงเอาวัดเอาเปรียบเหยียดหยาม วรรณะต่ำ

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต)¹ ให้ทัศนะว่า

ระบบวรรณะเกิดขึ้นเพราะชนเผ่าอารยันต้องการสงวนอภิสิทธิ์ต่าง ๆ และครอบครองความมั่งคั่ง ความยิ่งใหญ่ไว้ให้แก่เผ่าของตน แต่ระบบวรรณะนั้นมีผลเสียมากมายหลายอย่าง ผลเสียบางอย่างเลวร้ายจนกลายเป็นสิ่งที่เรียกว่าผลดี ขอยกตัวอย่างผลดีผลเสียให้เห็นดังนี้

- ทำให้เกิดการผูกขาดอาชีพ และจำกัดตัวอยู่เฉพาะถิ่นหนึ่ง ๆ ขยายออกไปไม่ได้ ไม่มีความขยายตัวก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ
- ทำให้เกิดความแตกแยกกัน แม้มีอาชีพใกล้เคียงกันก็ร่วมมือกันไม่ได้ แม้อยู่ในวรรณะเดียวกัน ก็แบ่งย่อยกันออกไปอีก รังเกียจกันเอง รวมกำลังกันไม่ได้
- ทำให้ไม่มีความคิดริเริ่มใหม่ ๆ เพราะผู้คิดอะไรแปลกใหม่ ถูกรังเกียจว่านอกกลุ่มนอกทาง ถูกประณาม และถูกลดฐานะในสังคมวรรณะ
- ทำให้เกิดความชำนาญพิเศษในกลุ่มอาชีพ เพราะถ่ายทอดต่อกันมาในหมู่ชนหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะเป็นเวลายาวนาน
- ทำให้เกิดการยึดมั่นในความเชื่อถือ ประเพณีและจารีตต่าง ๆ อย่างเหนียวแน่น ปรับตัวเข้ากับสิ่งใหม่หรืออิทธิพลจากภายนอกไม่ได้ ทำให้ประเทศ

¹ พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), **พุทธศาสนากับสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2532), หน้า 162-163.

อินเดียและศาสนาฮินดูอยู่รอดได้สืบมา ไม่กลมกลืนไปกับระบบอื่น ๆ จาก
ภายนอก

ความยึดมั่นในข้อปฏิบัติเกี่ยวกับบรรณะของอินเดียเน้นเหนียวแน่นลึกซึ้ง จน
กล่าวได้ว่าถ้าไม่มีระบบอื่นมาเตรียมพร้อมที่จะแทนที่ให้อ่อนแล้ว การเลิ
กระบบบรรณะในอินเดียจะก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี อาจถึงทำให้ชาติ
อินเดียแตกสลายย่อยยับก็ได้

จากปัญหาทางสังคมดังกล่าว น่าจะเป็นสาเหตุให้เจ้าชายสิทธัตถะเกิดความคิดในการ
แสวงหารูปแบบสังคมใหม่ โดยใช้ชีวิตนักบวชในช่วงนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการเกิดขึ้นและ
พัฒนามาเป็นสังคมสงฆ์ การเกิดขึ้นของสังคมสงฆ์ในระยะแรก ๆ นักวิชาการทางพุทธศาสนาตั้ง
ข้อสังเกตไว้ดังนี้ เสฐียรพงษ์ วรรณปก¹ ตั้งข้อสังเกตว่า

สถาบันสงฆ์เกิดและพัฒนาขึ้น เพราะกระแสสังคมผลักดัน พระพุทธเจ้ามิได้
กำหนด รูปแบบตายตัว เพียงวางไว้หลวม ๆ ว่า ผู้บวชต้องประพฤติ
พรหมจรรย์ ประพฤติอย่างไรบ้างไม่มีรายละเอียด ผู้มาบวชระยะแรกเป็นผู้
เบื่อโลกแล้วจึงไม่ต้องมีสิกขาบทว่าจะต้องทำอะไร ไม่ทำอะไร เพราะทำ
ถูกต้องโดยอัตโนมัติแล้ว พิธีบวชทำง่าย ๆ เพียงตรัสว่า จงเป็นภิกษุมาเถิด
ก็เสร็จพิธี คุณสมบัติผู้บวชก็ไม่ได้กำหนดแน่ชัด ต่อเมื่อมีผู้อยู่น้อย (ราหุล)
มาบวช จึงกำหนดอายุและวางคุณสมบัติอื่น ๆ ด้วย

การกำหนดโครงสร้างสังคมแบบ “สังฆะ” นี้ต่างไปจากสังคมบรรณะเดิม สร้างมุมมอง
สาระของชีวิตใหม่ว่า ทุกคนสามารถใช้ชีวิตร่วมกันโดยปราศจากบรรณะตามแบบที่ได้กำหนดไว้ใน
คัมภีร์พระเวท ข้อที่น่าสังเกต สังคมสงฆ์ในระยะแรกดำรงอยู่โดยไม่มีกฎ หรือข้อบังคับ วินัยนั้นมี
อยู่โดยหลักการอย่างเป็นไปเอง วินัยมีอยู่แล้ว ทั้ง ๆ ที่ไม่มีสิกขาบท แต่มีเพียงหลักการและข้อ
นัดหมายหรือข้อหมายรู้ร่วมกันตามหลักการนั้น ภิกษุก็อยู่ร่วมกันด้วยดี โดยถือหลักการและปฏิบัติ
ไปตามหลักการ มีหลักการเป็นเครื่องรักษาควบคุม ดังปรากฏในวันอุโบสถ เมื่อภิกษุทั้งหลาย
ประชุมกัน พระพุทธเจ้าก็แถลงหลักการของพระพุทธศาสนาเป็นการทบทวนว่า พระพุทธศาสนามี
อุดมการณ์อย่างนี้ มีหลักการอย่างนี้ คือมีแต่โอวาทปาติโมกข์ แต่ไม่มี อาณาปาติโมกข์ จนถึง
หลังจาก ออกพรรษาที่ 12 พระพุทธเจ้าจึงได้บัญญัติสิกขาบทที่เป็น อาณาปาติโมกข์ ทรง
บัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ 1 ห้ามภิกษุเสพเมถุน โดยปรารถนาเหตุการณ์ที่พระสุทินเสพเมถุนกับ

¹ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ :ธรรมสภา, 2543),
หน้า 20.

อดีตภรรยาที่ป่ามหาวัน เมืองเวสาลี และทรงบัญญัติสิกขาบทอื่นอีกเรื่อยมา ทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ไม่ดั่งงามขึ้นในสังคมสงฆ์ (หลังจากได้มี “อัสวัฐฐานิยธรรม” เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์) พระพุทธเจ้าจึงบัญญัติสิกขาบท กำหนดเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต และวิธีดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพและบทบาทของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ เรียกว่า วินัย จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า สังคมสงฆ์มีพัฒนาการที่แทรกซ้อนขึ้นในสังคมของชาวอารยันและพัฒนาามาลักษณะเฉพาะของตนเองและกลายมาเป็นสังคมพุทธในที่สุด

3.1 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระวินัยและพระสูตร

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาได้จัดกลุ่มคำสอนเป็น 3 หมวดใหญ่ เรียกว่า พระไตรปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก คือประมวลพุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตและวิธีดำเนินกิจการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์ และภิกษุณีสงฆ์ พระสุตตันตปิฎกคือประมวลพุทธพจน์หมวดพระสูตร ได้แก่พระธรรมเทศนา คำบรรยายธรรมต่าง ๆ ที่ตรัสให้เหมาะกับบุคคลและโอกาส ตลอดจนบทประพันธ์เรื่องเล่าและเรื่องราวทั้งหลายที่เป็นชั้นเดิมในพุทธศาสนา พระอภิธรรมปิฎก คือ ประมวลพุทธพจน์หมวดพระอภิธรรม คือหลักธรรมและคำอธิบายที่เป็นหลักวิชาล้วน ๆ ไม่เกี่ยวข้องด้วยบุคคลหรือเหตุการณ์¹ แนวคิดด้านจัดระเบียบสังคมที่นำมาเป็นกรอบในการศึกษาครั้งนี้สืบค้นได้จากคัมภีร์หลัก 2 ปิฎกแรกได้แก่ พระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎก ตลอดถึงแนวคิดของนักวิชาการทางด้านพุทธศาสนา ส่วนพระอภิธรรมปิฎกเป็นเนื้อหาที่เน้นไปในสภาวะธรรมล้วน ๆ ยากต่อการนำมาเชื่อมโยงต่อการจัดระเบียบสังคมได้ และในประเด็นนี้แนวคำสอนที่ปรากฏในพระสูตรที่นำมาเป็นหลักวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้ ก็ได้กล่าวถึงสภาวะจิตที่มีส่วนในการจัดระเบียบสังคมที่เป็นการจัดระเบียบภายในปัจเจกบุคคลอยู่แล้ว ดังนั้นจึงไม่ได้นำมาเป็นกรอบแนวคิดในการจัดระเบียบสังคม การจัดลำดับการศึกษาเริ่มจากพระวินัยเป็นอันดับแรกและตามด้วยพระสูตรดังนี้

¹ วิ.มหา. (ไทย) 1/บทนำ.

3.1.1 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระวินัย

ความหมายของวินัย คือ “พุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตและวิธีดำเนินกิจการหน้าที่ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์”¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)² ให้ความหมายของวินัยว่า

ความหมายอย่างง่าย ๆ ของวินัยมีสองอย่างคือ 1) การฝึกให้มีความประพฤติ และความเป็นอยู่เป็นระเบียบแบบแผน หรือ การบังคับควบคุมตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผน รวมทั้ง การใช้ระเบียบแบบแผนต่าง ๆ เป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคน และกิจกรรมของหมู่ชน 2) ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่วางลงไว้เป็น หลักหรือเป็นมาตรฐานสำหรับใช้ฝึกคน หรือใช้บังคับควบคุมตน ตลอดจนเป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคนและกิจการของหมู่ชนให้เรียบร้อยดีงาม

พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท)³ ให้ความหมายว่า

พระวินัยคือระบบแบบแผนต่าง ๆ ที่กำหนดความประพฤติ ความเป็นอยู่ และกิจการของสงฆ์ทั้งหมด เป็นสิ่งที่ครอบคลุมชีวิตด้านนอกของภิกษุสงฆ์ทุกแง่มุม พระวินัย ประกอบด้วยสิกขาบทต่าง ๆ มากมาย มีทั้งข้อกำหนดเกี่ยวกับความเป็นอยู่ส่วนตัว ความสัมพันธ์ระหว่างพระภิกษุด้วยกัน ความสัมพันธ์กับคฤหัสถ์ทั้งหลาย ตลอดจนการปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ระเบียบว่าด้วยการปกครอง และการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของสงฆ์ ระเบียบเกี่ยวกับการแสวงหา การจัดทำ เก็บรักษา แบ่งปันส่วนปัจจัยสี่

เสฐียรพงษ์ วรรณปก⁴ สรุปเนื้อหาของสาระของพระวินัยปิฎกว่า

พระวินัยปิฎกบรรจุอยู่ในพระไตรปิฎกเล่ม 1-8 มีเนื้อหาของสาระโดยย่อดังนี้

1) มหาวิภังค์ว่าด้วยสิกขาบทของพระภิกษุ 227 ข้อ คือ ปาราชิก 4

¹ วิ.มหา.(ไทย) 1/ บทนำ.

² พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 449-450.

³ พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท), **อุปลมณี**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2544), หน้า 125.

⁴ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คำบรรยายพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2543), หน้า 19.

สังฆาทิเสส 13 อนินยต 2 นิสัคคิย ปาจิตตีย์ 30 ปาจิตตีย์ 92 ปาฏิเทสนียะ 4 เสขียวัตร 75 อธิกรณสมถะ 7 เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสิกขาบทในปาติโมกข์ (ภิกขุปาติโมกข์) 2) ภิกขุณีวิมังค์ ว่าด้วยสิกขาบทของนางภิกษุณีมี 311 สิกขาบท (ภิกขุณีปาติโมกข์) 3) มหาวรรค เล่าเรื่องตั้งแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ เสด็จออกไปประกาศพระศาสนา การประทานอุปสมบทแก่ผู้มาขอบวช พุดถึงการอุปสมบท อุโบสถการจำพรรษา เครื่องนุ่ง เกสซ์ กฐิน จีวร นิคหกรรม การออกจากอาบัติ การระงับอธิกรณ์ การทะเลาะวิวาท และสามัคคี 4) จุลวรรค ว่าด้วยการบัญญัติ ปลีกย่อย เรื่องเสนาสนะ สังฆเภท วัตรปฏิบัติ ต่าง ๆ การสวดปาติโมกข์ เรื่องกำเนิดและพัฒนาการของภิกษุณีสงฆ์ ลงท้ายด้วยประวัติการทำสังคายนาครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 5) ปรีวาร ประมวลเรื่อง เบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับสิกขาบทของภิกษุและภิกษุณี เป็นคู่มือศึกษาพระวินัย นำเสนอโดยแต่งเป็นคำถามคำตอบเพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้ง

แนวคิดการจัดระเบียบตามแนวพระวินัยมีขอบเขตในการศึกษา 5 ประการได้แก่ เหตุผลในการบัญญัติสิกขาบท พัฒนาการของการบัญญัติวินัย วิธีบัญญัติวินัย วัตถุประสงค์ของการบัญญัติวินัย และประเภทของวินัย

3.1.1.1 เหตุผลในการบัญญัติสิกขาบท

พระวินัยปิฎกได้กล่าวถึง สาเหตุที่ทำให้มีการบัญญัติสิกขาบทว่าในพรรษาที่ 12 ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา พระสารีบุตรกราบทูลอาราธนาให้ทรงบัญญัติสิกขาบทความว่า “ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรลุกขึ้นห่มผ้าเฉียงบ่าประนมมือไปทางพระผู้มีพระภาค กราบทูลว่า ถึงเวลาแล้วพระพุทธเจ้าข้า ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่พระสาวกอันจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้ยืนนาน” “จรรจบไปก่อนเกิดสารีบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้นศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอัสวัฐฐานิยธรรมบางอย่างในสงฆ์ เมื่อเกิด อัสวัฐฐานิยธรรม บางอย่างในสงฆ์ ตถาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวก เพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น... สารีบุตร ก็ภิกษุสงฆ์ยังไม่มีเสนียด ไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งมัวหมอง บริสุทธ์ผุดผ่อง ดำรงอยู่ในสภาวะคุณ แท้จริงในภิกษุ 500 รูปนี้ ผู้มีคุณธรรมอย่างต่ำก็ขึ้นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า¹

¹ วิ.มหา. (ไทย) 1/21/13-14.

สรุปเหตุผลในการบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้าได้ดังนี้

- 1) สังคมสงฆ์ตั้งได้เป็นเวลานานพอสมควร
- 2) สังคมสงฆ์ได้ขยายใหญ่มากขึ้น
- 3) สังคมสงฆ์มีลาภสักการะมากขึ้น
- 4) สังคมสงฆ์มีผู้ทรงความรู้มากขึ้น
- 5) ต้องมีผู้ประพฤติเป็นที่เสื่อมเสียขึ้นในสังคมสงฆ์

3.1.1.2 พัฒนาการของการบัญญัติวินัย

หลังออกพรรษาที่ 12 แล้วพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติปฐมปาราชิก ห้ามภิกษุเสพเมถุน โดยปรารภเหตุการณ์มัวหมองในสังคมสงฆ์อันเนื่องมาจากพระสุทินเสพเมถุนกับอดีตภรรยาที่ป่ามหาวัน เมืองเวสาลี ดังความในพระวินัยปิฎกว่า หลังจากนั้นมารดาของพระสุทินเรียกอดีตภรรยาพระสุทินมาสั่งว่า ลูกหญิงเมื่อถึงเวลาที่เจ้ามีระดู ต่อมโลहितเกิดมีแก่เจ้า เจ้าต้องบอกแม่ นางรับคำ ต่อมาเมื่อนางมีระดู ต่อมโลहितเกิดขึ้นจึงบอกแม่ผู้ว่า ดิฉันมีระดู ต่อมโลहितเกิดขึ้นแล้ว มารดากล่าวว่า ลูกหญิงถ้าอย่างนั้น เจ้าจงแต่งกายด้วยอาภรณ์ที่ลูกสุทินเคยรักใคร่ชอบใจเถิด นางก็ปฏิบัติตามคำของแม่ผู้ ต่อมา มารดาพาสะใภ้ไปหาท่านพระสุทินที่ป่ามหาวัน กล่าวว่า ลูกสุทินตระกูลเรามั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีเงินมีทองมาก มีเครื่องประดับมาก มีทรัพย์แล้วข้าวเปลือกมาก ลูกควรกลับมาเป็นคฤหัสถ์ จะได้ใช้สอยทรัพย์สมบัติและทำบุญ พระสุทินตอบว่า อาตมาไม่อาจ ไม่สามารถ อาตมายังพอใจประพฤติพรหมจรรย์อยู่ มารดาของพระสุทินวิงวอนเป็นครั้งที่ 2 ฯลฯ แม่ครั้งที่ 3 นางกล่าวว่า ลูกสุทิน ตระกูลเรานี้มั่งคั่ง ฯลฯ มีทรัพย์และข้าวเปลือกมาก ลูกจงให้ผู้สืบเชื้อสายไว้เจ้าลิจฉวีจะได้ไม่ริบมรดกของเราที่ขาดผู้สืบสกุล พระสุทินตอบว่า โยมเรื่องนี้อาตมาพอจะทำได้ แล้วจับแขนอดีตภรรยาพาเข้าป่ามหาวัน เพราะยังไม่ได้บัญญัติสิกขาบท จึงเห็นว่าไม่มีโทษ ได้เสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยา ถึง 3 ครั้ง นางตั้งครุฑเพราะเหตุนี้¹

สรุปว่า เหตุการณ์ที่พระสุทินเสพเมถุนกับภรรยาแก่นี้เอง เป็นเหตุผลให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติปฐมปาราชิกเป็นครั้งแรก² และทรงบัญญัติสิกขาบทอื่น ๆ เพิ่มอีกเรื่อยมาทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ไม่ดีไม่งามขึ้นในสังคมสงฆ์ ถ้าเป็นการบัญญัติสิกขาบทในครั้งแรกเรียกว่า มูลบัญญัติ เช่น มูลบัญญัติของปาราชิกสิกขาบทที่ 3 ว่า “ก็ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือ

¹ วิ.มหา. (ไทย) 1/36/24

² สิกขาบทข้อแรกไม่พบหลักฐานยืนยันว่าเป็นข้อใดแน่ เมื่อคราวทำปฐมสังคายนาพระสังคีติกาจารย์ได้ยกเอาปฐมปาราชิกขึ้นเป็นข้อที่ 1 ในเรื่องของการบัญญัติสิกขาบท

แสวงหาคัสตรา อันจะพรากกายมนุษย์นั้น แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”¹ ถ้ามีการบัญญัติเพิ่มเติมข้อความให้กับสิกขาบทนั้น เพื่อความรอบคอบรัดกุม สิกขาบทที่ทรงบัญญัติเพิ่มเติมนี้เรียกว่า อนุบัญญัติ เช่น อนุบัญญัติของปาราชิกสิกขาบทที่ 3 ว่า

อนึ่ง ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาคัสตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น กล่าวพรรณนาคุณความตายหรือชักชวนเพื่อให้ตายว่า ท่านผู้เจริญจะมีชีวิตอยู่ลำบากยากเข็ญนี้ไปทำไม ท่านตายเสียดีกว่า ดังนี้ เขมิจิตใจอย่างนี้ มีดำริในใจอย่างนี้ กล่าวพรรณนาคุณความตาย หรือชักชวนเพื่อความตาย โดยประการต่าง ๆ แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้²

พัฒนาการของการบัญญัติวินัยเริ่มหลังจากออกพรรษาที่ 12 พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติปฐมปาราชิก ถ้าเป็นการบัญญัติครั้งแรกเรียกว่า มূলบัญญัติ ถ้ามีการบัญญัติเพิ่มเติมเรียกว่า อนุบัญญัติ ทั้งมูลบัญญัติและอนุบัญญัติ เรียกว่า “ปาติโมกข์” คือ สิกขาบท 227 ข้อที่พระสงฆ์นำไปสวดในประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน เรียกกันว่า “สวดปาติโมกข์”

3.1.1.3 วิธีการบัญญัติวินัย

การบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้งมีวิธีบัญญัติเป็นขั้นตอนดังนี้ เมื่อมีเรื่องไม่ดีไม่งามเกิดขึ้นทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสถามภิกษุผู้ก่อเหตุเกี่ยวกับเรื่องที่เกิดขึ้น ตำหนิภิกษุผู้ก่อเหตุเกี่ยวกับเรื่องที่เกิดขึ้นนั้น ซึ่งโทษแห่งการล่วงละเมิด แสดงอาณิสงฆ์แห่งการสำรวมระวางและบัญญัติสิกขาบทให้ภิกษุถือปฏิบัติตาม

พระพุทธเจ้าทรงกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือล่วงละเมิดสิกขาบทที่บัญญัติไว้เรียกว่า “ปรับอาบัติ” คำว่า อาบัติ แปลว่า การต้อง หรือ การล่วงละเมิด คำนี้เป็นชื่อเรียกกิริยาที่ล่วงละเมิดสิกขาบทนั้น ๆ และเป็นชื่อเรียกโทษหรือความผิดที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบท เช่น “ก็ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก” เป็นต้น

อาบัตินี้มี 7 กอง คือ 1) ปาราชิก 2) สังฆาทิเสส 3) ฤๅลัจจัย 4) ปาจิตตีย์ 5) ปาฏิเทสนียะ 6) ทุกกฏ 7) ทุพภาสิต อาบัติปาราชิกมีโทษหนัก ทำให้ผู้ล่วงละเมิดขาดจากความเป็นภิกษุ อาบัติสังฆาทิเสสมิโทษปานกลาง ทำให้ผู้ล่วงละเมิดต้องอยู่กรรมจึงจะพ้นจากอาบัติ ส่วนอาบัติอีก 5 กองที่เหลือมีโทษเบา ผู้ล่วงละเมิดต้องประกาศสารภาพผิดต่อหน้าภิกษุด้วยกัน ดังที่เรียกว่าปลงอาบัติจึงจะพ้นจากอาบัติเหล่านี้ บทบัญญัติในพระวินัยแต่ละข้อ เรียกว่า สิกขาบท แปลว่า ข้อที่ต้องศึกษา นั่นคือ บทบัญญัติสำหรับภิกษุมี 227 สิกขาบท บทบัญญัติ

¹ วิ.มหา. (ไทย)1/167/139

² วิ.มหา. (ไทย) 1/171/140-141.

สำหรับภิกษุณีมี 311 สิกขาบท สิกขาบทเหล่านี้มาในพระปาติโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน บทบัญญัติสำหรับภิกษุ 227 สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ แบ่งเป็นกลุ่มได้ดังนี้ ปาราชิก 4 สังฆาทิเสส 13 อนิยต 2 นิสสัคคียปาจิตตีย์ 30 ปาจิตตีย์ 92 ปาฏิเทสนียะ 4 เสนิยะ 75 อธิกรณสมณะ 7 สิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์นั้นปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดไว้ครบทุกอาบัติ คือ ระบุอาบัติโดยตรง 4 กอง ได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส ปาจิตตีย์ทั้งที่เป็น นิสสัคคียปาจิตตีย์และสุทธิกปาจิตตีย์ และปาฏิเทสนียะ มีอาบัติที่ไม่ได้ระบุไว้โดยตรงอีก 3 กอง ได้แก่ ฤทธัจจย ทุกกฏ ทุพภาสิต สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์เหล่านี้ ยกเว้นเสนิยะจัดเป็น อาทิพรหมจริยกาสิกขา ส่วนเสนิยะและสิกขาบทจำนวนมากที่มานอกพระปาติโมกข์ล้วนเป็น อภิสมาจาริกาสิกขา

อาทิพรหมจริยกาสิกขา หมายถึงหลักการศึกษาบรมในฝ่ายบัญญัติหรือข้อปฏิบัติอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจริยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นพุทธอาณา เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายและวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดโดยปรับอาบัติ หนักบ้าง เบาบ้าง พระสงฆ์สวดทุกกึ่งเดือนเรียก พระปาติโมกข์ ส่วนอภิสมาจาริกาสิกขา หมายถึงหลักการศึกษาบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมรรยาทและความเป็นอยู่ที่ดีงามสำหรับชักนำความประพฤติความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ให้ดีงาม มีคุณค่า นำเลื่อมใสศรัทธายิ่งขึ้นไป อาทิพรหมจริยกาสิกขา และอภิสมาจาริกาสิกขา ทั้ง 2 ส่วนรวมกันเรียกว่า “พระวินัย”

พระวินัยเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นสำหรับฝึกหัดอบรมผู้เข้ามาบวชในพุทธศาสนา เพราะผู้เข้ามาบวชนั้นมาจากต่างตระกูล ต่างชนชั้น ต่างอัธยาศัย ต่างจิตต่างใจ หากไม่มีวินัยควบคุมความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ก็จะเป็นหมูภิกษุที่สับสนวุ่นวาย ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ถ้าภิกษุทุกรูปประพฤติตามพระวินัย ก็จะเป็นหมูภิกษุที่งดงาม นำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและทำให้พุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนนาน เปรียบเหมือนดอกไม้บานาชนิดถูกร้อยไว้ด้วยด้าย จึงไม่แตกแยกกระจัดกระจาย ทั้งยังคุมกันเข้าเป็นพวงมาลัยที่สวยงาม ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

สารีบุตร พระพุทธเจ้ากกุสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้า กัสสปะ ไม่ทรงผ่อนคลายที่จะทรงแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวก สุตตะ เคย ยะ...เวทิลละของพระพุทธเจ้า 3 พระองค์จึงมีมาก ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แก่สาวก มีการแสดงปาติโมกข์ เมื่อหมดพระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้วสาวกชั้นหลัง ๆ ต่างชื่อ ต่างโคตร ต่างชาติวรรณะ ได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจริยดำรงอยู่นาน เหมือนดอกไม้บานาพรรณ

กองอยู่บนแผ่นกระดานเอาด้ายร้อยไว้ ย่อมไม่ถูกลมพัดกระจัดกระจายไป เพราะเหตุใด เพราะเอาด้ายร้อยไว้ ข้อนี้ฉันใด เมื่อหมดพระพุทธเจ้า และสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกชั้นหลัง ๆ ต่างชื่อ ต่างโคตร ต่างชาติวรรณะ ได้เข้ามาบวช จากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พระมหัจฉริยะดำรงอยู่นานฉันนั้น¹ ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า การบัญญัติพระวินัยเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ยืนนาน ดังจะเห็นได้ว่า พระมหากัสสปเถระผู้เป็นประธานสงฆ์ในการจัดทำสังคายนาครั้งที่ 1 ได้ตกลงกับพระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายว่า จะสังคายนาพระวินัยก่อน ทั้งนี้เพราะท่านเห็นว่า พระวินัยเป็นอายุของพระศาสนาเมื่อพระวินัยยังดำรงอยู่ พระศาสนาก็ชื่อว่ายังดำรงอยู่

3.1.1.4 วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย

ในการบัญญัติวินัย พระพุทธเจ้าทรงมีวัตถุประสงค์ที่จะให้เกิดประโยชน์แก่พระศาสนาของพระองค์ดังปรากฏข้อความดังนี้ ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงดำหนิพระสุทินโดยประการต่าง ๆ แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เราจะบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลายโดยอาศัยประโยชน์ 10 ประการ คือ

- 1) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์
- 2) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
- 3) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก
- 4) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
- 5) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
- 6) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
- 7) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
- 8) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่ยังเลื่อมใสแล้ว
- 9) เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆธรรม
- 10) เพื่อเอื้อเฟื้อวินัย²

เมื่อพิจารณาตามวัตถุประสงค์ที่ทรงบัญญัติแต่ละข้อก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้

ข้อ 1,2 ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม คือ สงฆ์

ข้อ 3,4 ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่บุคคล

¹ จ.มหา. (ไทย) 1/20/12.

² จ.มหา. (ไทย) 1/39/28-29.

ข้อ 5,6 ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์หรือแก่ชีวิต

ข้อ 7,8 ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน

ข้อ 9,10 ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา

ในข้อ 10 คำว่า “เพื่อเอื้อเพื่อวินัย” หมายถึง เพื่อเชิดชู คำจูน
 ประดับประดา พระวินัย 4 อย่าง คือ สังฆวินัย ปหานวินัย สมถวินัย และบัญญัติวินัย¹

จากวัตถุประสงค์การบัญญัติพระวินัย ทำให้มองได้ว่าพระพุทธองค์มีการจัด
 ระเบียบสังคมสงฆ์อย่างมีเป้าหมาย โดยเน้นความปกติสุขทั้งต่อบุคคลและส่วนรวม ตลอดถึง
 ความมั่นคงของสถาบันทางพุทธศาสนา

3.1.1.5 ประเภทของวินัย

วินัยในพุทธศาสนาจัดเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1) อาศาเรียนวินัย หมายถึง วินัยของผู้ครองเรือน ได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 ศีล
 5 ศีล 8 และหลักความประพฤติที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสิงคาลกสูตรก็ได้ชื่อว่าเป็นคิหิวินัย ซึ่งม
 ความหมายลงกันได้กับอาศาเรียนวินัยนี้ด้วย คิหิวินัยหรือคิหิปฏิบัติ เป็นธรรมะสำหรับสังคมชาว
 พุทธที่ถือปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบัน คิหิวินัยมีดังนี้ คือ เว้นจากกรรมกิเลส 4 เว้นจากอกติ 4 เว้น
 จากอบายมุข 6 ปฏิบัติตามหลักทศ 6

2) อนาศาเรียนวินัย หมายถึง วินัยของผู้ไม่ครองเรือน คือวินัยของภิกษุ ได้แก่
 ศีลของภิกษุ 227 ข้อ ศีลของภิกษุณี 311 ข้อ ศีลของสามเณรและสามเณรี 10 ข้อ

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระวินัย เมื่อจำนวนพระสงฆ์มาก
 ขึ้นและมีอัสวภูฐานิยธรรมเกิดขึ้น เป็นสาเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้น เพื่อจัด
 ระเบียบสังคมสงฆ์โดยยึดเอาพระวินัยเป็นเครื่องมือ ทรงมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการ
 ปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์ให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้ง่าย และสร้างความมั่นคงแก่
 พุทธศาสนา

3.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระสูตร

พระสูตรตันตปิฎกหรือพระสูตรเป็นประมวลพุทธพจน์ ประกอบด้วยพระธรรมเทศนา
 และธรรมบรรยายต่าง ๆ ที่ตรัสยกย่องให้เหมาะกับบุคคล เหตุการณ์และโอกาส ตลอดจน
 บทประพันธ์ เรื่องเล่า และเรื่องราวทั้งหลายที่เป็นชั้นเดิม แบ่งเป็น 5 นิกายคือ 1) ทีฆนิกาย

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพฯ: มหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 287-288.

รวมพระสูตรยาว ๆ 2) มัชฌิมนิกาย รวมพระสูตรขนาดกลาง 3) สังยุตตนิกาย รวมพระสูตรที่มีเนื้อหาเหมือนกันเข้าด้วยกัน 4) อังคุตตรนิกาย รวมพระสูตรที่มีข้อธรรมจากน้อยไปหามาก 5) ขุททกนิกาย รวมพระสูตรเบ็ดเตล็ดที่ตกหล่นจากการรวบรวมเป็น 4 นิกายข้างต้น พระสูตรที่มีเนื้อหาสะท้อนเกี่ยวกับแนวคิดและรูปแบบการจัดระเบียบสังคมมีอยู่หลายสูตร แต่เนื้อหาสาระส่วนใหญ่สอดคล้องกัน เช่น “สารันทสูตร”¹ มีสาระสอดคล้องกับจักกวัตติสูตร “วาเสฏฐสูตร”² และ “เวทิตถสูตร”³ มีสาระสอดคล้องกับอัคคัณณสูตร เป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำมาเป็นกรอบในการศึกษาเพียง 3 สูตร ได้แก่ อัคคัณณสูตร จักกวัตติสูตร และสังคาลสูตร ทั้งนี้เพราะ 3 สูตรนี้มีเนื้อหาสาระที่สะท้อนเกี่ยวกับแนวคิดการจัดระเบียบสังคมและครอบคลุมประเด็นที่ศึกษา ตลอดทั้งมีเนื้อหาครอบคลุมพระสูตรอื่นที่กล่าวมาข้างต้น ในการศึกษาจัดชั้นตอนศึกษาเป็นดังนี้

3.1.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมในอัคคัณณสูตร

ชื่อสูตรนี้ตั้งตามเนื้อหาสาระของพระสูตร คำว่า อัคคัณณสูตร มาจากคำ 2 คำ คือ อคฺค + ญา คำว่า อคฺค แปลว่า เลิศหรือชั้นเลิศ ยอดหรือชั้นยอด เดิมหรือชั้นเดิม ต้นหรือชั้นต้น ส่วนคำว่า ญา แปลว่า รู้ รวมกันแปลว่า ที่รู้กันว่าเลิศ ว่ายอด ว่าเดิม หรือว่าต้น ในที่นี้แปลตามความหมายเฉพาะที่อรรถกถาอธิบายไว้ เช่น ในคำว่า อคฺคณฺณํ อภฺขรํ ท่านอธิบายว่า หมายถึง โลกูปปฏิตวิสกถิ แปลว่า คำที่พูดกันมาตั้งแต่เกิดโลก⁴

สาระสำคัญของอัคคัณณสูตร พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่สามเณรชื่อวาเสฏฐะ และสามเณรชื่อ ภารทวาชะ ขณะประทับอยู่ ณ ปราสาทของนางวิสาขาเมคารมาตา ในบุพพาราม เขตกรุงสาวัตถี เป็นวันหนึ่ง สามเณรวาเสฏฐะ และสามเณรภารทวาชะชวนกันไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ขณะเสด็จจงกรมอยู่กลางแจ้ง เมื่อถวายอภิวัตแล้วได้เดินจงกรมตามเสด็จ พระองค์ตรัสถามว่า ท่านทั้งสองทั้งตระกูลและธรรมเนียมพราหมณ์บวชในพระธรรมวินัยนี้ พวกญาติ ๆ ได้ว่ากล่าวอย่างไรบ้าง สามเณรทั้งสองกราบทูลว่า เขาตำอย่างเต็มรูปแบบทีเดียว เมื่อตรัสถามว่าเขาตำอย่างไร สามเณรทั้งสองกราบทูลว่า เขาตำว่าพราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐสุด มีผิวขาว บริสุทธิ เป็นบุตรเกิดจากพระโอรสของพระพรหม วรรณะอื่น เลวทราม มีผิวดำ ไม่บริสุทธิ เกิดจากพระบาทของพระพรหม ท่านทั้งสองทั้งวรรณะพราหมณ์มาอยู่ในพวกสมณะศิระชะไล่น ผู้มีวรรณะต่ำทรามเป็นคนรับใช้ ไม่สมควรเลย พระองค์ตรัสว่า พวกพราหมณ์

¹ อ.ปญจก. (ไทย) 23/143/237-239.

² ม.ม. (ไทย) 13/454-461/572-583.

³ ที.สี. (ไทย) 9/518-559/230-247.

⁴ ที.ปา (ไทย) 11/บทนำ/21.

กล่าวอย่างนั้น เพราะไม่รู้ความจริง เป็นไปได้อย่างไร พวกเขาเกิดจากนางพรหมณีแท้ ๆ แต่เขากล่าวว่า เกิดจากพรหมเป็นผู้ประเสริฐ ความจริงไม่ว่ากษัตริย์ พรหมณ์ แพศย์ หรือศูทร ถ้าประพฤติทุจริต ความประพฤตินั้นก็เป็นอกุศล วิญญูชนติเตียนได้เหมือนกัน แต่ถ้ากษัตริย์ พรหมณ์ แพศย์ หรือศูทร ถ้าประพฤติสุจริต ความประพฤตินั้นก็เป็นกุศล วิญญูชนสรรเสริญเหมือนกัน และตรัสย้ำว่า ธรรมเหล่านี้เท่านั้นมีอยู่จริง เมื่อถือธรรมเหล่านี้เป็นเกณฑ์ ก็สามารถรวมวรรณะ 4 เข้าเป็นประเภทบุคคลได้ 2 พวก คือ 1) พวกที่ตั้งอยู่ในธรรมดำ ที่วิญญูชนติเตียน 2) พวกที่ตั้งอยู่ในธรรมขาว ที่วิญญูชนสรรเสริญ ฉะนั้นคำกล่าวของพวกพรหมณ์ที่ว่า พรหมณ์เป็นวรรณะประเสริฐที่สุดเป็นต้นนั้น จึงเป็นคำกล่าวที่วิญญูชนไม่รับรอง เพราะไม่ว่าคนในวรรณะใด ในวรรณะ 4 นั้น ถ้าออกบวชเป็นบรรพชิต ประพฤติพรหมจรรย์จนบรรลุอรหัตผลแล้ว ผู้นั้นสมควรได้ชื่อว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในโลก คือ เป็นผู้ประเสริฐโดยธรรม ไม่ใช่โดยวรรณะ

ต่อมาพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก เพื่อชี้ให้เห็นว่า พวกพรหมณ์เข้าใจเรื่อง ระบบวรรณะผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากเดิมอย่างไร เรื่องที่ตรัสเล่ามีใจความ ดังนี้

1) ทรงตัดตอนแห่งสังวัฏฏ์กัปของโลก ในช่วงสุดท้าย คือ ช่วงที่โลกเสื่อมลงจนสลายไป สัตว์โลกที่รอดชีวิต ได้ไปเกิดในชั้นอากาศพรหม มีสภาพเป็นกายทิพย์ มีฤทธิ์ทางใจ มีปีติเป็นอาหาร มีรัศมีแผ่ซ่านออกจากกาย สัญจรอยู่ในอากาศ สถิตอยู่ในวิมานอันงดงาม มีอายุที่ยาวนาน

2) จากนั้นทรงแสดงกำเนิดหรือวิวัฒนาการของโลก ตั้งแต่ตอนต้นแห่งสังวัฏฏ์กัป คือช่วงที่โลกกลับก่อตัวขึ้นใหม่ เริ่มจากสภาพที่เป็นน้ำแม่เต็มอวกาศอันเว้งว่างเปล่า ไม่มีดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์และดวงดาวใด ๆ ทั่วบริเวณมืดมิด โลกค่อย ๆ แข็งตัวขึ้น มีพืชพรรณเกิดขึ้นตามลำดับ คือ จัณดินลอยอยู่บนผิวน้ำ สะเก็ดดิน เครื่องดิน และ ข้าวสาลีเกิดเองตามธรรมชาติ มีเมล็ดเป็นข้าวสาร ไม่มีแกลบและรำ

3) ในขณะเดียวกัน ทรงแสดงวิวัฒนาการของมนุษย์ ควบคู่ไปกับวิวัฒนาการของโลก ดังต่อไปนี้ มีพระพรหมพวกหนึ่งจากชั้นอากาศพรหมจุติลงมาเกิดในโลก ระยะเวลาเริ่มที่ยังเป็นพื้นน้ำ สัตว์โลกพวกนี้ยังมีสภาพร่างกายเป็นทิพย์ มีฤทธิ์ทางใจ มีปีติเป็นอาหาร มีรัศมีแผ่ซ่านออกจากกาย สัญจรอยู่ในอากาศเช่นเดียวกับสมัยที่อยู่ในชั้นอากาศพรหม ต่อมาเมื่อเกิดจันดินขึ้น สัตว์โลกหรือมนุษย์พวกแรกได้ใช้บริโภคเป็นอาหารแทนปีติ ทำให้ร่างกายหยาบขึ้น รัศมีกายหายไป ตอนนีเกิดมีดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์และดวงดาวขึ้น เมื่อสัตว์โลกพวกนี้บริโภคจันดินนาน ๆ เข้า ร่างกายเปลี่ยนแปลงมากขึ้น บางพวกมีผิวพรรณดี บางพวกมีผิวพรรณเลว จึงมีการเหยียดผิวกันขึ้น เพราะเหยียดผิวกัน จันดินจึงหายไป พวกเขาจึงเกิดความโหยหาขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อสะเก็ดดินเกิดขึ้น สัตว์โลกพวกนี้จึงใช้สะเก็ดดินเป็นอาหารแทนจันดินที่หายไป เมื่อ

บริโภคน้ำสะอาดได้นาน ๆ ร่างกายได้เปลี่ยนแปลงมากขึ้น ผิวพรรณต่างกันมากขึ้น การเหยียดผิวกันก็รุนแรงขึ้น ทำให้สะกดดินหายไป พวกสัตว์โลกได้เกิดความรู้สึกโหยหาขึ้นอีก เมื่อเครื่องดินเกิดขึ้น พวกเขาก็ใช้เครื่องดินเป็นอาหารแทนสะกดดินที่หายไป เมื่อบริโภคน้ำสะอาดไปนาน ๆ จึงมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายมากขึ้น การเหยียดผิวก็ยิ่งรุนแรงขึ้น จนเครื่องดินหายไป พวกเขารู้สึกโหยหาต่อไปอีก เมื่อข้าวสาลีเกิดขึ้นเอง พวกเขาก็ใช้ข้าวสาลีนั้นเป็นอาหารแทน และเมื่อบริโภคน้ำสะอาดไปนาน ๆ จึงมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายมากขึ้น คือ เกิดอวัยวะเพศชายและเพศหญิงขึ้น ทำให้เกิดลักษณะเป็นมนุษย์ผู้ชายและผู้หญิงเด่นชัด เมื่อคนต่างเพศเพ่งมองกัน จึงเกิดความรู้สึกทางเพศขึ้น และได้ร่วมประเวณีกัน ในการร่วมประเวณีกันนี้ เขาถือว่าเป็นความชั่ว ฉะนั้น เมื่อเห็นผู้ใดร่วมประเวณีกัน คนส่วนมากจะพากันขับไล่ออกไปจากหมู่ ต่อมาผู้นิยมร่วมประเวณีกัน จึงแยกตัวไปปลูกเรือนอยู่เพื่อมิให้ผู้อื่นเห็น พวกนี้มีคำเรียกต่อมาว่า ผู้ครองเรือน “อาคาริก” สำหรับผู้ไม่มีเรือน “อนาคาริก” ซึ่งต่อมาได้แก่ นักบวช ข้าวสาลีเกิดขึ้นเองนี้มีลักษณะพิเศษ คือ ต้นที่ถูกเก็บผลไปในตอนเช้า จะผลิตผลขึ้นมาใหม่อีกในตอนเย็น หรือต้นที่ถูกเก็บผลในตอนเย็น จะผลิตผลขึ้นมาใหม่อีกในตอนเช้าของวันรุ่งขึ้น พวกเขาจึงมีข้าวสาลีให้บริโภคน้ำสะอาดอย่างไม่บกพร่อง ทั้งนี้เพราะพวกนี้ยังไม่มีกรรมสะสม คือ อยากริโภคเวลาไหนก็ไปเก็บมาบริโภคเพียงครั้งละมื่อ ต่อมาเมื่อมีการสะสมขึ้น คือ บางพวกเก็บมาครั้งเดียวสำหรับบริโภคทั้งเช้าและเย็นบ้าง เก็บไว้บริโภค 2 วันบ้าง 4 วันบ้าง 8 วันบ้าง ทำให้ต้นข้าวสาลีที่ถูกเก็บผลไปแล้ว ไม่ผลิตผลอีกต่อไป โดยนัยนี้ ข้าวสาลีก็ค่อยลดจำนวนลง จนมหาชนมองเห็นภัยเฉพาะหน้า

4) ต่อจากนั้นได้ตรัสเล่าถึงวิวัฒนาการของระบบสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง คือ ตรัสเล่าว่า มหาชนได้ประชุมกัน เพื่อแก้ไขป้องกันภัยที่เกิดขึ้น โดยตกลงให้แบ่งสรรที่ดินให้แก่แต่ละคน (ครอบครัว) มีสิทธิครอบครองเพื่อทำมาหากิน และคัดเลือกผู้มีลักษณะดีให้ทำหน้าที่ปกครองดูแล ในฐานะเจ้าของแผ่นดิน เนื่องจากผู้ปกครองเป็นผู้ที่มหาชนคัดเลือกแต่งตั้ง จึงมีชื่อว่า “มหาสมมตราช ” เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่ แห่งที่นาทั้งหลาย จึงมีคำว่า “กษัตริย์” เกิดขึ้น โดยประชาชนยินดีแบ่งปันผลประโยชน์แก่ผู้ปกครองนั้น เนื่องจากผู้ปกครองทำหน้าที่ได้ดี ประชาชนพอใจ จึงมีคำว่า “ราชา” เกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ กลุ่มคนที่เรียกว่า กษัตริย์ จึงเกิดขึ้น ต่อมา เมื่อมีคนละเมียดสิทธิของผู้อื่นและกระทำการทุจริตต่าง ๆ มากขึ้น จึงมีคนอีกกลุ่มหนึ่งช่วยทำหน้าที่สั่งสอนและทำพิธีลอยบาปให้ จึงมีคำว่า “พราหมณ์” เกิดขึ้น พวกพราหมณ์นี้ก็ได้รับการบำรุงเลี้ยงดูจากประชาชนผู้ครองเรือน คนกลุ่มหนึ่งเป็นผู้ครองเรือนมีครอบครัวแยกประกอบอาชีพการงานที่ต่างกันออกไปตามถนัด เรียกว่า “เวสสา” คือ พวกแพศย์ นอกจากนี้ยังมีประชาชนอีกกลุ่มหนึ่งทำการงานที่ต่ำกว่าพวกแพศย์ จึงมีชื่อเรียกว่า “สุททะ” คือ พวกศูทร

ต่อมามีกษัตริย์ผู้เปื้อนหน้าหน้าที่ปกครอง จึงออกไปบวชเป็นบรรพชิต เรียกตัวเองว่า สมณะ คำว่า “สมณะ” จึงเกิดขึ้น แม้พวกพราหมณ์ พวกแพศย์ และพวกศูทรที่เปื้อนหน้าหน้าที่ของตน ถ้าออกบวชเป็นบรรพชิตก็เรียกว่า สมณะ เช่นเดียวกัน

บทสรุปของอัครคัมภีร์ของพระพุทธเจ้าตรัสสรุปว่า การเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร และสมณะ ล้วนเป็นโดยธรรม คือ หน้าที่ มิใช่โดยวรรณะอย่างที่พวกพราหมณ์เข้าใจทั้ง 5 พวกนี้ ถ้าประพฤติธรรม คือ กายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต เป็นมิจฉาปฏิญญี หลังจากตายก็ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรกเหมือนกัน ถ้าประพฤติธรรม คือ สุจริต 3 หลังจากตายก็ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์เหมือนกัน แล้วตรัสสอนให้เจริญ โภธิปักขิยธรรม พร้อมกับยกคำภีษิตของสังกุมารพรหม มาสนับสนุนพุทธภาษิตที่ได้ตรัสข้างต้นว่า “ในหมู่ชนที่ถือตระกูลเป็นใหญ่ กษัตริย์จัดว่าประเสริฐที่สุด ส่วนท่านผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐในหมู่เทพและมนุษย์”¹ อัครคัมภีร์ของพระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงความเป็นมาของสังคมมนุษย์ เริ่มตั้งแต่เกิดมีสัตว์ขึ้นในโลกแล้วเปลี่ยนแปลงตามลำดับ จนเกิดมีมนุษย์ที่อยู่รวมกันเป็นหมู่ เป็นพวก เกิดความจำเป็นต้องมีการปกครอง และมีการประกอบอาชีพการงานต่าง ๆ กัน วรรณะ ทั้งสี่ก็เกิดจากความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ มิใช่เป็นเรื่องของพรหมเป็นผู้สร้างวรรณะทั้งสี่ขึ้นมา แต่เกิดจากธรรม (ธรรมดา, กฎธรรมชาติ) ทุกวรรณะประพฤติชั่วก็ไปอบาย เมื่อปฏิบัติธรรมก็สามารถบรรลุนิพพานได้ ธรรมเป็นเครื่องตัดสินการกระทำของมนุษย์และธรรมเป็นของประเสริฐสุด ผู้ที่สิ้นอาสวกิเลสแล้ว เป็นผู้ประเสริฐสุดในวรรณะทั้งสี่ ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะเป็นผู้ประเสริฐสุดในบรรดาเทวะและมนุษย์ทั้งปวง จะเห็นได้ว่าสังคมแบบพุทธเน้นความสำคัญในเรื่องของการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์เอง

3.1.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมในจักรกวัตติสูตร

จักรกวัตติสูตรเป็นพระสูตรว่าด้วยพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งหมายถึงกษัตริย์ราชราช ผู้ได้รับมูรธาภิเศกแล้ว ทรงประพฤติธรรมที่เรียกว่า จักรวรรดิวัตร อันเป็นเหตุให้แก้ว 7 ประการ มีจักรแก้ว เป็นต้นเกิดขึ้น และทรงใช้จักรนี้แผ่พระราชอาณาจักร ปราบปรนปกครองมีเมืองขึ้นทั้ง 4 ทิศ ซื่อนี้จึงตั้งตามเนื้อหาสาระของพระสูตร

สาระสำคัญของจักรกวัตติสูตรพระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย ขณะประทับอยู่ที่เมืองมาตุลา แคว้นมคธ โดยทรงประสงค์ให้ผู้ฟังฟังตนฟังธรรม ไม่ฟังสิ่งอื่น เพราะการฟังตนฟังธรรมทำให้เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ และพละ ทำให้มารขัดขวางความเจริญไม่ได้ แล้วทรงสาธกนิทานเกี่ยวกับพระเจ้าจักรพรรดิในอดีต 7 พระองค์ มีพระเจ้าทัพนเนมิ เป็น

¹ ที.ปา. (ไทย) 11/111-140/82-102.

ต้น ผู้ประพตจักรวรรดิวัตรสี่บทต่อ ๆ กันมาโดยลำดับ จักรวรรดิวัตรที่พระเจ้าจักรพรรดิทั้ง 7 พระองค์ทรงประพตได้แก่ 1) อาศัยธรรม สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองชนภายใน (พระมเหสี พระราชโอรส พระราชธิดา) กำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ติดตาม (พระราชวงศ์) พราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท (ชาวแวนแคว้น) สมณะพราหมณ์ สัตว์จำพวกเนื้อ และสัตว์จำพวกนกโดยธรรม ไม่กระทำการที่ผิดแบบแผนของแวนแคว้น 2) แจกจ่ายทรัพย์แก่ผู้ไม่มีทรัพย์เลี้ยงชีพ 3) เข้าไปหาสมณพราหมณ์ผู้เว้นขาดจากความมัวเมา ประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติ (ความอดทน) โสรัจจะ (ความสงบเสงี่ยม) ฝึกตน สงบตน ทำให้ตนดับกิเลสได้ แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นกุศล เป็นอกุศล อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ อะไรควรทำ ไม่ควรทำ อะไรทำแล้วก่อให้เกิดสุข หรือก่อให้เกิดทุกข์ตลอดกาลนาน เมื่อกษัตริราชราชทรงประพตจักรวรรดิวัตรนี้โดยบริบูรณ์แล้ว แก้ว 7 ประการได้เกิดขึ้น ทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง อุดมสมบูรณ์ พระเจ้าจักรพรรดิและประชาราษฎร์ผู้ประพตตามมีอายุยืนถึง 80,000 ปี มีวรรณะ ผ่องใส มีความสุข มีโภคะ และพละ ตรัสเล่าต่อไปว่า ยังมีกษัตริราชราชผู้ได้รับมูรธาภิเสกพระองค์หนึ่ง ซึ่งนับเป็นองค์ที่ 8 ไม่ทรงประพตจักรวรรดิวัตรสี่บทจากพระชนก จึงไม่ทรงมีแก้ว 7 ประการ บ้านเมืองของพระองค์จึงไม่เจริญรุ่งเรือง ประชาษฎร์ประสบความเดือดร้อน ออดอยากต้องขโมยเขากิน อกุศลธรรมช้ออกทินนาทานจึงเกิดขึ้น อายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละ เริ่มเสื่อมถอย ต่อมาได้เกิดอกุศลธรรมช้อ ปาณาติบาต มุสาวาท เป็นต้น ขึ้นตามลำดับ เมื่ออกุศลธรรมแต่ละช้อเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง ๆ ตามลำดับ อายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละก็เสื่อมลง ๆ ตามลำดับ จนถึงสมัยหนึ่งที่มนุษย์มีอายุช้อยแค่ 10 ปี ในสมัยนั้นจะเกิดกาลยุคขึ้นมิดิฉัญญี เป็นเวลา 7 วัน คือ คนเห็นคนเข้าใจว่าเป็นเนื้อที่ตนอยากกิน เพื่อแก้ความหิวโหย จึงใช้อาวุธประหัตประหารกัน จนผู้คนล้มตายไปเกือบหมดโลก ช่วงเวลานั้นเรียกว่า สัตถันตกรัป คนที่รอดตาย คือ ผู้ที่หลบหนีจากหมู่คณะไปหลบซ่อนตัวอยู่ป่าดงพงพี พอพ้น 7 วัน จึงออกจากที่หลบซ่อนเกิดความรู้สึกสำนึกถึงคุณค่าของธรรมแล้วตั้งใจปฏิบัติธรรม ทำให้ค่อย ๆ กลับเจริญรุ่งเรืองขึ้นโดยลำดับอีก จนมนุษย์มีอายุ 80,000 ปีอีก ได้มีพระเจ้าจักรพรรดิพระองค์หนึ่ง พระนามว่า สังขะ จะเสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์ทรงประพตจักรวรรดิวัตรอย่างเคร่งครัด ทำให้บ้านเมืองของพระองค์เจริญรุ่งเรือง กว้างขวาง อาณาจักรของพระองค์มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองพาราณสี แต่จะมีชื่อว่า เกตุมดีราชธานี มีประชากรหนาแน่น ในสมัยนั้น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า เมตไตรย จะเสด็จอุบัติขึ้นในโลก จะทรงสั่งสอนธรรมและบริหารการคณะสงฆ์อย่างเดียวกับพระองค์ในบัดนี้

บทสรุปของจกักรวัตตีสสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า

ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงสอนให้ฟังตนฟังธรรม โดยการเจริญสติปัฏฐาน 4 และ
 ประพฤติธรรม อันเป็นโคจรซึ่งสืบเนื่องมาจากบิดา (พระองค์เอง) ผู้ปฏิบัติ
 ธรรมย่อมเจริญด้วย อายุ วรรณะ สุขะ โภคะ และพละ คือ 1) ธรรมที่ทำให้มี
 อายุยืน ทรงแนะนำให้เจริญ อธิปไตย 4 2) ธรรมที่ทำให้มีวรรณะ ทรงแนะนำ
 ให้รักษาศีล 3) ธรรมที่ทำให้มีสุขะ ทรงแนะนำให้เจริญฌาน 4 4) ธรรมที่
 ทำให้มีโภคะ ทรงแนะนำให้เจริญอัปปมัญญา (พรหมวิหาร 4) 5) ธรรม
 ที่ทำให้มีพละ ทรงแนะนำให้เจริญวิปัสสนา จนได้เจโตวิมุตติและปัญญา
 วิมุตติ¹

โดยสาระของจกักรวัตตีสสูตรนี้ ใจความสำคัญมี 4 ข้อใหญ่ คือ 1) พระเจ้าจักรพรรดิ
 เป็นธรรมาธิปไตยและจัดการคุ้มครองป้องกันโดยธรรมแก่ชนบททุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน ตลอดถึง
 สัตว์ที่ควรสงวนพันธุ์ทั้งหลาย 2) มิให้มีการอันธกรรมเกิดขึ้นในแผ่นดิน 3) ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ผู้
 ไร้ทรัพย์ 4) ปรีกษาสอบถามการดีชั่วข้อควรและไม่ควรประพฤติกับสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดี
 ปฏิบัติชอบอยู่เสมอ พระสูตรนี้ถือว่า เป็นคำสอนแสดงหลักวิวัฒนาการของสังคมตามแนว
 จริยธรรม ซึ่งได้กล่าวถึงหลักการปกครองและหลักความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจกับจริยธรรมซึ่ง
 ทั้งสองส่วนนี้ในระบบสังคมแบบพุทธถือว่ามีความสัมพันธ์สนับสนุนซึ่งกันและกัน

3.1.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมในสังคาลกสูตร

สังคาลกสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยสังคาลกมาณพ ชื่อนี้ตั้งตามชื่อบุคคลใน
 พระสูตร หนึ่งในบางแห่งเรียกชื่อพระสูตรต่างกันออกไป เช่น สังคาลกสูตรก็มี สีคาโลวาทสูตรก็มี
 สีคาโลวาทสูตรก็มี ทั้ง 2 ชื่อสุดท้ายนี้ แปลว่า พระสูตรว่าด้วยพระโอรสที่ทรงแสดงแก่สังคาล
 หรือสังคาลมาณพ

สาระสำคัญของสังคาลกสูตร พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่มาณพชื่อ
 สังคาลกะ ขณะที่พระองค์เสด็จออกจากวัดเวฬุวันจะเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ เมื่อทอด
 พระเนตรเห็นสังคาลกมาณพกำลังไหว้ทิศอยู่แต่เช้าตรู่ มีผมและผ้าเปียกปอน จึงตรัสถามเพื่อชว
 สนทนาว่า กำลังทำอะไร เมื่อเขากราบทูลว่า กำลังไหว้ทิศตามคำสั่งของบิดาก่อนบิดาจะตาย
 จึงตรัสว่าในอริยวินัย เขาไม่ได้ไหว้ทิศกันแบบนี้ สังคาลกมาณพทูลถามว่า ในอริยวินัย เขาไหว้ทิศ
 กันอย่างไร ตรัสตอบว่า พระอริยสาวกเว้นจากบาปกรรม 14 ประการ คือ กรรมกิเลส 4 เหตุ 4
 ประการที่ทำให้เกิดบาปกรรมและอบายมุข 6 ประการ ชื่อว่า เป็นผู้ปิดป้องทิศ 6 ปฏิบัติเพื่อครอง

¹ ที.ปา. (ไทย) 11/80-10/59-82.

โลกทั้งสอง ทำให้เกิดความยินดีทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ พระองค์ได้จำแนกขยายความต่อไปอีกดังนี้

1) กรรมกิเลส 4 ประการ ได้แก่ ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร และมุสาวาท

2) เหตุ 4 ประการ ได้แก่ อคติ 4 คือ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ

3) อบายมุข 6 ประการ ได้แก่ การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมา การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน การเที่ยวดูมหรสพ การหมกมุ่นในการเล่นการพนัน การคบคนชั่วเป็นมิตร และความเกียจคร้าน

จากนั้นทรงอธิบายอบายมุข 6 ประการนี้โดยละเอียดแล้วทรงอธิบายเรื่อง มิตร 2 ประเภท คือ มิตรแท้และมิตรเทียม ประเภทละ 4 พวก แล้วทรงขยายความของมิตรแต่ละพวกทั้งฝ่ายมิตรแท้และมิตรเทียมพวกละ 4 อีก รวมเรื่องมิตรทั้งหมดมี 32 ประการ จากนั้นทรงอธิบายเรื่องการปิดป้องทิศ 6 โดยทรงแบ่งบุคคล 6 ประเภท ตามจำนวนทิศ 6 คือ บิดามารดา เป็นทิศเบื้องหน้า อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา บุตรและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย ลูกจ้างและนายจ้างเป็นทิศเบื้องล่าง และสมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบนและทรงแนะนำให้ปฏิบัติต่อกันตามหน้าที่ฝ่ายละ 5 ประการ มีหน้าที่ของสมณพราหมณ์เท่านั้นที่มี 6 ประการ เมื่อปฏิบัติได้ครบถ้วนตามหน้าที่ของตนๆ แล้วก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ให้ทิศตามแบบอริยวินัยหรือแบบพุทธ ครบบริบูรณ์

บทสรุปของสังคาลกสูตรพระพุทธเจ้าตรัสว่า

มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย ทาสและกรรมกรเป็นทิศเบื้องล่าง สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน คุณุสเถในตระกูลผู้มีความสามารถพึงให้ทิศเหล่านี้ บัณฑิตผู้สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นคนละเอียดและมีไหวพริบ มีความประพฤติเจียมตน ไม่แข็งกระด้างเช่นนั้นย่อมได้ยศ คนขยันไม่เกียจคร้าน ย่อมไม่หวั่นไหวในอันตรายทั้งหลาย คนมีความประพฤติไม่ขาดตอน มีปัญญา เช่นนั้น ย่อมได้ยศ คนชอบสงเคราะห์ ชอบสร้างไมตรีรู้เรื่องที่เขาบอกปราศจากความตระหนี่ เป็นผู้ชอบแนะนำ ชี้แจงแสดงเหตุผลเช่นนั้น ย่อมได้ยศ ทาน (การให้) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) อุตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) ในโลกนี้ และสมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) ในธรรมนั้นๆ ตามสมควร สังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิมส์ล็กเพลาคุมรติที่

เล่นไปใช้ได้ฉันนั้น ถ้าไม่มีสังคหกรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดาก็ไม่พึงได้การนับถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหกรรมเหล่านี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านี้จึงถึงความเป็นใหญ่และเป็นผู้นำสรรเสริญ¹

สาระสำคัญของสังคาลกสูตรนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงสังคมาแนวพุทธอีกแบบหนึ่ง โดยใช้ทิศทั้ง 6 เป็นหลักในการแบ่งบุคคลที่ได้กล่าวถึงในทิศทั้ง 6 ต่างก็มีสถานภาพและบทบาทที่ต้องปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม คิหิวินัยในพระสูตรนี้ คือข้อปฏิบัติของคฤหัสถ์ที่กลายมาเป็นธรรมะสำหรับสังคมาที่ชาวพุทธทั่วไปยึดถือปฏิบัติกันสืบมาจนบัดนี้ สุชีพ ปุณฺณานุภาพ กล่าวถึงพระสูตรนี้ว่า “ชาวยุโรปเลื่อมใสกันมาก เพราะเชื่อว่าสามารถแก้ปัญหาสังคมาได้ โดยเสนอหลักทิศ 6 อันแสดงว่าบุคคลทุกประเภทในสังคมา ควรปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีงาม ไม่มีการกดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งลงไป”²

3.2 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมาตามแนวพุทธศาสตร์ของนักวิชาการทางพุทธศาสนาที่ได้จากเอกสารวิชาการ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ประมวลทัศนะของนักวิชาการทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับแนวคิดที่สอดคล้องกับการจัดระเบียบสังคมาตามแนวพุทธศาสตร์ ซึ่งประมวลได้ดังนี้

พระธรรมปิฎก³ กล่าวถึงการจัดระเบียบสังคมาตามคตินิยมแห่งสังฆะไว้ว่า

สังฆะ คือเรื่องของส่วนรวมหรือชุมชนที่จัดตั้งขึ้นมาอย่างมีระบบระเบียบตามพระวินัยโดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อไม่เปิดโอกาสหรือช่องทางให้เกิดและความสะดวก ร้ายกาเจ็บคุกคามและเพื่ออำนวยความสะดวก ต่อการพัฒนาชีวิตและสังคมาส่งเสริมการสร้างสรรค์ต่าง ๆ เมื่อคนจะอยู่ร่วมกันด้วยดี แม้เพียงสองคน ก็ต้องมีขีดขั้นและความรู้จักควบคุมยับยั้งในทางพฤติกรรม เมื่ออยู่กันหลายคน ก็ถึงกับต้องมีข้อกำหนด หรือข้อตกลงทางความประพฤติว่าอะไรพึงเว้น อะไรพึงทำ ที่ไหนเมื่อใด เพื่อให้ทุกอย่างเป็นไปอย่างสอดคล้อง ทุกคนได้รับ

¹ ที.ปา. (ไทย) 11/242 – 274/199 – 218.

² สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, 2528), หน้า 363.

³ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), จัดระเบียบสังคมาตามคตินิยมแห่งสังฆะ, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า. 8-9.

ประโยชน์ด้วยกัน (แม้แต่ตัวบุคคลผู้เดียว ก็ยังมีความต้องการต่าง ๆ ของตนเองที่ขัดกัน ซึ่งทำให้ต้องมีการวางระเบียบวินัยสำหรับตนเองเพื่อฝึกการดำเนินชีวิตให้ได้ผลดี) คนหลายคนจากทุกทิศซบรณาเผชิญกันที่สี่แยก แต่ละคนเร่งรีบจะชิงไปก่อน จึงติดอยู่กับที่ไปไม่ได้ ลักคน ทั้งยุ่งทั้งเสียเวลา ทั้งจะวิวาทกัน แต่เมื่อยอมกันจัดระเบียบ ด้วยความรู้ความเข้าใจ ก็ไปได้โดยสวัสดิ์ทุกคน ด้วยเหตุนี้ หมู่ชนคือสังคมจึงต้องมีระเบียบนอกเหนือจากสิ่งที่เรียกว่าระเบียบแท้ ๆ แล้วยังมีระบบแบบแผน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และสถาบันทั้งหลายในทางสังคม รวมถึงศิลปวิทยาการต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดสืบกันมา ซึ่งมีผลรวมที่ทำให้สังคมหนึ่ง ๆ เกิดมีรูปร่างของตนขึ้น ปัจจัยต่าง ๆ ในทางสังคมปรุงแต่งสังคม แล้วก็ปรุงแต่งบุคคลให้มีคุณสมบัติสอดคล้องกลมกลืนกับสังคมนั้นด้วย แต่ในเวลาเดียวกัน บุคคลทั้งหลายนั้นเองก็เป็นตัวปรุงแต่งปัจจัยต่าง ๆ ในทางสังคม สังคมกับบุคคลจึงปรุงแต่งซึ่งกันและกัน แต่เมื่อสังคมมีรูปร่างชัดเจนแล้วก็มักมีลักษณะแน่นอนตายตัว ทำให้บุคคลมักกลายเป็นฝ่ายถูกสังคมปรุงแต่งเอาไว้สนองความต้องการของสังคมฝ่ายเดียว แต่ความจริงนั้นบุคคลมิใช่เพื่อสังคมฝ่ายเดียว สังคมก็เพื่อบุคคลด้วยและว่ากันในระดับพื้นฐาน สังคมมีขึ้นเพื่อช่วยให้ชีวิตอยู่กันอย่างดีงามและสามารถบรรลุความดีงามที่สูงขึ้นไปด้วยซ้ำ เมื่อมองในแง่นี้ สังคมเป็นปัจจัยอุดหนุนเพียงส่วนหนึ่ง แต่ไม่เพียงพอที่จะให้มนุษย์บรรลุชีวิตที่ดีงาม เพราะสังคมเริ่มตั้งต้นหรือถือกำเนิดขึ้นจากการมีระเบียบที่จะให้คนอยู่ร่วมกันด้วยดี แต่เมื่อเขาอยู่ร่วมกันด้วยดีแล้ว ชีวิตของเขายังมีสิ่งดีงามที่จะพึงเข้าถึงนอกเหนือจากนั้นอีก และสังคมก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งหรือภาคหนึ่งของสิ่งที่ชีวิตจะต้องเกี่ยวข้อง นอกเหนือจากสังคมแล้วยังมีธรรมชาติอีก และสิ่งดีงามสูงสุดนั้น ชีวิตจะได้ต่อเมื่อเข้าถึงธรรมชาติ เพราะว่าโดยสภาวะของชีวิตเองแล้ว ธรรมชาติเป็นพื้นเดิม สังคมเป็นเพียงส่วนอุ้มชู ซึ่งอาจช่วยให้ชีวิตอยู่ใกล้ชิดเป็นกันเองกับธรรมชาติก็ได้ หรืออาจบิดเบเนปิดบังให้เห็นห่างจากธรรมชาติก็ได้ อย่างไรก็ตาม สังคมแม้ที่มีรูปร่างชัดเจนตายตัวแล้ว ก็มิใช่จะเป็นฝ่ายปรุงแต่งหล่อหลอมบุคคลได้ฝ่ายเดียวเสมอไป ถ้าบุคคลใช้โยนิโสมนสิการก็สามารถหลุดพ้นจากอำนาจปรุงแต่งของสังคมได้ โยนิโสมนสิการนั้นทำให้บุคคลก้าวข้าม หรือมองทะลุเลยสังคมไปถึงความจริงอันไม่

จำกัดกาลของธรรมชาติที่อยู่เบื้องหลังสังคมอีกชั้นหนึ่ง เมื่อมีโยนิโสมนสิการแล้ว บุคคลก็สามารถหลุดพ้นจากอำนาจปรุงแต่งของสังคมด้วย สามารถบรรลุความดีงามที่สูงขึ้นไปอีกด้วย และสามารถหวนกลับไปทำหน้าที่ปรุงแต่งสังคมอย่างมีสติได้อีกด้วย หลักการในเรื่องที่ว่ามานี้ ก็คือมนุษย์จำต้องมีระเบียบเพื่อความอยู่ร่วมกันด้วยดี สังคมจึงต้องมีวินัยและให้บุคคลมีศีลที่จะประพฤติตามวินัยของสังคม¹ สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่อยู่ภายใต้ขอบเขตของวินัย สารของวินัยคือการจัดตั้งวางระบบในสังคมมนุษย์ด้วยความรู้ในหลักความจริงของธรรมชาติ ที่จะทำให้หมู่มนุษย์หรือคนจำนวนมากสามารถดำเนินชีวิตโดยสอดคล้องกับหลักความจริง เพื่อให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีงามในสังคมโดยอยู่บนพื้นฐานของปัญญา เพราะฉะนั้นวินัยคือระบบแบบแผนของสังคมจะต้องตั้งอยู่บนฐานของความจริงในธรรมชาติคือ ต้องสอดคล้องกับธรรมเพื่อให้คนเข้าถึงธรรมดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรม และได้ประโยชน์ จากธรรมนั้น²

วินัยเป็นบัญญัติของมนุษย์ เป็นการจัดตั้งตามสมมติ ได้แก่การจัดระเบียบการเป็นอยู่และการจัดระบบสังคมซึ่งแยกเป็นความหมาย 3 อย่างคือ 1) การจัดระเบียบระบบ 2) ตัวระเบียบระบบหรือตัวกฎ 3) การฝึกคนให้ตั้งอยู่ในระบบระเบียบ กล่าวโดยสรุปวินัยนั้นแหละคือความหมายของศีล

สรุปได้ว่าวินัยโดยสาระได้แก่ ระบบแบบแผนทั้งหมดโดยมีความหมายครอบคลุมถึงระบบแบบแผนเกี่ยวกับการปกครอง บริหาร ศาล นิติบัญญัติ เศรษฐกิจ และการศึกษา เป็นต้น

พระพุทธโสมถน กล่าวว่ ชาวพุทธให้ความเคารพและความกรุณาต่อธรรมชาติทั้งหมด เพราะพวกเขามองทุกสิ่งทุกอย่างในฐานะที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่มีอะไรจะคงอยู่ได้แบบโดดเดี่ยว ตามหลักพุทธธรรมแล้ว ใจและกายขึ้นอยู่กับกันและกัน ทั้งสองต้องได้รับการพัฒนาไปด้วยกัน หากจะทำให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแล้ว จะต้องรวมเอาทุกอย่าง นั่นคือพัฒนาสิ่งทั้งปวงทั้งทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา อันเป็นทุกมุมชีวิตของคนเราซึ่งมีดังต่อไปนี้

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 744-745.

² พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), **ปฏิรูปการศึกษาการสร้างสรรค์ภูมิปัญญา**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชซิง, 2539), หน้า 22-25.

1) การพัฒนากาย (กายภาวนา) เป็นการพัฒนาร่างกายและสิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือทางกายภาพ สำเร็จได้ด้วยการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เกี่ยวข้องกับกายภาพ เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

2) การพัฒนาสังคม (ศีลภาวนา) เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดี และมีมิตรภาพกับคนอื่น เพื่อที่จะก่อตั้งสังคมที่น่าปรารถนามีสภาพแวดล้อมที่ดีในโลก ซึ่งทำให้สำเร็จได้โดยการรักษาศีลและปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์เกี่ยวกับความยุติธรรมในสังคม

3) การพัฒนาจิต (จิตตภาวนา) เป็นการพัฒนาคุณภาพของจิตที่ดี เช่น ให้มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา สติและสมาธิ การปฏิบัติสมถกรรมฐาน (อุบายทำให้ใจสงบ) จะสามารถทำให้คนมีคุณภาพจิตใจเช่นว่านั้นและจะชำระใจให้หลุดพ้นจากนิวรณ์

4) การพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) เป็นการพัฒนาปัญญา หรือความรู้สรรพสิ่งตามที่เป็นจริง ที่จะได้มาด้วยการปฏิบัติวิปัสณากรรมฐาน

การพัฒนาร่างกายและสังคมเป็นสิ่งจำเป็น ต่อการได้มาซึ่งสันติภาพภายนอก คือ การอยู่ร่วมกันแบบสันติภาพพร้อมกับเพื่อนร่วมโลกอื่น ๆ และร่วมกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ส่วนการพัฒนาจิตและปัญญาเป็นสิ่งจำเป็นต่อการได้สันติภาพภายใน หรือความสงบใจ การพัฒนาทั้ง 4 ประการนี้ต้องดำเนินไปด้วยกัน เพื่อที่ว่าเขาจะได้การพัฒนาอย่างสมดุลในชีวิต การเน้นปฏิบัติเพียงข้อใดข้อหนึ่ง ไม่สนใจข้ออื่น อาจจะทำให้ตกไปสู่ที่สุดโต่ง 2 อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ที่หมกมุ่นกับการพัฒนาร่างกายและสังคม ละเลยการพัฒนาทางจิต และปัญญาจะตกอยู่ในฝ่ายกามสุขัลลิกานุโยค ในขณะที่ผู้หมกมุ่นต่อการพัฒนาจิตและปัญญา ละเลยการพัฒนาร่างกายและสังคมจะตกอยู่ในฝ่าย อตตกิลมถานุโยค แต่ทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ประกอบด้วย การพัฒนาชีวิตทั้ง 4 ด้านอย่างสมดุล¹

พระศรีปริยัติโมลี² กล่าวว่า วินัย เป็นเครื่องมือ เป็นอุปกรณ์ หรือเป็นเงื่อนไข ให้กุลบุตรผู้เข้ามาบวชแล้ว จากต่างวรรณะต่างตระกูลกัน ได้อยู่ร่วมกันแบบพี่น้อง เป็นกัลยาณมิตร และมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ทำให้ชุมชนสงฆ์เป็นชุมชนแห่งอุดมคติ (Ideal Community) เป็นสังคมศิวิไลซ์ (Civilized Society) ก้าวหน้า เป็นตัวอย่างแก่สังคมคฤหัสถ์ และเกื้อกูลต่อ

¹ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **โลกทัศน์ของชาวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 101-103.

² พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต), **พระธรรมวินัย กฎหมาย ทัณฑวิธี และผลประโยชน์ กรณีความเห็นแย้งกันในเรื่อง พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับใหม่**, ใน **สารนิพนธ์พุทธศาสนศึกษาบัณฑิต รุ่นที่ 47 ปีการศึกษา 2543**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 159-161.

การบรรลุดุธรรมขั้นสูงต่อไป พระวินัยถือว่าเป็นพระพุทธานุชาตเชิงรูปแบบ ส่วนพระธรรม เป็นพระพุทธานุชาตส่วนเนื้อหาสาระ ส่วนแก่นสาร สองส่วนนี้ต้องไปด้วยกันเสมอ เนื้อหาสาระ แก่นสาร ก็ต้องอยู่กับรูปแบบ รูปแบบที่จะมีประโยชน์ เกื้อกูลแก่สังคม ก็ต้องมีเนื้อหาสาระอยู่ด้วย

พระไพศาล วิสาโล¹ กล่าวถึงความสำคัญของพุทธศาสนาต่อการจัดระเบียบสังคม ไว้ว่า อันที่จริงพุทธศาสนาโดยเฉพาะเถรวาท ว่ากันโดยหลักธรรมวินัยแล้วไม่ได้ถือว่าธรรมเป็นเรื่องส่วนบุคคลล้วน ๆ พุทธศาสนาเห็นว่าการที่ธรรมจะเจริญออกงามขึ้นได้ จำเป็นต้องอาศัยสภาพแวดล้อมที่ดี แม้กระทั่งภิกษุที่ประสงค์จะบำเพ็ญสมาธิภาวนา พระพุทธองค์ก็ทรงแนะนำให้ไปปฏิบัติในที่ที่มีความรื่นรมย์ หรือข้าวยากหามากแพง การจัดระเบียบสังคมให้ดีงามและเกื้อกูลแก่ธรรม จึงมีความสำคัญ ด้วยเหตุนี้ จึงมีหลักธรรมหลายหมวดที่เกี่ยวกับการจัดสรรความเป็นอยู่และสภาพแวดล้อมเพื่อให้บังเกิดชีวิตที่ดีร่วมกัน หรือเพื่อให้คุณธรรมภายในเจริญออกงาม เช่น ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร อปริหานิยธรรม สัปปายะ เป็นต้น นอกจากนั้นพุทธศาสนายังมีส่วนที่เรียกว่า วินัย เพื่อทำหน้าที่จัดระเบียบชุมชนโดยตรง (หากแต่เน้นเฉพาะชุมชนสงฆ์) ในเรื่องนี้ท่านพุทธทาสภิกขุได้เขียนไว้นานแล้วว่า “วัฒนธรรมแห่งพุทธศาสนา มิใช่มีแต่ที่เป็นไปเพื่อปัจเจกภาพ (Individual) อย่างเดียว มีทั้งที่เป็นไปสำหรับสมาคม (Social) ด้วย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ธรรมที่สืบต่อกันมาระยะหลังจะเน้นเฉพาะธรรมระดับบุคคล หรือเน้นเฉพาะส่วนที่เป็นข้อปฏิบัติระหว่างบุคคลต่อบุคคลเท่านั้น แต่ธรรมที่เกี่ยวข้องกับส่วนรวมกลับตกหล่นหายไป เช่น ไวยาวัจจรรย์หรือการทำบุญด้วยการรับใช้หรือกิจกรรมเยสุ หรือการชวนชวนใส่ใจในกิจการของหมู่คณะ ศีล 5 เป็นตัวอย่างที่ชัดเจน อันที่จริงศีล 5 นั้นมองในแง่พฤติกรรมก็ชัดอยู่แล้วว่าเป็นหลักปฏิบัติระหว่างบุคคลต่อบุคคล แต่ในแง่ผลกระทบนั้น การละเมิดศีล 5 มีผลเสียต่อส่วนรวมด้วย เช่น ทำให้ชุมชนรุ่มรวยไร้ความสงบ แต่การอธิบายโทษของการละเมิดศีล 5 ที่ผ่านมา จะเน้นแต่ผลเสียที่เกิดกับผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ หรือผู้เกี่ยวข้องโดยตรงเท่านั้น นอกจากนี้ยังได้กล่าวไว้ในหนังสือวิถีสังคมไทยฯว่าโดยเหตุที่คุณสมบัติแสดงความเป็นอริยชนนั้นได้แก่อารยวุฒิ ดังนั้นอริยวินัย จึงหมายถึงแบบแผนที่สร้าง อารยวุฒิให้เกิดขึ้นแก่ผู้คนในสังคม อารยวุฒิหรือหลักความเจริญของอริยชนนั้นได้แก่ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา จะเห็นได้ว่าแนวทางเสริมสร้างประชาสังคม ธรรมทั้ง 5 ประการนี้ มีระดับขั้นต่าง ๆ กัน สังคมที่เป็นอริยวินัยคือ สังคมที่เอื้อให้บุคคลเจริญออกงามในธรรมทั้ง 5 ยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนถึงระดับขั้นแห่งอริยชน แนวทางทั้ง 3 ประการโดยพื้นฐานก็คือ การทำให้ประชาสังคมเอื้อต่อการพัฒนาตนเพื่อเข้าถึงความดีงามและความสุขที่

¹ พระไพศาล วิสาโล, **พุทธธรรมสำหรับโลกสมัยใหม่**, (สุรินทร์ : มูลนิธิพิพิธประชาชน, 2544), หน้า 9-10.

ประณีต เป็นลำดับโดยไม่หยุดเพียงแค่การทำให้สังคมมีความสุข ผู้คนอยู่อย่างปลอดภัยเท่านั้น ประชาสังคมที่มีจุดมุ่งหมายให้เกิดการพัฒนาตนดังกล่าวโดยพัฒนาคนให้ครบทั้ง 3 ด้าน คือ ศิล สมาธิ ปัญญา หรือเจริญในอารยวุฒิทั้ง 4 ประการ จึงยอมถือได้ว่า อยู่ในครรลองของ อริยวินัยตามหลักพุทธศาสนา¹

พระคฺษฏี เมธงฺกโร² ได้แสดงทัศนะของท่านพุทธทาสเกี่ยวกับระบบการควบคุมสังคมที่ดีว่า ระบบการควบคุมสังคมที่ดีต้องมีความถูกต้องด้วย จึงจะอำนวยให้บุคคลมีการพัฒนาฝึกฝนตน จนเข้าถึงสภาพที่พึงประสงค์ ชื่อน่าสังเกต คือ เมื่อท่านพุทธทาสกล่าวถึงบุคคล ท่านเน้นความสำคัญที่การศึกษา แต่ครั้งกล่าวถึงระบบควบคุมสังคมท่านเห็นว่าต้องเริ่มที่ระบบเศรษฐกิจ ซึ่งมีอิทธิพลมาก ดังที่ท่านกำหนดคุณลักษณะสังคมพึงปรารถนาไว้ดังนี้

1) ต้องมีระบบเศรษฐกิจที่ถูกต้อง ซึ่งท่านเรียกเป็นชื่อเฉพาะว่า ธัมมิกสังคมนิยม กล่าวคือ เป็นระบบเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานของธรรมะ สอดคล้องและเกื้อกูลธรรมชาติ เคารพชีวิตและมีความเมตตากรุณาต่อกัน รวมทั้งให้ความสำคัญของมิติทางจิตวิญญาณด้วย ซึ่งระบบเศรษฐกิจทั่ว ๆ ไปมองข้ามหรือไม่คำนึงถึงเท่าที่ควร

2) ต้องมีระบบประสานประโยชน์ที่ถูกต้อง ให้คนที่ต่างกันสามารถอยู่ร่วมกันได้ เช่น คนมั่งมีกับคนยากจน เจ้าของทุนกับเจ้าของแรงงาน นายจ้างกับลูกจ้าง โดยไม่แบ่งเป็นฝ่ายฝ่าย และทำลายกันจนเหลืออยู่ฝ่ายเดียว เพราะการกระทำเช่นนั้น ทั้ง 2 ฝ่ายก็จะอยู่ไม่ได้ หากต้องพึ่งพาอาศัยและได้ประโยชน์ซึ่งกันและกัน

3) ต้องมีระบบการเมืองที่ถูกต้อง คือ สามารถทำให้อยู่กันได้อย่างผาสุก โดยไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้อำนาจ หากใช้ศีลธรรม คำนึงถึงความถูกต้องเป็นเกณฑ์ (เป็นธรรมาธิปไตย) การเมืองในปัจจุบันเป็นการเมืองที่ไม่พึงประสงค์ เพราะมุ่งแต่ประโยชน์ตน ประโยชน์พวกตน ประโยชน์ชาติตน ท่านเสนอให้มี “กระทรวงศีลธรรม” เป็นหน่วยงานควบคุมศีลธรรมของทุกกระทรวง

4) ต้องมีระบบการปกครองที่ถูกต้อง เป็นธัมมิกประชาธิปไตย

5) ต้องมีระบบศีลธรรม ศาสนาและวัฒนธรรมที่ถูกต้อง ซึ่งอำนวยประโยชน์ คือ เป็นไปเพื่อสันติภาพและต้องสามารถปฏิบัติได้ ไม่ใช่เรื่องเหลือวิสัย

¹ พระไพศาล วิสาโล, “วิถีสังคมไทย ในสารนิพนธ์ทางวิชาการ เนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์, (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2543), หน้า 293.

² พระคฺษฏี เมธงฺกโร, การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2532), หน้า 11-12.

6) ต้องมีการศึกษาที่ถูกต้อง สร้างความเป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลที่อยู่แวดล้อม กล่าวคือ เป็นบุตรที่ดี เป็นศิษย์ที่ดี เป็นเพื่อนที่ดี เป็นพลเมืองที่ดี และเป็นศาสนิกที่ดี และที่สุดคือเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์ ซึ่งในการนี้ต้องอาศัยความช่วยเหลือเกื้อกูลของสถาบันต่าง ๆ เช่น ครอบครัว โรงเรียน วัด สื่อมวลชน เป็นต้น ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร

7) ต้องมีระบบนิเวศวิทยาที่ถูกต้อง ซึ่งมีความหมายมากกว่าการกำจัดมลภาวะเท่านั้น หากเป็นระบบความอยู่ร่วมกันที่พอเหมาะพอดีกับธรรมชาติแวดล้อม และไม่เกิดปัญหาทุกระดับ ตัวอย่าง เช่น ไม่ควรจะอยู่กันอย่างมหานคร ซึ่งจะเกิดปัญหาทุกระดับทั้งกายภาพและจิตใจ หากสนใจชีวิตหมู่บ้านที่ควบคุมง่าย ไม่เหลือกำลัง ไม่สิ้นเปลืองพลังงาน ไม่ซับซ้อนและไม่รวมศูนย์ เพราะ “เล็กนั้นงาม” (Small is beautiful) ราบรื่นและมีสันติสุข

ประเวศ วสี¹ กล่าวถึงสังคมสงฆ์ ว่า สงฆ์ คือสังคมแห่งการเรียนรู้ เป็น Learning Community ที่ฝรั่งกำลังพูดอยู่ขณะนี้ ที่จริงพระพุทธเจ้าตรัสมาก่อนคือ 2,000 กว่าปีมาแล้ว ถ้าสังเกตดูพระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า ชีวิตของมนุษย์คือการศึกษาก่อน หรือศึกษา พูดถึงไตรสิกขาว่า ชีวิตของคนควรมีไตรสิกขา แปลว่า ชีวิต คือการศึกษา เป็น Learning Person และเมื่อท่านพูดถึง คณะสงฆ์ “สงฆ์” คือชุมชน เราใช้คำว่า “มาบวชเรียน” หมายถึงว่า การเข้ามาสู่ชุมชนสงฆ์เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็น Learning Community เข้ามาบวชเพื่อเรียน

จ้านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์² กล่าวว่า สาระสำคัญของพุทธศาสตร์ถือสำคัญทั้งสาระและรูปแบบ ธรรมวินัยเป็นชื่อหนึ่งของพุทธธรรม ธรรมะเป็นสาระ วินัยเป็นข้อกำหนดรูปแบบของสังคม รูปแบบสังคมในอุดมคติตามหลักการของพุทธศาสนา คือ สังคมสงฆ์ (Buddhist Sangha r Buddhist Order) พระพุทธเจ้าทรงสถาปนาพระสงฆ์ขึ้นมาเพื่อเป็นแบบอย่างแห่งสังคมที่พึงปรารถนา อันเป็นสังคมที่สงบสุข ปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน สมาชิกในสังคมมี ความรัก ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้แก่กันและกัน โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน สมาชิกในสังคมสงฆ์ จึงดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับให้สมาชิกในสังคมอื่น ๆ ได้ปฏิบัติตาม เพราะฉะนั้น สังฆรัตนะ หรือ รัตนะ คือ พระสงฆ์อันเป็นหนึ่งในรัตนตรัยของพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงสังคม อันประเสริฐ สังคมเพียบพร้อมด้วยสมาชิกที่ดีมีคุณภาพ สังคมที่มีสันติภาพอันเกษมศานติ ซึ่งเป็นสังคมที่มนุษย์ในโลกต้องการอย่างแท้จริง

¹ ประเวศ วสี และคณะ, พระพุทธศาสนากับจิตวิญญาณสังคมไทยประเด็นวิจัยศาสนาและวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 25.

² จ้านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 11-14.

สมบูรณ สุขสำราญ¹ ได้กล่าวถึงระบบการปกครองในทัศนะพุทธศาสนาว่า ระบบการปกครองที่ดีอาจจะเป็นระบบการปกครองแบบใดก็ได้ที่ยึดหลักการที่สำคัญต่อไปนี้

1) การได้มาซึ่งอำนาจ การใช้อำนาจ การขยายอำนาจ และการรักษาไว้ซึ่งอำนาจนั้น เป็นไป เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนมากที่สุด อำนาจของผู้ปกครองมิใช่เพื่อสร้างคามยิ่งใหญ่ของตนเอง แต่เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน

2) ความมั่นคงของระบบการปกครอง หรือของรัฐบาลและผู้ปกครองมิใช่เป็นจุดหมายในตัวมันเอง หรือจุดประสงค์สุดท้ายของระบบการเมืองการปกครอง แต่เป็นเพียงอุปกรณ์หรือเครื่องมือเพื่อใช้สร้างสรรค์ประโยชน์สุขสวัสดิภาพบูรณาการ และความสงบสุขของประชาชน

3) ให้ความสำคัญแก่คุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยเน้นความเท่าเทียมกัน การปราศจากชั้นวรรณะจากชาติกำเนิด ความเสมอภาคในทางเพศ หมายความว่า ไม่ถือว่าเพศหญิงมีสถานภาพต่ำกว่าเพศชาย เน้นเสรีภาพด้วยการห้ามการมีทาสรวม ตลอดจนการแนะนำให้ใช้หลักเหตุผลในการพิจารณาตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ดังปรากฏในกาลามสูตร

4) ยึดธรรมเป็นแนวทางในการปกครอง ธรรมะที่สำคัญดังกล่าวได้แก่ ทศพิธราชธรรม คือคุณธรรมของผู้ปกครอง 10 ประการไม่ว่าจะเป็นราชาหรือรัฐบาลตามความหมายสมัยใหม่ อันเป็นหลักธรรมที่ผู้ปกครองพึงยึดถือปฏิบัติ จักรวรรดิวัตรธรรม คือ ธรรมของนักปกครองที่ยิ่งใหญ่ที่เรียกว่า องค์จักรพรรดิธรรม ราชสังคหวัตถุ หมายถึงธรรม 4 ประการ ที่เป็นแนวทางในการสงเคราะห์ประชาชน ละเว้นอคติ นักปกครองเมื่อปฏิบัติหน้าที่พึงเว้นความลำเอียงหรือความประพฤติที่คลาดเคลื่อนจากธรรม 4 ประการ และยึดธรรมาธิปไตยเป็นหลักปฏิบัติในการใช้อำนาจปกครอง หมายความว่า ผู้ปกครองถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครอง คือ ถือหลักความจริง ความถูกต้อง ความดีงามเหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการใด ๆ หลังจากได้พิจารณาไตร่ตรองข้อเท็จจริง และเหตุผลตามที่ได้รับฟังมาแล้วอย่างกว้างขวาง พิจารณาอย่างดีที่สุดเต็มขีดแห่งสติปัญญาจะมองเห็นได้ด้วยควมบริสุทธิ์ใจว่าเป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงาม กระทำการต่าง ๆ โดยยึดหลักการ กฎ ระเบียบกติกา

และยังได้กล่าวถึงพุทธศาสนากับการจัดระเบียบสังคม ไว้ว่า ในสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมและการเมืองซึ่งมีอยู่ตลอดเวลาเช่นนี้ พุทธศาสนาได้กระทำหน้าที่ในการจัดระเบียบสังคมเพื่อความคงอยู่ของสังคมโดยสรุปดังนี้

¹ สมบูรณ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 20-24.

1) อบรมให้รู้ระเบียบสังคม (Socialization) พุทธศาสนาเป็นที่มาของวัฒนธรรม ค่านิยม และระเบียบประเพณีที่สำคัญของชนชาวไทย การอบรมระเบียบสังคมผ่านกระบวนการ และสถาบันหลายอย่างทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เช่น วัดและพระสงฆ์เป็นที่ปลูกฝัง เป็นสื่อการอบรมระเบียบสังคมแบบพุทธ อบรมกลุ่มเกลาให้กุลบุตรกุลธิดา อุบาสกอุบาสิกา ปฏิบัติ ตามกฎเกณฑ์และประเพณีหลาย ๆ ประการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบพุทธ คือ สังฆธรรมและ แนวปฏิบัติแบบพุทธ เช่น ค่านิยมที่ว่าด้วยความเมตตาต่อผู้ตกทุกข์ได้ยาก การโอบอุ้มอารี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การวางตนให้เหมาะสมกับกาลเทศะ การปฏิบัติตนต่อบุคคลที่มี สถานภาพต่าง ๆ กัน เช่น ศิษย์ต่ออาจารย์ ลูกต่อบรรพบุรุษ เป็นต้น

2) เป็นสื่อหรือกลไกในการควบคุมระเบียบสังคม การที่มนุษย์มารวมกันอยู่เป็นสังคม นั้น จำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมให้สมาชิกของสังคมอยู่ในเกณฑ์และระเบียบแบบแผนเพื่อความ เป็นระเบียบเรียบร้อย ความปลอดภัยและสวัสดิภาพของสังคมแต่ละสังคม จึงมีการตรากฎหมาย ระเบียบต่าง ๆ ที่สถาบันทางการปกครองเป็นกลไกควบคุมสังคมอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ ระเบียบ ประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติหรือความเชื่อที่ปฏิบัติสืบมรดกกันมาก็เป็นกลไกควบคุม ระเบียบสังคมอีกอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ดี กลไกต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นเครื่องบังคับทางด้าน ร่างกายและพฤติกรรมภายนอก การที่บุคคลจะเชื่อหรือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคมมากน้อย เพียงใดนั้น ศาสนามีความสำคัญมากในการช่วยกล่อมเกลาโน้มน้าวจิตใจ และสร้างสำนึกทาง ศีลธรรมต่อสังคม พุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการกระทำหน้าที่ดังกล่าวมาก วัดและพระสงฆ์ เป็นกลไกทางพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่งในการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ หลักธรรมสำคัญ ๆ ที่ช่วยควบคุมสังคม ตัวอย่าง เช่น ศีลห้า ธรรมห้า พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 นาถกรณธรรม 10 ประการ สारณียธรรม 6 อธิปไตย 3 ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตินิกัณฐกรรม 4 เป็นต้น การที่บุคคลได้รับการสั่งสอนหลักธรรมและยึดถือเป็นแนวทางชีวิตร่วมกันจะทำให้สังคม ลดความขัดแย้งและลดปัญหาสังคมนานาประการ

3) เป็นสื่อในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในสังคม การที่พุทธศาสนามีหลักธรรม คำสอนที่โน้มนำให้ประชาชนมีความเชื่อ และยึดถือเป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน เท่ากับเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้แก่สังคม สังคมที่มีบูรณาการทาง เชื้อชาติและศาสนาเข้มแข็งจะทำให้มีความมั่นคงแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม นอกจากพระธรรม คำสั่งสอนแล้ว พิธีกรรมและเทศกาลทางพุทธศาสนายังมีส่วนสำคัญในการเน้นสำนึกความเป็น "พวกเดียวกัน" หรือเป็นคนไทยด้วยกัน ตัวอย่างของพิธีกรรม เช่น งานพิธีทางศาสนา งานบวช นาค งานศพ งานทำบุญต่าง ๆ ตัวอย่างของเทศกาลของพุทธศาสนาได้แก่ วันวิสาขบูชา

วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น งานบุญ พิธีกรรม และเทศกาลต่าง ๆ เป็นสื่อให้ประชาชนได้มาร่วมงานกันและได้สังสรรค์เกิดความรู้สึกร่วมเป็นพวกเดียวกัน มีความใกล้ชิดยินดีจะผนึกกำลังเพื่อส่วนรวม¹

อดิศักดิ์ ทองบุญ² กล่าวถึงการจัดระเบียบสังคมแนวพุทธศาสตร์ว่า

ตามที่เราคุ้น และเข้าใจกันทั่วไปว่าการจัดระเบียบสังคม หมายถึง การทำให้สังคมเมืองมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยจัดแบ่งเขตหรือบริเวณให้ถูกที่ถูกทางที่ควรจะเป็น เช่น บริเวณที่เป็นพระราชฐาน วัดวาอาราม โรงเรียน หรือสถานที่ราชการ ตลอดจนที่พักอาศัย ควรจัดให้สะอาด สงบ ไม่มีมีสถานประกอบการเกี่ยวกับอบายมุข เช่น สถานบันเทิง โรงแรม บาร์ เข้าไปแทรกปนอยู่ด้วย นี่เป็นตัวอย่างการจัดระเบียบสังคมทางรูปธรรม หรือทางโลกยังมีการจัดระเบียบสังคมที่เป็นนามธรรมหรือทางธรรม คือการทำให้บุคคลแต่ละคนในสังคมมีระเบียบวินัยในตัวเอง และปฏิบัติต่อบุคคลอื่นที่ตนเกี่ยวข้องตามระเบียบหน้าที่ ที่เรียกว่า คิหิวินัย หรือวินัยของคฤหัสถ์ ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในสิงคาลกสูตร

สุนทร วัฒนะ³ กล่าวว่า

สังคมในความหมายของสังฆะ ถ้าพิจารณาให้ดีจะเห็นว่า ไม่ได้หมายถึงบุคคลที่มาอยู่ร่วมกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีเป้าหมายร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกันช่วยเหลือกันเท่านั้น หากยังครอบคลุมไปถึง กลุ่มบุคคลหรือหมู่คณะที่ศึกษาพัฒนาฝึกหัดขัดเกลาตนเองตามหลักพระธรรมวินัย มีความถึงพร้อมแห่งศีล สมาธิและปัญญา มีเมตตาต่อกัน มีการจัดสรรระบบ ระเบียบของชุมชนให้ทุกคนดำรงคืออยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ นี่คือความหมายของสังฆะในฐานะเป็นชุมชนอุดมคติ”

หนังสือจากนาลันทาถึงมหาจุฬาย ได้ให้ความหมายสังคมแห่งสังฆะไว้ว่า “สังคมแห่ง

¹ สมบูรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา, (กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์สวดยจำกัด, 2530), หน้า 26-27.

² อดิศักดิ์ ทองบุญ, “การจัดระเบียบสังคมแนวพุทธ” พุทธจักร, เล่มที่10/ ปีที่ 55 (ตุลาคม 2544), หน้า 11.

³ สุนทร วัฒนะ, “กลุ่มพุทธศาสนศึกษากับการสร้างสรรค์ชุมชน” เสขิยธรรม, เล่มที่ 42/ปีที่ 9 (ก.ย.- ธ.ค, 2542), หน้า 64.

สังฆะเริ่มต้นโดยการรวมกัน (Union) ของครูกับศิษย์และความสัมพันธ์นี้เป็นไปอย่างใกล้ชิดตลอดระยะเวลา 5 ปีแรกแห่งการบวช ศิษย์ต้องถือนิสัย”¹

สมภาร พรหมทา² ให้ทัศนะว่า

ปัญหาว่า พุทธศาสนาคิดอย่างไรเกี่ยวกับประเด็นเรื่องสิทธิและเสรีภาพของบุคคลกับผลประโยชน์หรือมิติของสังคมเป็นปัญหาที่ตอบได้ยาก เพราะพุทธศาสนากำเนิดขึ้นในฐานะวิถีปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ในชีวิตเป็นหลัก จะอย่างไรก็ตามเนื่องจากในเวลาต่อมา พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงทัศนะต่อเรื่องอื่น ๆ นอกเหนือจากการปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ในชีวิตโดยตรง ซึ่งในจำนวนนี้มีเรื่องทางสังคมรวมอยู่ด้วย เราจึงพอมีทางที่จะค้นหารูปแบบของสังคมในอุดมคติของพุทธศาสนาได้ การค้นหารูปแบบของสังคมดังกล่าวนั้นก็คือ การค้นหาปรัชญาการเมืองและสังคมของพุทธศาสนานั้นเอง แต่เนื่องจากพระพุทธองค์แม้จะได้ตรัสถึงประเด็นทางสังคมเอาไว้บ้าง แต่ก็ไม่ชัดเจนเพียงพอ การค้นหาปรัชญาการเมืองและสังคมของพุทธศาสนา จึงต้องอาศัยการตีความคำสอนต่าง ๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์ การตีความเป็นเรื่องที่ขึ้นกับบุคคล เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่ใช่เรื่องแปลก ที่เราจะพบข้อเสนอดังกล่าวด้วยปรัชญาการเมืองและสังคมในพุทธศาสนาที่หลากหลาย และบางส่วนก็ขัดแย้งกันเองด้วย เพราะข้อเสนอนั้นเป็นผลมาจากการตีความของแต่ละบุคคลนั่นเอง

ตามความคิดของพุทธศาสนา ชีวิตทางสังคมมีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นเป้าหมายสูงสุด เมื่อเป้าหมายสูงสุดของชีวิตทางสังคมตามหลักพุทธศาสนาคือการมีสันติสุขร่วมกัน เราจะกล่าวได้ใหม่ว่ามโนทัศน์ทางการเมืองและสังคมต่าง ๆ เช่นสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และความยุติธรรม เป็นต้น มีฐานะเป็นเพียงวิธีการที่คาดกันว่าจะนำไปสู่เป้าหมายคือความสงบสุขนั้นและวิธีการเหล่านั้นก็เป็นเพียงวิธีการหนึ่งเท่านั้น เป็นไปได้ที่จะมีวิธีการอื่น ๆ³

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *จากนาลันทาถึงมหาจุฬาฯ*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 3.

² สมภาร พรหมทา, *พุทธปรัชญา: มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 188.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 210-211.

โยฮัน กัลตุง¹ ให้ทัศนะว่า

สังคมพุทธคือ การยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในส่วนที่เกี่ยวกับการตอบสนอง ความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ระเบียบสังคมควรตอบสนองความจำเป็น พื้นฐานในที่นี่หมายถึง อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และสุขภาพที่ดี อย่าง ไม่มากจนฟุ้งเฟ้อ หรือน้อยจนขาดแคลน อีกนัยหนึ่งก็คือระเบียบสังคมนั้นต้อง สามารถกำจัดภาวะความยากจนแสนสาหัสและการสังขมความมั่งคั่งจน เหลือล้นให้หมดไป ทางสายกลางที่มีใช้การต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมกันในทุก ด้าน หากแต่เป็นการลดช่องว่างของการกระจายสินค้า และบริการระหว่างผู้มี น้อยกับผู้มีมาก อย่างน้อยให้อยู่ในระดับใกล้เคียงสังคมอื่นในโลก รูปแบบการ จัดระเบียบสังคมพุทธ สามารถสนองตอบความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่ มิใช่มากจนฟุ้งเฟ้อ และทุกคนสามารถดำรงชีวิตอย่างใกล้ชิดสนิทสนม มีความผูกพันต่อกัน และร่วมกันแสวงหาการเห็นแจ้งภายในที่ลุ่มลึก กระทั่ง ปรีชาญาณอันสมบูรณ์ เมตตาธรรม และภาคภูมิใจที่ได้ดำรงชีวิตด้วยความ ดีงาม

พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทโท)² ให้ทัศนะว่า

พระวินัยเป็นวิธีสร้างชุมชนให้เรียบร้อย อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข มีบรรยากาศที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม ในเมื่อผู้ที่เข้ามาบวชมักจะมี ความแตกต่างกันในเรื่องเชื้อชาติ ชั้น วรรณะ นิสัยใจคอ การศึกษาพระวินัยจึงเป็น เครื่องรับรองความสามัคคีของสงฆ์ ทำให้ทุกหมู่ไปไว้วางใจซึ่งกันและกัน ไม่มีความหวาดระแวงหรือทะเลาะวิวาทกัน ไม่มีความแก่งแย่ง ชิงดีชิงเด่นกัน แต่อยู่อย่างมิตรด้วยความเมตตาและเคารพต่อกัน

¹ โยฮัน กัลตุง, พุทธสันติวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง, แปลโดยสมชัย เย็นสบาย, (ปาจารย์สาร, 2538), หน้า 46-47.

² พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทโท), อุปลมณี, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2544), หน้า 126-127.

3.3 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมที่ได้จากการสัมภาษณ์นักวิชาการทางพุทธศาสนา

การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมผู้วิจัยได้ใช้แบบบันทึกการสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูล โดยสัมภาษณ์พระสงฆ์และผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการทางพุทธศาสนา มีรายการสัมภาษณ์ 2 ประเด็นหลัก คือ 1) แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ 2) รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

3.3.1 สัมภาษณ์แนวคิดการจัดระเบียบสังคม

ประเด็นสัมภาษณ์เกี่ยวกับ แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ มี 6 หัวข้อ คือ ความหมายของการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ มูลเหตุที่ต้องจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ พัฒนาการการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ วัตถุประสงค์การจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ องค์ประกอบของการจัดระเบียบสังคม ตามแนวพุทธศาสตร์ และวิธีจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

3.3.1.1 ถ้ามองความคิดเห็นเกี่ยวกับ ความหมายของการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

สรุปสาระสำคัญจากข้อมูลเกี่ยวกับ ความหมายการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ได้ดังนี้

- 1) การจัดระเบียบให้สังคมอยู่อย่างสงบสุขเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เบียดเบียนกัน เอื้อเพื่อเอื้อแผ่ เอื้ออาทรต่อกันและกัน
- 2) การดำเนินการให้สังคมมีศีลธรรมเพื่อให้เกิดความสันติสุข
- 3) ให้แต่ละคนรู้จักหน้าที่และรับผิดชอบในหน้าที่ของตนอย่างจริงจัง
- 4) การให้คนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมตั้งแต่สองคนขึ้นไป รู้จักหน้าที่ของตนเอง รู้จักฐานะของตนเอง มีน้ำใจเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ ปฏิบัติต่อกันอย่างมีเมตตาทายกรรม เมตตาวิกรรม และเมตตาโมกกรรม
- 5) การให้ชาวพุทธดำรงตนอยู่ในหลักธรรมวินัยของชาวพุทธ ดำเนินชีวิตตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา มีความสุขตามอัธยาของตนเอง
- 6) ความสัมพันธ์เกื้อกูลต่อกันและกัน ตามระบบของหน้าที่ (ธรรม) ที่พึงปฏิบัติต่อกันและกัน เพื่อเป้าหมายคือประโยชน์และความสุขร่วมกันในสังคม การจัดระเบียบดังกล่าวนี้ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ด้วยอำนาจบังคับแต่บังเกิดขึ้นได้ด้วยพลังแห่งความรู้ ความสำนึก ทศนคติ ตามแนวพุทธศาสนา ดังนั้นการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธจึงหมายถึงการจัดเหตุ

ปัจจัยทางสังคมให้เกิดความสำนึกในหน้าที่ (ธรรม) เพื่อเป้าหมายความเป็นสังคมที่เกื้อกูลต่อกัน และกัน

สรุปความหมายของการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ได้แก่ การสร้างปัจจัยทางสังคมโดยให้บุคคลรู้จักสถานภาพและบทบาท ไม่เบียดเบียนกัน มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรม ให้เป็นอยู่อย่างเอื้ออาทร เกื้อกูลกัน ดำเนินชีวิตตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้เกิดสันติสุข

3.3.1.2 ถ้ามองความคิดเห็นเกี่ยวกับ มูลเหตุที่ต้องจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

สรุปสาระสำคัญจากข้อมูลเกี่ยวกับ มูลเหตุของการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ได้ดังนี้

1) สังคมห่างเหินจากศีลธรรม
 2) คนในสังคมไร้ระเบียบไม่ทำตามหน้าที่และจริยธรรมในหน้าที่ของตน
 3) เนื่องจากแต่ละคนในสังคมยังมีกิเลส มีความเห็นแก่ตัว คนในสังคมมีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ ทุกคนย่อมปรารถนาความสุข และความปลอดภัยในชีวิตจึงต้องมีหลักปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีงาม

4) เนื่องจากคนมีความเห็นผิดในชีวิตจึงปฏิบัติคลาดเคลื่อน หลงไหลไปกับกระแสที่ผิดพลาด ห่างจากเป้าหมายของพุทธศาสนา จึงต้องจัดระเบียบสังคม

สรุปเกี่ยวกับ มูลเหตุของการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์คือ เนื่องจากคนมีกิเลส มีความเห็นผิด มีความเห็นแก่ตัว จึงปฏิบัติผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากเป้าหมายของพุทธศาสนา และคนในสังคมมีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ ทุกคนย่อมปรารถนาความสุข ความปลอดภัยในชีวิตจึงต้องมีหลักปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีงาม

3.3.1.3 ถ้ามองความคิดเห็นเกี่ยวกับ พัฒนาการการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

สรุปสาระสำคัญจากข้อมูลเกี่ยวกับ พัฒนาการการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ ได้ดังนี้

1) เริ่มจากสังคมขาดระเบียบมีการแบ่งแยกกัน จึงทำให้เกิดการปฏิบัติไม่เท่าเทียมกัน พระพุทธเจ้าจึงแสดงหลักการเท่าเทียมกัน โดยจัดตั้งสังคมสงฆ์เป็นแบบอย่างโดยมีพระวินัยเป็นตัวร้อยประสานให้การอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบ

2) สังคมสงฆ์เป็นจุดเริ่มต้นของการจัดระเบียบสังคม ตามแนวพุทธศาสตร์ ซึ่งพัฒนามาเป็นพุทธบริษัท 4 ซึ่งจัดว่าเป็นสังคมพุทธ

3) พัฒนาการการจัดระเบียบสังคม สาระสำคัญปรากฏอยู่ในอัครคัมภีร์ มนุษย์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดความเป็นอยู่ของมนุษย์เอง

สรุปเกี่ยวกับ พัฒนาการการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ เนื่องจากสังคมอารยันมีการแบ่งแยกกันสิทธิของคนในสังคมไม่เท่าเทียมกัน พระพุทธเจ้าจึงจัดตั้งสังคมสงฆ์ เพื่อให้เป็นสังคมแบบอย่าง โดยมีวินัยเป็นแกนหลักในการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบให้สิทธิของคนในสังคมเท่าเทียมกัน จากสังคมสงฆ์ได้พัฒนามาเป็นพุทธบริษัท 4 ซึ่งจัดว่าเป็นสังคมพุทธ

3.3.1.4 ถ้ามองความคิดเห็นเกี่ยวกับ วัตถุประสงค์การจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

สรุปสาระสำคัญจากข้อมูลเกี่ยวกับ วัตถุประสงค์การจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ได้ดังนี้

- 1) เพื่อสร้างสังคมชาวพุทธให้เป็นสังคมแบบอย่าง
- 2) เพื่อให้สังคมมีความเป็นระเบียบ เข้มแข็ง ดำเนินชีวิตในกรอบของศีลธรรม มีความสงบสุขเป็นสังคมพุทธอย่างแท้จริง
- 3) เพื่อให้สังคมมีความผาสุกไม่เบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกัน มีหลักสำหรับประพฤติปฏิบัติตนเหมาะสม ปกป้องมิให้มีช่องก่อกวนเดือดร้อนได้ ส่งเสริมให้คนดีมีความเจริญก้าวหน้าด้วยการฝึกอบรมตน
- 4) ให้สังคมเล็งเห็นคุณค่า และปลูกฝังค่านิยมที่ดี เกิดจิตสำนึกในการปฏิบัติตามระเบียบและหน้าที่
- 5) เพื่อให้คนในสังคมมีการพัฒนา ทั้งทางกายภาพ จิตใจ และปัญญา ตามหลักไตรสิกขา

สรุปเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์คือ เพื่อสร้างสังคมชาวพุทธให้เป็นสังคมแบบอย่างมีความเป็นระเบียบ เข้มแข็ง ดำเนินชีวิตในกรอบของศีลธรรม มีความสงบสุข ไม่เบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกัน มองเห็นคุณค่า และปลูกฝังค่านิยมที่ดี เกิดจิตสำนึกในการปฏิบัติตามระเบียบและหน้าที่ มีหลักสำหรับประพฤติปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม ส่งเสริมให้คนมีความเจริญก้าวหน้าทางกายภาพ จิตใจ และปัญญา ด้วยการฝึกฝนตนเองตามหลักไตรสิกขา

3.3.1.5 ถ้ามองความคิดเห็นเกี่ยวกับ องค์ประกอบของการจัดระเบียบสังคม ตามแนวพุทธศาสตร์

สรุปสาระสำคัญจากข้อมูลเกี่ยวกับ องค์ประกอบของการจัดระเบียบสังคม ตามแนวพุทธศาสตร์ได้ดังนี้

- 1) การปรับข้อวัตรปฏิบัติของคนในสังคมให้เสมอกัน (ศีลสามัญญา)
- 2) การปรับความเห็นของบุคคลในสังคมให้เสมอกัน (ทิวฐิสามัญญา)
- 3) หลักศีลธรรม

สรุปเกี่ยวกับ องค์ประกอบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์คือ การปรับข้อปฏิบัติและความเห็นให้เสมอกัน โดยอยู่บนพื้นฐานหลักศีลธรรม

3.3.1.6 ถ้ามองความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ สรุปสาระสำคัญจากข้อมูลเกี่ยวกับวิธีจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ ได้ดังนี้

- 1) ขอความร่วมมือจากทุกฝ่ายให้เห็นความสำคัญ และร่วมมือกันอย่างจริงจังเป็นรูปธรรม
- 2) ให้การฝึกอบรมสร้างแนวร่วมทั้งบ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน สร้างแบบอย่างที่ดีให้ปรากฏ มีความต่อเนื่องของกิจกรรม และติดตามประเมินผล
- 3) ประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจ สร้างแนวร่วม เครื่องหมาย กำหนดเรื่องที่จะจัดระเบียบอย่างชัดเจน เน้นเป็นด้าน ๆ แล้วค่อยขยายออกไป ประเมินผล ทำอย่างต่อเนื่อง
- 4) เริ่มต้นที่ปัจเจกบุคคลให้เป็นผู้มีศีลธรรม
- 5) โดยให้การศึกษาแก่ชาวพุทธเพื่อตระหนักในหลักของไตรสิกขา

สรุปเกี่ยวกับ วิธีจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์คือ เริ่มต้นที่ปัจเจกบุคคลโดยการฝึกอบรมให้การศึกษาเกี่ยวกับหลักไตรสิกขา ให้บุคคลมีศีลธรรมสร้างแนวร่วมจากทุกฝ่ายสร้างความเข้าใจ เกี่ยวกับเรื่องที่จะจัดระเบียบสังคมอย่างชัดเจน ลงมือปฏิบัติร่วมกันอย่างจริงจังให้เป็นรูปธรรม มีความต่อเนื่องของกิจกรรม และติดตามประเมินผล

3.3.2 สัมภาษณ์ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการจัดระเบียบสังคม

ประเด็นสัมภาษณ์เกี่ยวกับ รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ โดยถ้ามองความคิดเห็นเกี่ยวกับ รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ สรุปสาระสำคัญจากข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ได้ดังนี้

1) การจัดองค์การชาวพุทธระดับย่อย ๆ ใ้รับผิดชอบและจัดเครือข่ายของพุทธศาสนา

2) รูปแบบในวงแคบคือ สร้างจิตสำนึกให้ผู้นำครอบครัวและสมาชิกให้ตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบด้วยการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับภาวะฐานะของตนเอง รูปแบบในวงกว้างได้แก่บุคคลที่อยู่ในสถาบันทางสังคม ให้ความสำคัญในการทำหน้าที่รวมไปถึงการทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี

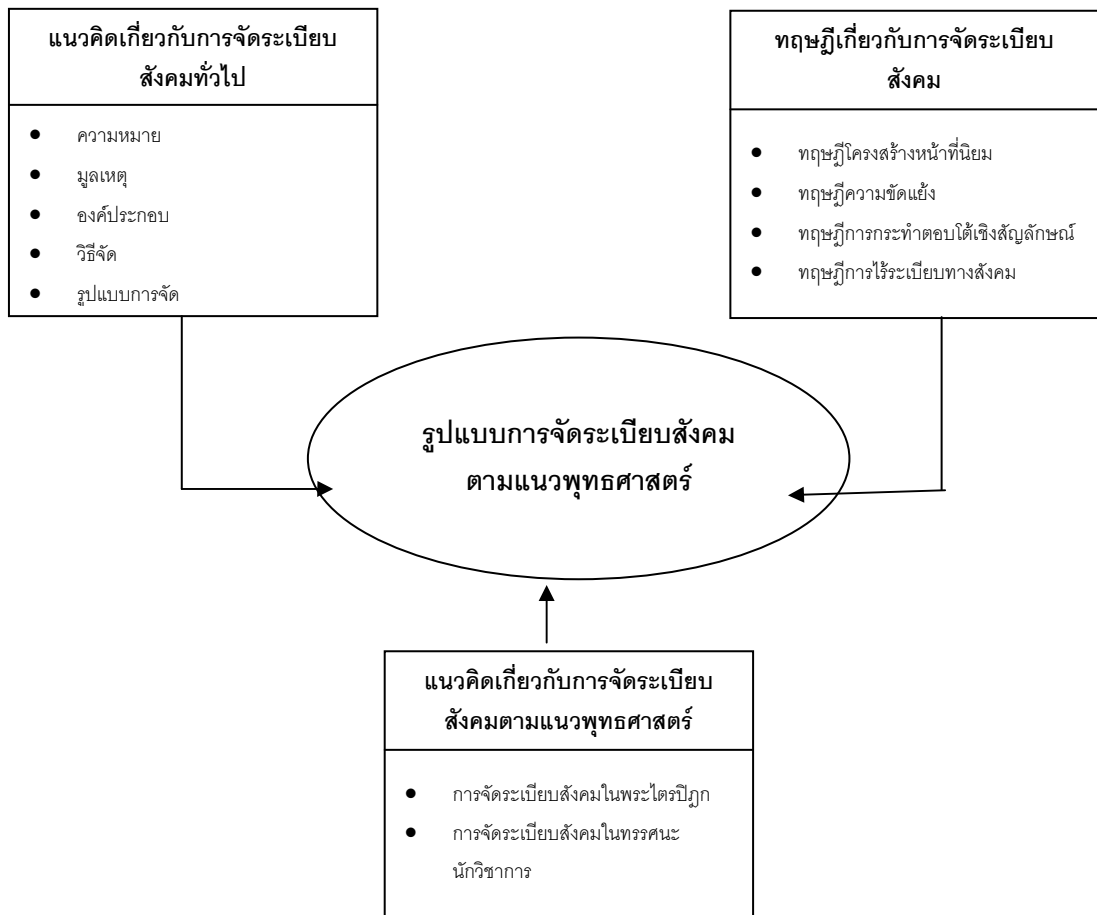
3) รูปแบบการจัดระเบียบแบบ “สังฆะ” (The Order) ซึ่งเป็นการจัดระเบียบสังคมโดยพระพุทธเจ้า

สรุปเกี่ยวกับรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์คือ 1) รูปแบบการจัดระเบียบทางสังคมตามแบบองค์การ (Bureaucracy) เป็นระบบที่สมาชิกในองค์การดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้ใ้กฎเกณฑ์ขององค์การ ซึ่งแยกบุคคลออกเป็นกลุ่มหรือสายงาน และมีความสัมพันธ์กันตามกลุ่มงานหรือสายงานนั้น 2) รูปการจัดระเบียบสังคมตามสถานภาพ (Status) หมายถึงการจัดระเบียบสังคมที่มีกฎเกณฑ์แน่นอนตามสถานภาพ หรือตำแหน่งหน้าที่ของสังคม 3) รูปแบบการจัดระเบียบแบบ “สังฆะ” ซึ่งเป็นการจัดระเบียบสังคมโดยพระพุทธเจ้าเพื่อให้เป็นสังคมแบบอย่าง

จากแหล่งข้อมูลพระไตรปิฎก เอกสารวิชาการ และการสัมภาษณ์นักวิชาการทางพุทธศาสนา จึงสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ได้ดังนี้ ตามแนวพระวินัยให้รูปแบบการจัดระเบียบสังคมสงฆ์อันเป็นสังคมอุดมคติที่พระพุทธองค์กำหนดขึ้น ซึ่งมีความแตกต่างไปจากสังคมคฤหัสถ์โดยยึดวินัยเป็นแกนหลักในการกำหนดบรรทัดฐาน สถานภาพ และบทบาทของสงฆ์ ส่วนแนวพระสูตรเป็นแบบอย่างเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคม โดยมีหลักฐานจากพระสูตรที่สำคัญ ได้แก่ สิงคาลกสูตรเน้นให้เห็นปฏิสัมพันธ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของคนในสังคม อัครัญญสูตรเน้นให้เห็นพัฒนาการทางสังคมเป็นไปตามเงื่อนไขต่าง ๆ ที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดขึ้น มิใช่อำนาจการบันดาลของเทพเจ้า จักกวัตติสูตรเป็นคำสอนแสดงหลักวิวัฒนาการของสังคมตามแนวจริยธรรม ซึ่งได้กล่าวถึงหลักการปกครองและหลักความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจกับจริยธรรม ซึ่งทั้งสองส่วนนี้สนับสนุนซึ่งกันและกัน ส่วนข้อมูลที่ได้จากเอกสารทางวิชาการและการสัมภาษณ์นักวิชาการทางพุทธศาสนาสรุป แนวคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์คือการสร้างปัจจัยทางสังคมโดยให้บุคคลรู้จักสถานภาพและบทบาท ไม่เบียดเบียนกัน มีความรับผิดชอบ มีความสำนึก มีคุณธรรม ให้เป็นอยู่อย่างเอื้ออาทร เกื้อกูลกันเพื่อให้เกิดสันติสุขเพื่อสร้างสังคมชาวพุทธให้เป็นสังคมแบบอย่างมีความเป็นระเบียบ เข้มแข็ง ดำเนินชีวิตในกรอบของศีลธรรม มีความสงบสุข ไม่เอาวัดเอาเปรียบกัน มองเห็นคุณค่าและปลูกฝังค่านิยมที่ดี สร้างจิตสำนึกในการ

ปฏิบัติตามระเบียบและหน้าที่ มีหลักสำหรับประพฤติปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม ส่งเสริมให้คนมีความเจริญก้าวหน้าทางกายภาพ จิตใจ และปัญญา ด้วยการฝึกฝนตนเองตามหลักไตรสิกขา จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถนำมาเป็นกรอบในการศึกษาได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 3.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับ รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเกี่ยวกับ การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบการจัดระเบียบสังคม ที่มีอยู่ในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาโดยใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และสัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการทางพุทธศาสนา การวิเคราะห์ข้อมูลแยกวิเคราะห์เป็น 2 หัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้แก่

4.1 วิเคราะห์แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

4.2 วิเคราะห์รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

4.1 วิเคราะห์แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

วิธีวิเคราะห์แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ วิเคราะห์จากเนื้อหาในพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาทและแนวคิดของนักวิชาการทางพุทธศาสนาเป็นหลัก ได้แก่ 1) แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระวินัยและในบริบทของพระวินัย 2) แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระสูตรและบริบทของพระสูตร ส่วนเนื้อหาพระอภิธรรมเน้นไปในด้านหลักธรรมอันลึกซึ้งซึ่งเป็นส่วนมากจึงไม่นำมาเป็นประเด็นวิเคราะห์ 3) แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามทัศนะนักวิชาการทางพุทธศาสนา

แนวคิดการจัดระเบียบตามแนวพระวินัยนั้น แยกประเด็นวิเคราะห์เป็น 2 ประเด็น ได้แก่ พัฒนาการของสังคมสงฆ์และพัฒนาการเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม ส่วนแนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระสูตร แยกประเด็นวิเคราะห์ได้ตามเนื้อหาที่ปรากฏในพระสูตรอันได้แก่ สิงคาลกสูตร อัครคัมภีญสูตร และจักกวัตติสูตร วิเคราะห์แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามทัศนะนักวิชาการได้จากเอกสารและการสัมภาษณ์

4.1.1 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระวินัยและในบริบทของพระวินัย

การวิเคราะห์แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระวินัย และในบริบทของพระวินัย นั้น สังคมสงฆ์ทำให้มองเห็นรูปแบบของการจัดระเบียบสังคมแนวพุทธได้ชัดเจน โดยมีประเด็นที่นำมาวิเคราะห์ 2 ประเด็น คือ 1) พัฒนาการของสังคมสงฆ์ 2) พัฒนาการเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม สังคมสงฆ์มีพัฒนาการเริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ แล้วขยายเติบโตเป็นสังคมพุทธหรือสังคมแบบพุทธ ความเติบโตในแต่ละช่วงทำให้มองเห็นรูปแบบ หรือวิธีการจัดระเบียบสังคมได้ชัดเจนและพัฒนาการของพระวินัยหรือศีล ซึ่งในงานวิจัยนี้จัดว่าเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการจัดระเบียบสังคมของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการของสังคมสงฆ์อย่างใกล้ชิด ดังเช่น การประกาศศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าตลอดระยะเวลา 45 ปีก่อให้เกิดสังคมสงฆ์และมีความเติบโตขึ้นตามลำดับควบคู่ไปกับการบัญญัติระเบียบแบบแผน เพื่อจัดระเบียบภายในสังคมสงฆ์ เนื่องจากพัฒนาการของสังคมสงฆ์เกิดขึ้นก่อนการบัญญัติพระวินัย ดังนั้นการวิเคราะห์จึงเริ่มต้นจากพัฒนาการของสังคมสงฆ์ก่อนเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์กันในเชิงพัฒนาการของการจัดระเบียบสังคม

4.1.1.1 พัฒนาการของสังคมสงฆ์

สังคมดั้งเดิมของชาวอารยันในสมัยพุทธกาล มีโครงสร้างทางสังคมแบบวรรณะ สถานภาพและบทบาทของปัจเจกบุคคลเป็นไปตามข้อกำหนดของแต่ละวรรณะ พระพุทธเจ้าเป็นชนชาติอารยันไม่ทรงเห็นด้วยกับกรอบสังคมดั้งเดิม จึงได้แสวงหาแนวทางในการดำเนินชีวิตไปสู่ความเป็นอิสระในรูปแบบใหม่ สังคมใหม่ที่พระพุทธเจ้าจัดตั้งขึ้นเรียกว่า “สังฆะ” จากการสัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร้อยโท ดร. บรรจบ บรรณรุจิ ให้ทัศนะว่า

คำว่า “สังฆะ” แปลว่า หมู่ หรือ รวม ซึ่งเป็นระบบการปกครองของอินเดียโบราณ สมัยที่อารยันได้อพยพเข้ามาในชมพูทวีปใหม่ ๆ การรวมกลุ่มกันของชุมชน ทำให้เกิดระบบผู้นำ ผู้ปกครอง ซึ่งนำไปสู่การจัดระเบียบสังคมแบบวรรณะ เทียบได้กับคำในภาษาอังกฤษว่า Republics ในความหมายนี้ สังฆะจึงเป็นระบบการปกครองซึ่งมีมาแต่เดิมอยู่แล้ว เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ และให้กำเนิดสังคมสงฆ์ คำว่าสังฆะจึงถูกนำมาใช้เรียกสังคมใหม่ที่พระพุทธเจ้าจัดตั้งขึ้นว่า “สังคมสงฆ์” การอุปสมบทของปัญจวัคคีย์ ซึ่งเป็นสาวกกลุ่มแรกในพุทธศาสนา ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดตั้งสังฆะ ในระยะเริ่มแรกการบรรพชาอุปสมบทไม่มีพิธีการอะไรมากนักเพียงแต่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมใดเรากล่าวดีแล้วท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อ

กระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” ตรัสแค่นี้ก็เป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว ต่อมา การบรรพชาอุปสมบทได้กลายมาเป็นระบบที่มีระเบียบ หรือวิธีการเข้ามาสู่ความเป็นสังฆะอย่างชัดเจน โดยที่เรียกกันในปัจจุบันว่า พิธีบรรพชาและอุปสมบท คำว่าบรรพชา คือ การออกจากเรือนไปสู่ความไม่มีเรือน หรือที่แปลกันว่าบวช อุปสมบท หมายถึง ขั้นตอนการเข้าสู่สังคัมใหม่ เพราะอุปสมบท มาจากคำว่า อุปสัมปทา แปลว่า การเข้าไป คือการเข้าไปอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด (Higher Ordination) คล้าย ๆ กับคำว่า Order ซึ่งแปลว่า ระเบียบ สังฆะจึงเป็นการจัดระเบียบสังคัมใหม่ที่ถูกกำหนดโดยพระพุทธเจ้า ขยายกว้างออกไปถึงกลุ่มภิกษุณีสงฆ์และคฤหัสถ์ด้วย จึงมีอีกศัพท์หนึ่งที่ใช้เรียกสังคัมใหม่นี้ว่า “บริษัท” คำว่าบริษัทภาษาบาลีใช้ว่า “ปริสา” ภาษาสันสกฤตใช้ว่า บรรษัท ตรงกับคำว่า Company หรือ Assumbly ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมีความหมายตรงกับคำว่า “หมู่” หรือ “กลุ่ม” จึงถือได้ว่าจุดนี้เป็นจุดที่เริ่มมีการจัดระเบียบสังคัมแบบพุทธเต็มรูปแบบ โดยแบ่งกลุ่มคนออกเป็น 4 กลุ่ม คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา กลุ่มภิกษุ และภิกษุณีมีคำที่ใช้เดิมหลังได้ตั้งบริษัทและสังฆะ คือ ภิกษุบริษัท เป็นภิกษุสังฆะ ภิกษุณีบริษัท เป็นภิกษุณีสังฆะ หรือภิกษุสงฆ์ และภิกษุณีสงฆ์ ส่วนกลุ่มอุบาสกและอุบาสิกา นั้นไม่ปรากฏมีคำว่า “สังฆะ” ต่อท้าย คงมีเฉพาะคำว่า “บริษัท” เท่านั้นต่อท้าย ได้แก่ อุบาสกบริษัท อุบาสิกาบริษัท จึงสรุปได้ว่าบริษัทหรือปริสา กับ สังฆะ มีความหมายใกล้เคียงกันมาก โดยความหมายของสังฆะมุ่งใช้กับนักบวช ส่วนบริษัทนั้นมีความหมายกว้างกว่าคำว่า สังฆะ เพราะนอกจากจะใช้กับกลุ่มนักบวชแล้วยังใช้กับกลุ่มอุบาสก อุบาสิกาได้ด้วย¹

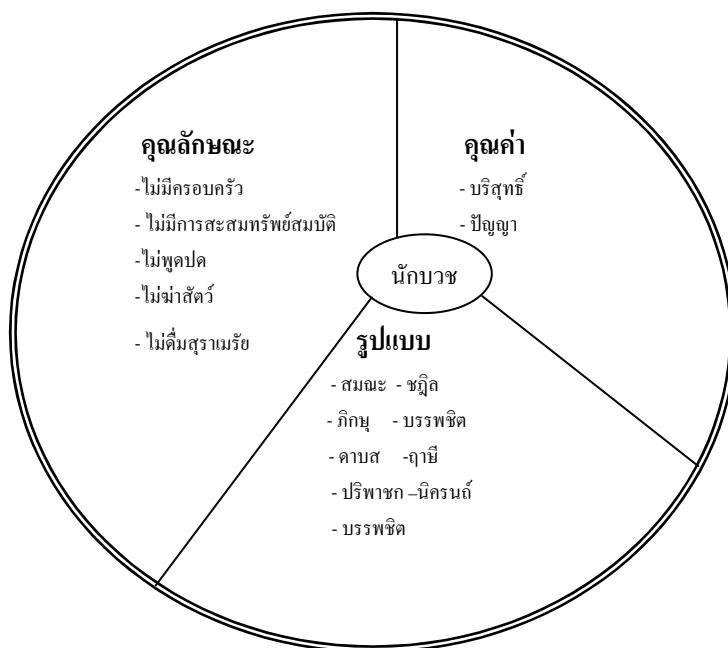
อารยธรรมของชาวอารยัน นักบวชไม่ได้มีเฉพาะในพุทธศาสนาเท่านั้น แต่มีมาก่อนพุทธศาสนาแล้ว “คำที่ใช้เรียกนักบวชทั้งหลาย เช่น บรรพชิต ภิกษุ สมณะ ฤาษี ชฎิล ปริพาชก นิครนถ์ ดาบส เป็นต้น”² พระพุทธเจ้ารับคำเหล่านี้มาใช้และปรับวิถีชีวิตของนักบวชเหล่านั้นมาใช้ในแนวทางของพระพุทธศาสนา เช่นคำว่า สมณะแต่เดิมหมายถึง ผู้ทำร่างกายให้อ่อนล้า คือนักบวชประเภทที่ทรมานร่างกายตัวเองให้ลำบาก พระพุทธเจ้าจึงรับคำนี้มาใช้ในความหมาย

¹ สัมภาษณ์, บรรจบ บรรณรุจิ, วันที่ 28 มิถุนายน 2546.

² สิริวัฒน์ คำวันสา, **พุทธศาสนาในอินเดีย**, (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2523), หน้า 30.

ใหม่ว่า สมณะ คือผู้ทำกิเลสให้อ่อนล้า หรือทำกิเลสให้สงบ พระพุทธเจ้าได้เห็นสภาพของนักบวชเหล่านี้มาก่อนแล้วโดยที่สังคมอินเดียได้กำหนดหลักพื้นฐานของชีวิตนักบวชไว้แล้ว คือเป็นผู้ไม่มีครอบครัว ไม่มีการสะสมทรัพย์สมบัติ ไม่พูดปด ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ดื่มสุราเมรัย ผู้ทำผิดจากหลักการนี้ไม่ถือว่าเป็นนักบวช พระพุทธเจ้าได้รับเอาหลักการนี้มาใช้ จึงกำหนดเป็น “อภินิหารกิจ” แปลว่า กิจที่นักบวชไม่พึงกระทำหรือทำไม่ได้ ดังนั้นในตอนแรกที่พระพุทธเจ้าจัดตั้งสังคมสงฆ์ใหม่จึงไม่มีการบัญญัติสิกขาบท คงให้พระสงฆ์ดำเนินชีวิตแบบนักบวชในสังคมสมัยนั้น พัฒนาการของสังคมสงฆ์ในระยะที่ 1 เขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงรูปแบบสังคมนักบวชสมัยพุทธกาล

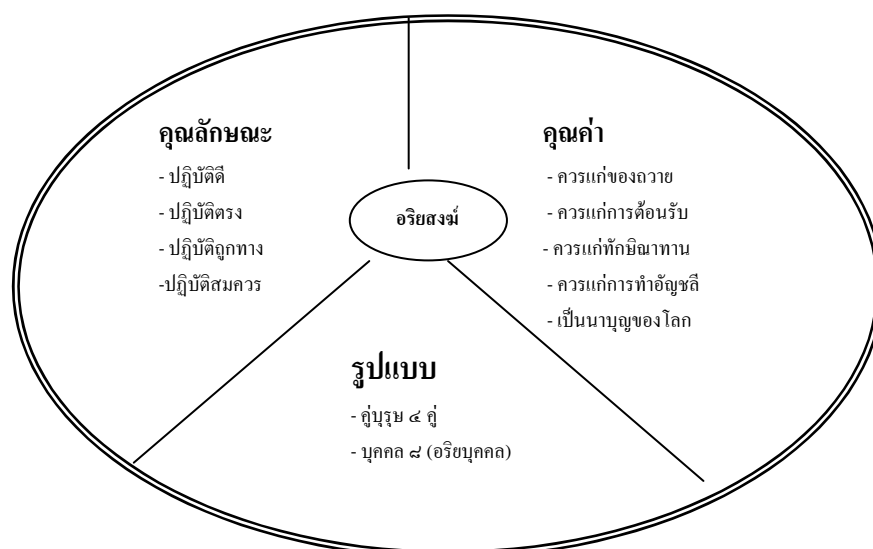
ต่อมาเมื่อองค์กรสงฆ์เติบโตขึ้นมีพระภิกษุประพฤติผิดจากหลักการนี้ จึงทรงบัญญัติข้อห้ามเป็นสิกขาบท หากพิจารณาเฉพาะด้านพัฒนาการของสังคมสงฆ์สามารถแบ่งเป็น 2 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1: รูปแบบการพัฒนารูปแบบของสังคมสงฆ์ ซึ่งสัมพันธ์กับพัฒนาการของพระวินัย แสดงให้เห็นแนวคิดการจัดระเบียบภายในของสังคมสงฆ์ได้ว่า ในช่วงต้นนี้อาศัยขนบธรรมเนียมของนักบวชในวัฒนธรรมอารยันดั้งเดิม และคำแนะนำเพิ่มเติมของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่าโอวาทปาติโมกข์ ต่อมาเมื่อสังคมสงฆ์เติบโตขึ้นเรื่อย ๆ จึงได้มอบหมายให้พระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาแก้ปัญหาในการรับผิดชอบหมู่คณะ เช่น กำหนดให้มีพระอุปัชฌาย์มาช่วยใน

การคัดเลือกสมาชิกใหม่และคอยแนะนำพร่ำสอน มีอัครสาวกมาช่วยในการบริหาร ให้พระเอตทัคคะด้านต่าง ๆ เป็นที่ปรึกษาช่วยชี้แนะสมาชิกใหม่ เป็นต้น นั่นก็หมายความว่า พระพุทธเจ้ามิได้ดำเนินการทุกอย่างด้วยพระองค์เองแต่เพียงผู้เดียว ข้อที่ควรตระหนักสังคมสงฆ์ของพระพุทธเจ้าในช่วงต้นนี้ ประกอบด้วยพระอริยบุคคลเป็นส่วนมาก จึงไม่ปรากฏว่าสาวกสงฆ์ของพระพุทธเจ้ากระทำผิดไปจากมาตรฐานของนักบวชที่ดีตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวอารยัน ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นต้องมากวดขันจัดระเบียบในการเป็นอยู่ เพียงแต่ใช้ระเบียบเดิม ๆ และการให้อิโวาทซ์นั้นก็เพียงพอต่อการเป็นอยู่ของหมู่คณะ

ระยะที่ 2 : จากพัฒนาการของสังคมสงฆ์ในระยะที่ 1 จะเห็นว่า สงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าใช้ระเบียบแบบแผนของนักบวชที่มีอยู่ก่อนแล้วเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตอยู่ ลักษณะพิเศษในสาวกสงฆ์ของพระพุทธเจ้า ที่แตกต่างไปจากนักบวชในลัทธิอื่น ดังที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรคว่า “พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกต้อง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล 4 คู่ คือ 8 บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้านี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณาคควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก”¹ ซึ่งสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.2 แสดงรูปแบบ “สงฆ์สาวก” ของพระพุทธเจ้าที่แตกต่างไปจากนักบวชอื่น

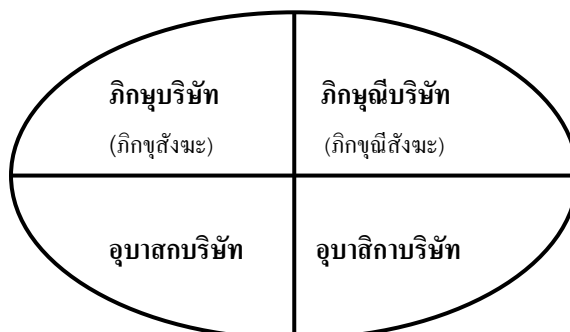
¹ ที.มหา. (ไทย) 10/195/104.

ความแตกต่างของสาวกของพระพุทธเจ้าคือ มีคุณลักษณะพิเศษออกไปจากนักบวชทั่วไปคือนอกจากจะไม่มีทรัพย์ไม่มีครอบครัวไม่ประกอบอาชีพ แล้วยังเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกต้อง ปฏิบัติสมควร มีกิเลสเบาบางไปจนถึงไม่มีกิเลส

เมื่อสังคมสงฆ์สมาธิเพิ่มมากขึ้น ผู้ที่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุ ภิกษุณี เป็นปุถุชน การประพฤติก็ผิดแผกไปจากพื้นฐานอันดีงามของนักบวช อาสวัฏฐานียธรรมก็เกิดขึ้น อาศัยเพียงขนบธรรมเนียมและการบอกกล่าวไม่เพียงพอสำหรับสมาธิผู้มีความเกื้อยาก หากปล่อยให้เป็นเช่นนั้นก็อาจก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรงต่อสังคมสงฆ์ได้ ดังนั้นการบัญญัติสิกขาบทจึงมีความจำเป็นในการนำมาจัดระเบียบแบบแผนความเป็นอยู่ของภิกษุสงฆ์ อาณาปาติโมกข์อันเป็นลักษณะระเบียบข้อบังคับเป็นข้ออันพึงศึกษาตามที่ท่านใช้คำว่า อาทิพรหมจริยกาสิกขา จึงปรากฏเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามความประพฤติที่ไม่ดีไม่งาม เพื่อปิดกั้นสิ่งชั่วร้ายทั้งต่อส่วนรวมและต่อชีวิตปัจเจกบุคคลและเพื่อสนับสนุนส่งเสริมสิ่งดีงาม ดังจะเห็นได้จากวัตถุประสงค์ของการบัญญัติพระวินัย 10 ประการ

พัฒนาการของแนวคิด และวิถีปฏิบัติแบบพุทธขยายวงกว้างขึ้นเรื่อย ๆ กลายเป็นระบบจริยธรรมแบบใหม่แทรกขึ้นมาท่ามกลางวัฒนธรรมชาวอารยัน โดยอาศัยพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นแกนกลางในการจัดระเบียบในหมู่คณะ ระบบจริยธรรมแบบพุทธเจริญขึ้นบางอย่างก็กลมกลืนกับระบบจริยธรรมแบบพระเวท บางอย่างก็แตกต่างกัน จึงวินิจฉัยได้ว่าสังคมใหม่ที่ถูกสร้างขึ้น โดยพระพุทธเจ้าเป็นฐานสำหรับพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ได้ดีกว่ารูปแบบสังคมวรรณะเดิม พัฒนาการของสังคมสงฆ์เริ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องหลังจากที่ได้สาวก 5 รูปแรกจากนั้นมีคนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นซึ่งประกอบด้วยกลุ่มบุคคลที่เป็นนักบวชและกลุ่มคนที่เป็นคฤหัสถ์ สำหรับคฤหัสถ์ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับสังคมสงฆ์ ตั้งแต่ระยะเริ่มแรกแล้วเช่นบิดามารดาของพระยสและพระเจ้าพิมพิสาร เป็นต้น ได้เข้ามามีส่วนปฏิสัมพันธ์กับสังคมสงฆ์อย่างใกล้ชิดในฐานะเป็นชาวพุทธ ต่อมาเมื่อมีสตรีคือนางปชชาบดีโคตมีได้มาบวชเป็นภิกษุณีในพุทธศาสนาสังคมแบบพุทธจึงเกิดขึ้นเต็มรูปแบบที่ท่านเรียกว่า บริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา กลุ่มบุคคลเหล่านี้ดำเนินชีวิตตามแนวพุทธธรรมซึ่งต่างไปจากระเบียบแบบแผนเดิมของตนเองบางประการ เช่น งดการเช่นบวงสรวงด้วยชีวิต การไม่ยึดติดในระบบวรรณะ การเคารพกันตามระบบอาวุโสและคุณธรรม เป็นต้น จึงทำให้ลักษณะสังคมพุทธต่างไปจากรูปแบบสังคมวรรณะเดิม ลักษณะสังคมแบบพุทธ ชีวิตของชาวบ้านกับนักบวชมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสมเกื้อกูลกัน ระเบียบแบบแผนในการเป็นอยู่ร่วมกันของฝ่ายคฤหัสถ์ เรียกว่า อาศาปริยวินัย ส่วนระเบียบแบบแผนของบรรพชิต ใช้หลักอนาคาปริยวินัยเป็นระเบียบปฏิบัติ

แผนภูมิที่ 4.3 แสดงรูปแบบ “พุทธบริษัท” เขียนเป็นแผนผังดังนี้

4.1.1.2 พัฒนาการเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม

งานวิจัยนี้ถือว่าศีลและวินัยมีสาระอย่างเดียวกันคือ เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม ส่วนความหมายระดับลึกของศัพท์ทั้งสองใช้ในความหมายตามทัศนะของพระธรรมปิฎกที่แบ่งศีลเป็น 2 ระดับได้แก่

ศีลระดับธรรม ซึ่งหมายถึงข้อแนะนำสั่งสอน หรือหลักความประพฤติที่ทรงบัญญัติตามกฎธรรมดาแห่งความดีความชั่ว (กฎแห่งกรรม) กับศีลระดับวินัย คือเป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติขึ้นไว้เป็นทำนองประมวลกฎหมาย สำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในหมู่ชนหรือชุมชนหนึ่ง โดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของหมู่คณะหรือชุมชนนั้นโดยเฉพาะ ผู้ละเมิดทบัญญัติแห่งศีลประเภทวินัยนี้มีความผิดตามอาญาของหมู่¹

ตามนัยนี้ศีลจึงเป็นทั้งธรรมและเป็นทั้งวินัย สาระสำคัญของศีลคือเป็นแกนกลางในการจัดระเบียบแบบแผนสำหรับสังคม เมื่อจะกล่าวเฉพาะความหมายของวินัยท่านให้ความหมายไว้ 2 อย่างคือ 1) การฝึกให้มีความประพฤติและความเป็นอยู่เป็นระเบียบแบบแผน หรือ การบังคับควบคุมตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผน รวมทั้งการใช้ระเบียบแบบแผนต่าง ๆ เป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคนและกิจการของหมู่ชน 2) ระเบียบแบบแผน

¹ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 431.

กฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่วางไว้สำหรับเป็นหลักหรือเป็นมาตรฐานสำหรับ
ใช้ฝึกคน¹

วินัยมีทั้งส่วนที่เป็นของคฤหัสถ์ที่เรียกว่า อาศาเรียนวินัย และส่วนที่เป็นของบรรพชิต
เรียกว่า อนาศาเรียนวินัย คำว่าวินัยสำหรับบรรพชิตมิใช่ศิลาในความหมายแคบ ๆ แต่ครอบคลุมเรื่อง
เกี่ยวกับความเป็นอยู่ด้านนอกของพระภิกษุทั้งหมด เริ่มตั้งแต่กำหนดคุณสมบัติ สิทธิ หน้าที่ วิถีรับ
และวิธีฝึกอบรมสมาธิใหม่ เป็นต้น กล่าวโดยสรุปวินัยมีความหมายครอบคลุม ระบบแบบแผน
เกี่ยวกับการปกครอง การบริหาร การศาล นิติบัญญัติ การเศรษฐกิจ การศึกษา เป็นต้น วินัย
สำหรับภิกษุสงฆ์ที่เป็นส่วนแกนของสังคมพุทธ พระพุทธเจ้าได้บัญญัติวางสำเร็จรูปไว้แล้ว ส่วน
วินัยแบบพุทธชนิกขยายเต็มรูปสำหรับสังคมรอบนอก เป็นเรื่องที่ยังนำเอาเจตนารมย์ของวินัยนั้น
มาบัญญัติวางไว้ให้เหมาะกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ตามยุคสมัย

ระบบคำสอนในพุทธศาสนาสามารถสรุปเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือส่วนที่เป็นธรรมกับ
ส่วนที่เป็นวินัยดังพระธรรมปิฎกให้ทัศนะว่า

ในระบบคำสอนที่เรียกว่าธรรมนั้นจัดว่าเป็นเนื้อหา ส่วนระบบคำสอนที่เรียก
ว่าวินัยนั้นเป็นส่วนที่เป็นโครงสร้าง หรือรูปแบบคำสอนทั้งสองระบบจึงมี
สัมพันธภาพต่อกันอย่างแยกกันไม่ได้ ระเบียบแบบแผนหรือวิถีชีวิตแบบพุทธ
จึงดูได้จากหลักของวินัย ซึ่งถือว่าเป็นภาคปฏิบัติที่นำเอาเนื้อหาและหลักการ
ทางพุทธศาสนาไปจัดสรรให้ความประพฤติ และความเป็นอยู่แบบพุทธเกิด
เป็นรูปร่างจริงจังขึ้น ความสัมพันธ์ของหลักคำสอนทั้งสองคือ วินัยเป็น
เครื่องมือของธรรมสำหรับจัดสรรสังคม หรือชุมชนให้เป็นไปตามความมุ่งหมาย
ของธรรม หรือเป็นเครื่องมือสำหรับจัดระบบชีวิตแบบพุทธให้เกิดเป็นจริงขึ้น
ธรรมมุ่งเนื้อหาเน้นที่บุคคล วินัยมุ่งรูปแบบเน้นที่ระบบ²

ศีลและวินัยตามที่กล่าวมาจึงมิได้มีความหมายแคบ ๆ ว่าเป็นกฎระเบียบข้อห้ามการ
จำกัดขอบเขตดังที่เข้าใจกัน หากแต่หมายถึงแกนกลางของสังคม เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม
และเปิดช่องให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายระดับสูงได้สะดวกยิ่งขึ้น

นักบวชทุกกลุ่มต้องมีธรรมวินัย เพราะธรรมวินัยเป็นหลักที่ต้องใช้ในการอยู่ร่วมกัน
เพื่อความเป็นระเบียบ และหลักธรรมวินัยเป็นคำสอนประจำของลัทธิแต่ละลัทธิ ศีลระดับวินัย
หรือพระวินัยมีความสำคัญต่อการจัดระเบียบสังคมพุทธมาก ไม่ว่าจะเป็สังคมของคฤหัสถ์หรือ

¹ อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า 449.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 450.

สังคัมสงฆ์ โดยเฉพาะสังคัมสงฆ์นั้นถือว่าเป็นสังคัมตัวอย่างที่นำเอาหลักของพระวินัยมาใช้อย่างได้ผลทำให้มองเห็นว่า กฎระเบียบกติกากฎเป็นเครื่องมือสนับสนุนการดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดสำหรับชีวิต สังคัมสงฆ์ทำให้มองเห็นภาพของสังคัมพุทธได้ชัดเจน พระวินัยจึงถือว่าเป็นโครงสร้างหรือรูปแบบสังคัมแบบพุทธ พระวินัยจะแยกสังคัมออกเป็น 2 แบบ คือ สังคัมอนาคาเรียนวินัย และสังคัมอาคาริยวินัย

อนาคาเรียนวินัย คือ วินัยของนักบวช มุ่งไปที่ตัวสิกขาบท ทั้งที่มาในพระปาติโมกข์และที่ไม่ได้มาในพระปาติโมกข์ โดยวิเคราะห์จากพุทธประวัติเรื่องการอุปสมบท เช่น การบวชราหุล โดยที่ไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ปกครอง หรือญาติ พระเจ้าสุทโธทนะ ทูลขอว่า ต่อไปนี้ถ้าจะบรรพชาอุปสมบทให้ใคร จะต้องได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองของผู้นั้นก่อน พระพุทธเจ้าก็รับหลักการแล้วบัญญัติวินัยว่า ภิกษุทั้งหลายกุลบุตรใดที่พ่อแม่ หรือผู้ปกครองไม่ได้อนุญาตให้บวชเธอต้องไม่บวชให้ ถ้าบวชให้ต้องอาบัติทุกกฎ เป็นต้น อาคาริยวินัย คือ วินัยของผู้ครองเรือน เป็นโครงสร้างของสังคัมคฤหัสถ์ซึ่งไม่เข้มงวดเหมือนกับสังคัมสงฆ์แต่ก็มีสิ่งที่เป็นแกนหลัก อย่างเช่นอาจยึดเอาศีล 5 หลักกุกุศลกรรมบถ 10 เป็นแกนหลัก หรือ ยึดตามหลักของสังคัมคฤหัสถ์เป็นแกนหลักก็ได้

จะเห็นว่าพัฒนาการของวินัย มาจากอภินิหาร 4 ชีวิตฆราวาสมีศีล 5 เป็นฐาน คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการดื่มสุราเมรัย ส่วนนักบวชมีอภินิหาร 4 เป็นฐาน ซึ่งพัฒนามาจากศีล 5 แต่เน้นให้ชัดเจนและแคบเข้าโดยตัดข้อ 5 ออกไป เพราะว่าโดยพื้นฐานของนักบวชจะไม่ดื่มสุราเมรัยอยู่แล้ว การบัญญัติสิกขาบทตามวินัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ อภิสมาจารและอาภิรมหจรรย โดยมีความสำคัญที่ต้องมีผู้กระทำผิดมาก่อนแล้วจึงบัญญัติสิกขาบท เพราะเพื่อป้องกันความหวาดกลัวและความอึดอัดของผู้ที่จะเข้ามาสู่สังคัมนี้ (ถ้ามีกฎเกณฑ์มากก็ไม่มีผู้เข้ามาบวช) แนวคิดการบัญญัติวินัยเกิดขึ้นอย่างไร ดูวัตถุประสงค์ 10 ประการในการบัญญัติพระวินัย¹

จากพัฒนาการของสังคัมสงฆ์ จนกลายมาเป็นสังคัมแบบพุทธ ซึ่งควบคู่ไปกับพัฒนาการทางพระวินัยนี้ถือได้ว่า เป็นแนวคิดการจัดระเบียบสังคัมของพระพุทธเจ้าอันเป็นส่วนสำคัญในการจัดระเบียบสังคัมตามแนวพุทธศาสตร์

สรุปคณะสงฆ์ยุคเริ่มต้นมีฐานะเป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ มีการจัดระบบระเบียบในสังคัมสงฆ์เพื่อความดีงามของหมู่คณะโดยอาศัยขนบธรรมเนียมเดิมของนักบวชในยุคนั้นและโอวาทของพระพุทธเจ้า เป็นระเบียบแบบแผนดำรงชีวิต ต่อมาเมื่อสังคัมสงฆ์เติบโตขึ้นมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้นมีสิ่งทีเรียกว่าอภินิหารธรรมเกิดขึ้นจึงทำให้พระพุทธองค์บัญญัติสิกขาบท เพื่อให้คณะสงฆ์

¹ วิ.มหา. (ไทย) 1/39/28-29.

เกิดความเรียบร้อยดีงามเป็นแบบอย่างของสังคมคฤหัสถ์ และเพื่อเอื้อต่อการบรรลุธรรมชั้นสูงของพระภิกษุ นี่เป็นการจัดระเบียบสังคมของพระพุทธองค์ โดยใช้วินัยเป็นแกนหลักในการสร้างระเบียบของสังคม

4.1.2 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระสูตรและในบริบทของพระสูตร

พระสูตรคือ ประมวลพุทธพจน์ประกอบด้วยธรรมเทศนา และธรรมบรรยายต่าง ๆ ที่ตรัสยกย่องให้เหมาะกับบุคคลเหตุการณ์และโอกาส ตลอดจนบทประพันธ์เรื่องเล่า และเรื่องราวทั้งหลายที่เป็นชั้นเดิม เนื้อหาที่เกี่ยวกับแนวคิดการจัดระเบียบสังคมมีอยู่หลายสูตร แต่เนื้อหาสาระส่วนใหญ่สอดคล้องกัน เช่น “สารันทสูตร”¹ มีสาระสอดคล้องกับจักกวัตติสูตร “วาเสฏฐสูตร”² และ “เตวิชชสูตร”³ มีสาระสอดคล้องกับอัคคัณณสูตร เป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำมาวิเคราะห์เพียง 3 สูตร ได้แก่ อัคคัณณสูตร จักกวัตติสูตร และสิงคาลกสูตร ทั้ง 3 สูตรนี้มีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการจัดระเบียบสังคมและครอบคลุมประเด็นที่ศึกษา ตลอดทั้งมีเนื้อหาครอบคลุมพระสูตรอื่นที่กล่าวมาข้างต้น วิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) และสัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์ และผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการทางพุทธศาสนา โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

4.1.2.1 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามหลักอัคคัณณสูตร

แนวคิดเกี่ยวกับต้นกำเนิดของโลก มนุษย์และสังคม ตามแนวพุทธศาสตร์ วิเคราะห์จากหลักคำสอนในอัคคัณณสูตร ทำให้มองเห็นแนวความคิด ดังนี้

ต้นกำเนิดของโลก ช่วงหนึ่งโลกเสื่อมลงจนสลายไป “สังวัฏฏกัป” สัตว์ที่อาศัยอยู่บนโลกที่รอดชีวิตได้ไปเกิดในอีกโลกหนึ่งเรียกว่า อาภัสสรพรหม ซึ่งอาศัยอยู่ที่นั่นมีอายุยาวนานมาก ต่อมาโลกกลับก่อตัวขึ้นใหม่ “วิวัฏฏกัป” เริ่มจากสภาพที่เป็นน้ำ แผ่นเต็มอวกาศ ขณะนั้นยังไม่มีดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์และดวงดาว ทั่วบริเวณมืดมิด จากนั้นโลกค่อย ๆ แข็งตัวขึ้น และมีสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นตามลำดับคือ มีแผ่นดินลอยอยู่บนผิวน้ำ มีสะเก็ดดิน มีเคียวดินและมีข้าวสาธิตเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

ต้นกำเนิดของมนุษย์ มนุษย์กลุ่มแรกที่เกิดขึ้นในโลกมาจากอาภัสสรพรหม มาเกิดในโลกขณะที่โลกยังเป็นพื้นน้ำ การเกิดครั้งแรกมีสภาพร่างกายเป็นทิพย์ และมีคุณสมบัติ

¹ อง.ปญจก. (ไทย) 22/143/237-239.

² ม.ม. (ไทย) 13/454-461/572-583.

³ ที.สี. (ไทย) 9/518-559/230-247.

อื่น ๆ เหมือนพระพรหมที่อยู่ในชั้นอาภัสสรพรหม เช่น มีฤทธิ์ทางใจ มีปีติเป็นอาหาร มีรัศมีแผ่ชานออกจากกาย สัญจรอยู่ในอากาศ เป็นต้น เมื่อมนุษย์กลุ่มแรกได้บริโภคขั้ววันดิน สะเก็ดดิน และเครื่องดิน ได้ทำให้ร่างกายเปลี่ยนแปลงไปคือ หยาบขึ้นเรื่อย ๆ และมีการเหยียดผิวกันรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ต่อมาเมื่อมนุษย์ได้บริโภคข้าวสาลีเป็นอาหารก็ปรากฏมีอวัยวะเพศเป็นเพศชายและเพศหญิง เมื่อมีความรู้สึกทางเพศเกิดขึ้น ก็ได้ร่วมประเวณีกันและมีครอบครัวเกิดขึ้น ถึงยุคนั้นมนุษย์ได้แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มผู้ครองเรือนเรียกว่า “อาคาริก” กลุ่มดั้งเดิมที่ไม่ชอบร่วมประเวณี เป็นผู้ไม่มีเรือนเรียกว่า “อนาคาริก” ซึ่งต่อมาได้แก่นักบวชนั่นเอง

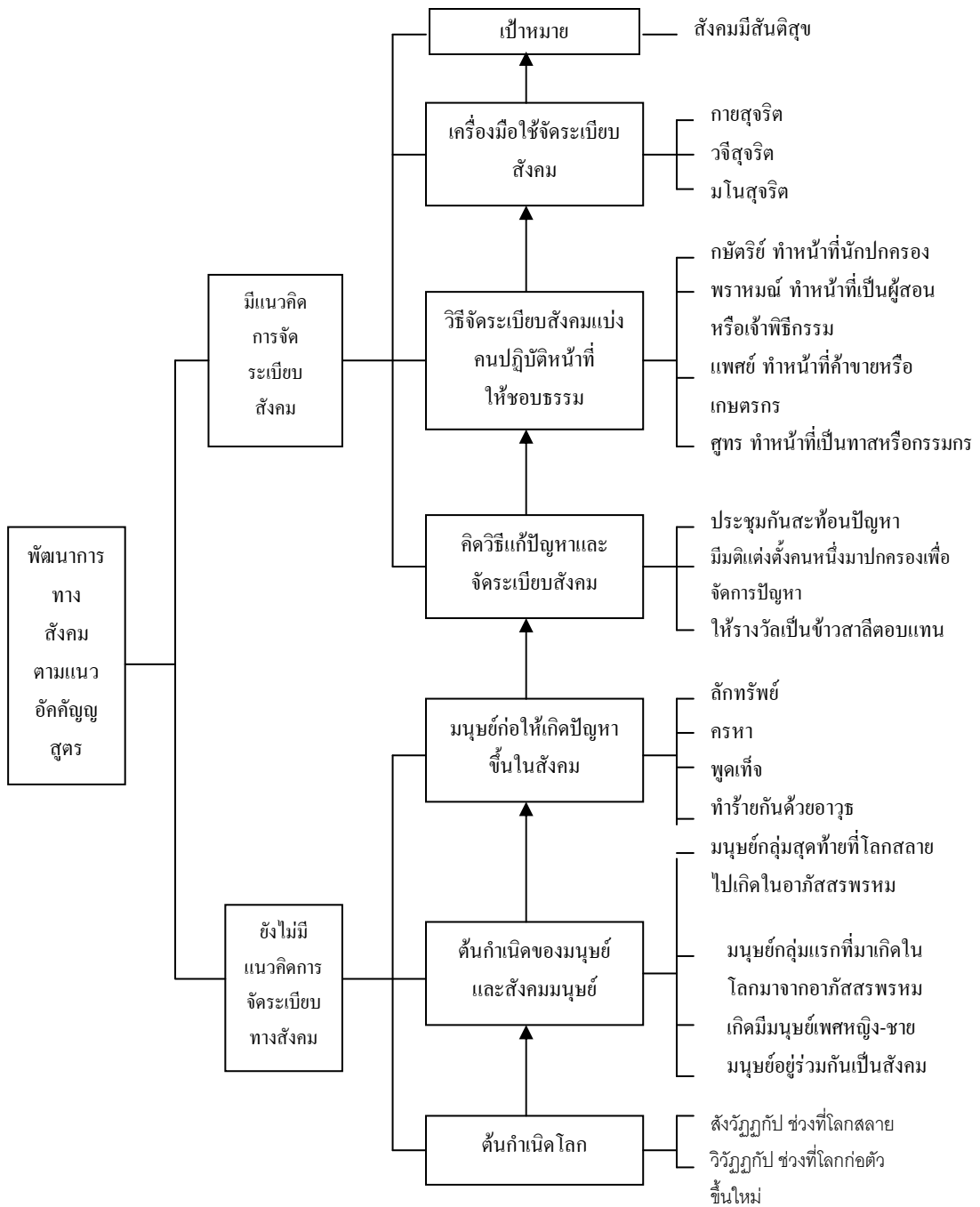
ต้นกำเนิดของสังคมมนุษย์ เมื่อมนุษย์ชาย หญิงได้ร่วมประเวณีกันจนเกิดมีลูกหลาน มีการตั้งบ้านเรือน อยู่ร่วมกันเป็นหมู่ (มณฑล) เช่น หมู่ของกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร มีการติดต่อเกี่ยวของสัมพันธ์กัน ก่อให้เกิดการกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันก็เกิดเป็นสังคมของมนุษย์ในเวลาต่อมา ฉะนั้น สังคม (Society) ตามแนวคิดทางพุทธศาสนา หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันซึ่งก่อให้เกิดการกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน

มูลเหตุที่ทำให้เกิดการจัดระเบียบสังคมครั้งแรกที่เกิดมีมนุษย์ขึ้นในโลก ทรัพยากรต่าง ๆ เกิดขึ้นเอง และมีอยู่อย่างพร้อมมูล ทรัพยากรนั้นเป็นของส่วนรวมไม่ใช่เป็นของคนใดคนหนึ่ง เมื่อมนุษย์ได้มีการสะสมอาหารคือข้าวสาลีไว้เป็นของ ๆ ตนและมีการปักปันเขตแดนแบ่งข้าวสาลีกันเกิดขึ้น ทำให้มนุษย์เกิดมีสมบัติส่วนตัวเกิดขึ้น และระยะแรกมนุษย์ก็ไม่ได้ละเมิดสิทธิ์เกี่ยวกับทรัพย์สินของผู้อื่นคือบริโภคข้าวสาลีเฉพาะในเขตแดนของตนเท่านั้น ต่อมาปรากฏว่ามีมนุษย์คนหนึ่งมีนิสัยโลภแทนที่จะบริโภคข้าวสาลีในเขตแดนของตนกลับรักษาข้าวสาลีอันเป็นส่วนของตนไว้แล้วไปขโมยเอาข้าวสาลีในเขตแดนของผู้อื่นที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้มาบริโภคแทน การกระทำเช่นนี้เรียกว่า “การลักทรัพย์” ซึ่งคนส่วนใหญ่ถือว่าเป็นการกระทำที่ชั่ว เมื่อเจ้าของข้าวสาลีทั้งหลายจับคนผู้ลักทรัพย์ได้แล้ว ในครั้งแรกก็นำมาว่ากล่าวตักเตือน และชี้ให้เห็นว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ชั่ว ผู้ลักทรัพย์ก็รับปากว่าจะเลิกลักทรัพย์อีก แต่ปรากฏว่า เวลาต่อมาก็ยังมีการลักทรัพย์อยู่อีก คนส่วนใหญ่เห็นว่าการกล่าวตักเตือนไม่ได้ผลอีกแล้ว จึงทำโทษโดยใช้มือ ก้อนดิน ท่อนไม้ และอาวุธ ต่าง ๆ เข้าทำร้าย ปัญหาของสังคมเริ่มต้นจากการลักทรัพย์ การครหา การพุดเท็จ และการทำร้ายกันด้วยอาวุธ หมู่ชนทั้งหลายจึงได้ประชุมกันพร้อมกับสะท้อนปัญหาที่กำลังประสบอยู่ในที่สุดที่ประชุมได้ตกลงกันที่จะจัดระเบียบสังคมของตนเอง โดยดำเนินการดังนี้ คือ ตั้งบุคคลผู้หนึ่งขึ้นมาทำหน้าที่ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตือนผู้ที่ควรตีเตือน ชับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ การทำหน้าที่ดังกล่าวให้กระทำโดยชอบธรรม และหมู่ชนทั้งหลายก็ให้ข้าวสาลีแก่ผู้ทำหน้าที่นี้เป็นรางวัลตอบแทน บุคคลผู้ได้รับแต่งตั้งนี้ต่อมาถูกเรียกว่า “กษัตริย์” ได้แก่บุคคลที่ทำหน้าที่เป็นชนชั้นปกครอง

คนกลุ่มหนึ่งเห็นว่า ความชั่วต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับสังคม เพราะว่าคนทั้งหลายเป็นผู้มีบาป ฉะนั้นควร
 ลอยบาปอกุศลธรรมทิ้งเสีย และคนทั้งหลายก็ปฏิบัติตาม โดยพากันลอยบาปอกุศลธรรมทิ้งไป
 ต่อมากลุ่มคนผู้แนะนำให้ลอยบาปทิ้งนี้ถูกเรียกว่า “พราหมณ์” ได้แก่กลุ่มที่ทำหน้าที่เป็นผู้สอน
 และเป็นเจ้าพิธีกรรม มีคนกลุ่มหนึ่งเป็นผู้ครองเรือนทั่ว ๆ ไปและแยกประกอบอาชีพการงาน
 แตกต่างกัน ประกอบกับเป็นผู้แต่งงานยึดมั่นเมถุนธรรม ต่อมากลุ่มนี้ถูกเรียกว่า “แพศย์” ได้แก่
 คนที่ทำหน้าที่เป็นชาวนาและพ่อค้า และมีคนอีกกลุ่มหนึ่งประพาศิตนโหดร้าย ทำงานต่ำต้อยกว่า
 คน 3 กลุ่มที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ต่อมากลุ่มนี้ถูกเรียกว่า “ศูทร” ได้แก่กลุ่มคนที่ทำหน้าที่เป็น
 ทาสและกรรมกร ตอนนี้จะสะท้อนให้เห็นร่องรอยแนวความคิดที่มนุษย์ได้จัดระเบียบสังคมเอาไว้แล้ว
 คือ มีคนอยู่ 4 กลุ่มได้เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติตามพัฒนาการทางสังคมในยุคนั้น ๆ

ในบรรดาคนทั้ง 4 กลุ่มนี้ ถ้าหากเป็นผู้ประพาศิตกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต
 มีความเห็นถูกต้องและชักชวนเพื่อนมนุษย์ในสังคมให้มีความเห็นถูกต้องด้วย ก็จะทำสังคมไปสู่
 เป้าหมายแห่งความมีสันติสุขร่วมกันได้

แผนภูมิที่ 4.4 แสดงพัฒนาการทางสังคมและแนวคิดการจัดระเบียบสังคม
ตามแนวอัคคัณญสูตร

มีข้อที่น่าสังเกตคือ พัฒนาการทางสังคมตามแนวอัคคัณญสูตรในแต่ละขั้นตอนเป็นการเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ได้เกิดขึ้นโดยอำนาจของพรหมสร้างสรรค์ แต่เกิดจากธรรมชาติ

(ธรรมดา, กฎธรรมชาติ) แม้วาระทั้งสี่ก็เกิดจากธรรมชาติเหล่านี้ด้วยเหมือนกัน ลักษณะเด่นของแนวคิดการจัดระเบียบสังคมในพระสูตรนี้คือ

1) มนุษย์เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของคนในสังคม มิใช่พระเจ้าเป็นผู้กำหนด

2) การจัดระเบียบสังคม เกิดขึ้นโดยคนส่วนใหญ่ของสังคมมีส่วนร่วมในการคิดกระบวนการและวิธีการ

3) การจัดระเบียบสังคมจัดตามบทบาทและหน้าที่ของคนในสังคม

4) แสดงให้เห็นแนวคิดการจัดระเบียบสังคมโดยการใช้อุทฺถการ 10 ประการ เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม

จากหลักการที่กล่าวมา สามารถสรุปได้ว่า การจัดระเบียบสังคมตามพระสูตรนี้มีทั้งหลักศีลอันเป็นหลักในการควบคุมทางกายภาพ ที่เรียกว่ากายสุจริตและวจีสุจริต และส่วนที่เป็นหลักธรรมเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบภายในปัจเจกบุคคลที่เรียกว่ามโนสุจริต

4.1.2.2 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามหลักจกักวัดติสุตฺร

ตามหลักจกักวัดติสุตฺร เป็นสังคมตามแนวจริยธรรม ซึ่งได้กล่าวถึงหลักการปกครองและหลักความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจกับจริยธรรม ทั้งสองส่วนนี้ในระบบสังคมแบบพุทธถือว่ามีความสัมพันธ์สนับสนุนซึ่งกันและกัน

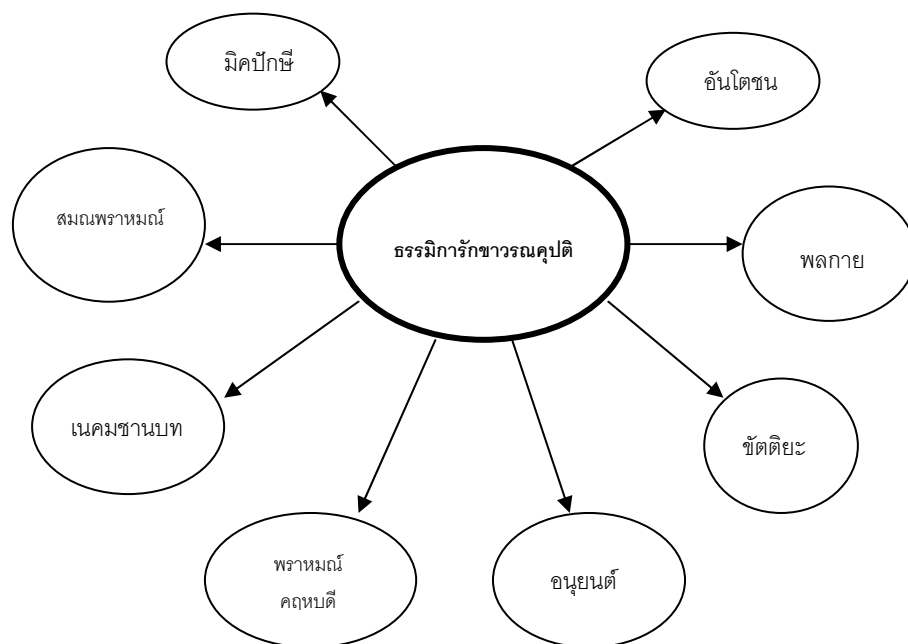
โดยสาระสำคัญของจกักวัดติสุตฺรมี 4 ข้อใหญ่คือ 1) ธรรมาธิปไตย ผู้ปกครองเป็นธรรมาธิปไตย และจัดการคุ้มครองป้องกันโดยธรรมแก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน ตลอดถึงสัตว์ที่ควรสงวนพันธุ์ทั้งหลาย 2) มา อธรรมการ จัดการป้องกันมิให้มีการกระทำอันมิชอบธรรมเกิดขึ้นในแผ่นดิน 3) ธนานุปะทาน แบ่งปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่คนผู้ไร้ทรัพย์ 4) สมณพราหมณปริปุจจา ปรีกษาสอบถามการดีชั่วข้อควรและไม่ควรประพฤติกับสมณพราหมณผู้ประพฤติปฏิบัติชอบอยู่เสมอ

การจัดระเบียบสังคมตามแนวคิดนี้ เริ่มต้นจากชนชั้นผู้ปกครองคือพระเจ้าจักรพรรดิเป็นผู้นำในการจัดระเบียบสังคมโดยถือธรรมเป็นใหญ่ การปฏิบัติหน้าที่ในการปกครองจึงชอบธรรมแล้วจัดระเบียบของสังคมให้เกิดขึ้นตามกรอบแนวคิดหลัก 4 ข้อใหญ่นี้และในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระเจ้าจักรพรรดิมีบทบาทและหน้าที่เป็น “ธรรมิการักษาวรรณคูปติ” คือ จัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรมแก่บุคคลต่าง ๆ ต่อไปนี้ คือ 1) อันโตชน ได้แก่ ชนภายใน ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ อนุชิตา จนถึงผู้ปฏิบัติราชการในพระองค์ทั้งหมด คือ คนในปกครองส่วนตัว ตั้งแต่บุตรธิดาเป็นต้นไป ด้วยให้การบำรุงเลี้ยงอบรมสั่งสอนเป็นต้น ให้อยู่โดยเรียบร้อย

สงบสุขและมีความเคารพนับถือกัน 2) พलयาย ได้แก่ กองทัพ คือ ข้าราชการฝ่ายทหารทั้งปวง 3) ขัตติยะ ได้แก่กษัตริย์เจ้าเมืองขึ้นทั้งหลายผู้อยู่ในพระบรมเดชาานุภาพ รวมถึงชนชั้นปกครองและนักบริหารชั้นผู้ใหญ่ และข้าราชการฝ่ายปกครองทั้งหลาย 4) อนุยนต์ ได้แก่ผู้ตามเสด็จ คือราชบริพารและข้าราชการฝ่ายพลเรือนทั้งหลาย 5) พราหมณคฤหบดี ได้แก่ ชนเจ้าพิธี เจ้าหน้าที่สั่งสอน ผู้ประกอบอาชีพวิชาการ หมอ พ่อค้าและเกษตรกร 6) เนคมชานบท ได้แก่ชาวนิคมนชานบทที่เป็นราษฎรทั้งปวงทุกท้องถิ่น 7) สมณพราหมณ์ ได้แก่พระสงฆ์และบรรพชิตผู้ทรงศีลทรวงคุณธรรม 8) มิคบักษี ได้แก่สัตว์อันควรสงวนทั้งหลาย

การปฏิบัติหน้าที่ของพระเจ้าจักรพรรดิ ที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับบุคคลฝ่ายต่าง ๆ เขียนเป็นผังความคิดแสดงความสัมพันธ์ได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.5 แสดงถึงบทบาท และหน้าที่ของพระเจ้าจักรพรรดิที่มีความสัมพันธ์กับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้การปกครอง

มีข้อที่น่าสังเกต คือ พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นธรรมาธิปไตย ทรงมีธรรม ได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 ประการ เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม เมื่อพระองค์เสด็จไปตามหัวเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใพระบรมเดชาานุภาพ เจ้าเมืองเหล่านั้นจะเข้ามาบอมน้อมและให้ความเคารพพร้อมทั้งขอให้พระองค์ประทานพระราชาโฆวาท เมื่อพระองค์ประทานพระราชาโฆวาทก็จะตรัสว่า “พวกท่าน

ไม่พึงฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดคำเท็จ และดื่มน้ำเมา” คือทรงเน้นให้กษัตริย์เมืองขึ้นเหล่านั้นปฏิบัติตามหลักของศีล 5 เพื่อให้สังคมเป็นระเบียบ จุดเด่นของการจัดระเบียบสังคมตามพระสูตรนี้คือ

- 1) คุณสมบัติของนักปกครองที่ดี ต้องเป็นผู้ฉลาดมีคุณธรรมใช้ธรรมเป็นใหญ่ในการปกครอง
- 2) แสดงให้เห็นแนวคิดการจัดระเบียบสังคมโดยใช้ศีล 5 และกุศลกรรมบถ 10 เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม
- 3) การจัดระเบียบสังคมเริ่มต้นจากตัวผู้นำก่อน
- 4) การจัดระเบียบสังคมให้ความสำคัญกับทุกคนในสังคมเท่าเทียมกัน
- 5) เป็นการจัดระเบียบสังคมแนวจริยธรรม ซึ่งได้กล่าวถึงหลักการปกครองและหลักความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจกับจริยธรรมที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน
- 6) ให้ความสำคัญไปถึงสัตว์ที่ควรสงวนทั้งหลาย เพื่อป้องกันการสูญพันธุ์ของสัตว์เหล่านั้น

จากสาระของจกกวตติสูตร สะท้อนให้เห็นการจัดระเบียบสังคม โดยผู้ปกครองเป็นผู้ฉลาดมีคุณธรรมใช้ธรรมเป็นใหญ่ในการปกครอง ใช้หลักของศีลเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบ ได้แก่ ศีล 5 ภายสุจริต วจีสุจริต และเน้นคุณธรรมภายในตัวบุคคลอันได้แก่โมสุจริต

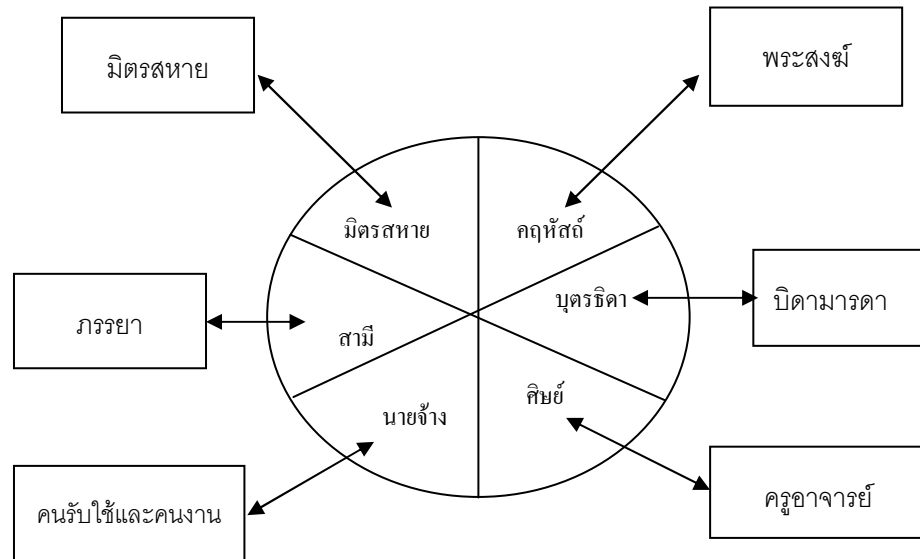
4.1.2.3 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามหลักสังคาลกสูตร

สังคาลกสูตร กล่าวถึงหลักธรรมที่สัมพันธ์กันของคนในสังคม โดยแสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติต่อกันตามหน้าที่ ที่บุคคลจะต้องกระทำไปตามสถานภาพ และบทบาทที่บุคคลนั้น ๆ ได้รับ ในการกระทำหน้าที่นั้น พระพุทธเจ้าทรงยกเอาตัวปัจเจกบุคคลเป็นศูนย์กลางเพื่อจะพิจารณาว่าเราอยู่ในสถานะเช่นไร และมีความสัมพันธ์กับใคร จากนั้นก็ปฏิบัติหน้าที่ตามสถานภาพต่อคนที่เราเข้าไปเกี่ยวข้อง ในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าได้เปรียบเทียบคนที่อยู่แวดล้อมและมีความสัมพันธ์กับเราว่าเหมือนกับทิศต่าง ๆ 6 ทิศ ได้แก่ มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า ครูอาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย คนงานและคนรับใช้ เป็นทิศเบื้องล่าง สมณะพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน นอกจากนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงการกระทำและการกระทำตอบของทั้งสองฝ่ายตามสถานภาพและบทบาทโดยละเอียด

จากหลักการที่กล่าวไว้ในสังคาลกสูตรข้างบน ทำให้มองเห็นแนวคิดการจัดระเบียบสังคมโดยยึดหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อกัน ซึ่งเขียนเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

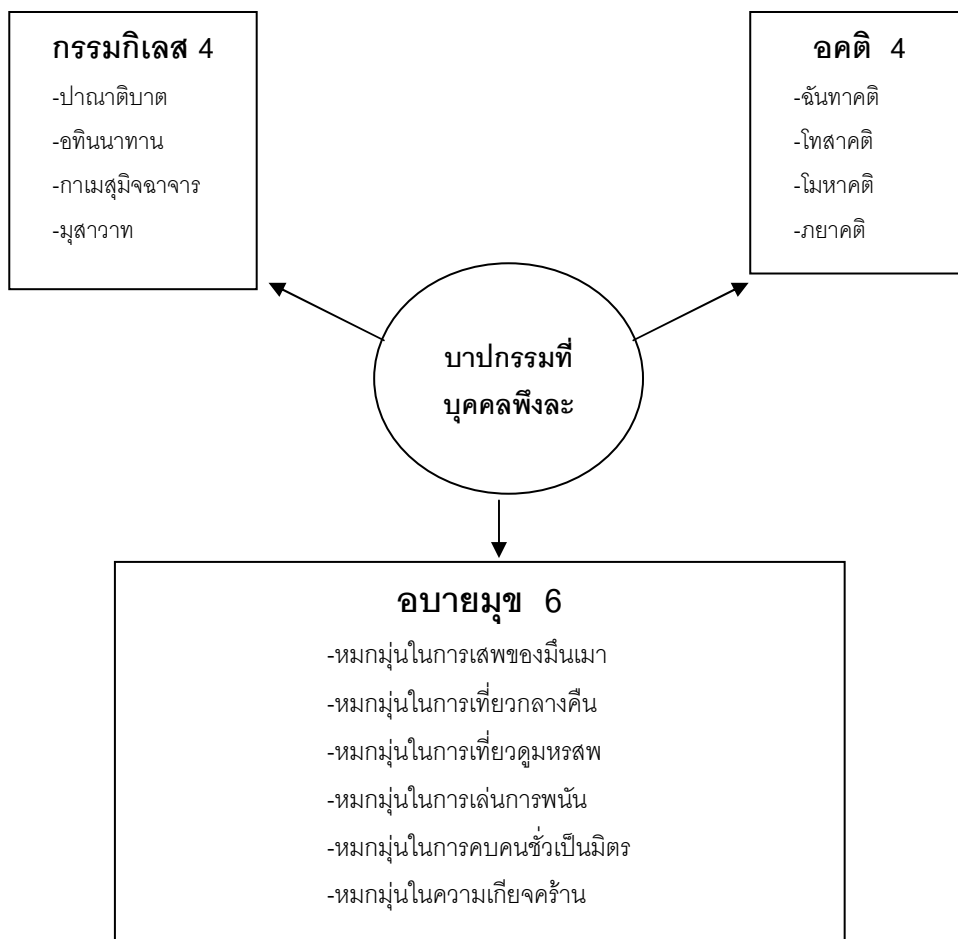

แผนภูมิที่ 4.6 แสดงแนวคิดการจัดระเบียบสังคมแบบเน้นหน้าที่

มีข้อที่พึงสังเกตเกี่ยวกับวิธีการจัดระเบียบสังคมในสังคาลกสูตร กล่าวคือ นอกจากจะมีการจัดระเบียบสังคมแบบเน้นหน้าที่ ซึ่งเป็นส่วนที่กล่าวไว้อย่างละเอียดในพระสูตรนี้แล้ว ยังกล่าวแสดงถึงวิธีการจัดระเบียบสังคมแบบเน้นคุณธรรมภายในปัจเจกบุคคล โดยกล่าวถึงการที่สังคมจะมีระเบียบที่ดีได้ขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคล หากปัจเจกบุคคลที่อยู่ในสังคมใดมีคุณธรรมละบาปกรรม 14 ประการคือ กรรมกิเลส 4 อคติ 4 และอบายมุข 6 ได้แล้ว สังคมนั้นก็เป็นสังคมที่มีระเบียบไปด้วย ซึ่งเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.7 แสดงแนวคิดการจัดระเบียบสังคมแบบเน้นคุณธรรมภายในปัจเจกบุคคล

มีข้อที่น่าสังเกตที่เป็นจุดเด่นของการจัดระเบียบตามแนวสังคาลกสูตร ดังนี้

1) ให้ความสำคัญทั้งการจัดระเบียบสังคมภายนอกคือ รูปแบบเชิงโครงสร้างหน้าที่ และรูปแบบการจัดระเบียบภายในปัจเจกบุคคล คือคุณธรรมไปพร้อม ๆ กัน

2) แม้จะแสดงนัยแห่งการจัดระเบียบสังคมไว้สองรูปแบบ แต่มีความเป็นเอกภาพในแง่ที่ทั้งสองรูปแบบต่างก็ยึดการทำหน้าที่ของปัจเจกบุคคลต่อสังคมโดยรวม

จากสาระของสังคาลกสูตร สะท้อนให้เห็นวิถีจัดระเบียบสังคมเชิงโครงสร้างหน้าที่ซึ่งเป็นสาระของศีลและรูปแบบการจัดระเบียบภายในปัจเจกบุคคลคือคุณธรรม อันได้แก่การงดเว้นจากสิ่งชั่ว 14 ประการ ถือว่าเป็นสาระของธรรม

4.1.3 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามทัศนะของนักวิชาการทางพุทธศาสนา

พระธรรมปิฎก กล่าวถึงการจัดระเบียบสังคมตามคตินิยมแห่งสังฆะไว้ว่า สังฆะ คือ เรื่องของส่วนรวมหรือชุมชนที่จัดตั้งขึ้นมาอย่างมีระบบระเบียบตามพระวินัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อไม่เปิดโอกาสหรือช่องทางให้กิเลสและความชั่วร้ายกำเริบคุกคาม และเพื่ออำนวยความสะดวกการพัฒนาชีวิตและสังคม ส่งเสริมการสร้างสรรคค์ต่าง ๆ¹ พระเทพโศภณ ให้ทัศนะว่า การพัฒนาร่างกายและสังคม เป็นสิ่งจำเป็นต่อการได้มาซึ่งสันติภาพภายนอก คือ การอยู่ร่วมกันแบบสันติภาพพร้อมกับเพื่อนร่วมโลกอื่น ๆ และร่วมกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ส่วนการพัฒนาจิตและปัญญาเป็นสิ่งจำเป็นต่อการได้สันติภาพภายใน หรือความสงบใจ การพัฒนาทั้ง 4 ประการนี้ต้องดำเนินไปด้วยกัน เพื่อที่ว่าเขาจะได้การพัฒนาอย่างสมดุลในชีวิต การเน้นปฏิบัติเพียงข้อใดข้อหนึ่งไม่สนใจข้ออื่น อาจจะทำให้ตกไปสู่ที่สุดโต่ง 2 อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ที่หมกมุ่นกับการพัฒนาร่างกายและสังคม ละเลยการพัฒนาทางจิตและปัญญา จะตกอยู่ในฝ่ายกามสุขัลลิกานุโยค ในขณะที่ผู้หมกมุ่นต่อการพัฒนาจิตและปัญญา ละเลยการพัฒนาร่างกายและสังคมจะตกอยู่ในฝ่ายอัตตakilมณานุโยค แต่ทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ประกอบด้วยการพัฒนาชีวิตทั้ง 4 ด้านอย่างสมดุล² พระศรีปริยัติโมลี กล่าวว่า วินัย เป็นเครื่องมือ เป็นอุปกรณ์ หรือเป็นเงื่อนไขให้กุลบุตรผู้เข้ามาบวชแล้วจากต่างวรรณะต่างตระกูลกันได้อยู่ร่วมกันแบบพี่น้องเป็นกัลยาณมิตร และมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ทำให้ชุมชนสงฆ์เป็นชุมชนแห่งอุดมคติ (Ideal Community) เป็นสังคมศิวิไลซ์ (Civilized Society) ก้าวหน้า เป็นตัวอย่างแก่สังคมคฤหัสถ์ และเกื้อกูลต่อการบรรลुरुธรรมชั้นสูงต่อไป พระวินัยถือว่าเป็นพระพุทธานุศาสน์เชิงรูปแบบ ส่วนพระธรรมเป็นพระพุทธานุศาสน์เนื้อหาสาระ ส่วนแก่นสาร สองส่วนนี้ต้องไปด้วยกันเสมอ เนื้อหาสาระแก่นสาร ก็ต้องอยู่กับรูปแบบ รูปแบบที่จะมีประโยชน์ เกื้อกูลแก่สังคม ก็ต้องมีเนื้อหาสาระอยู่ด้วย³ สุชีพร บุญญาภภาพ กล่าวถึงสังคาลกสูตรว่า “ชาวยุโรปเลื่อมใสกันมาก เพราะเชื่อว่า

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **จัดระเบียบสังคมตามคตินิยมแห่งสังฆะ**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 8-9.

² พระเทพโศภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **โลกทัศน์ของชาวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 101-103.

³ พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต), **พระธรรมวินัย กฎหมาย ทัฬหี และผลประโยชน์ กรณีความเห็นแย้งกันในเรื่อง พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับใหม่**, ในสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ 47 ปีการศึกษา 2543, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 159-161.

สามารถแก้ปัญหาสังคมได้ โดยเสนอหลักทศ 6 อันแสดงว่าบุคคลทุกประเภทในสังคม ควรปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีงาม ไม่มีการกดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งลงไป¹

จากทัศนะของนักวิชาการทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับ แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ มีความสอดคล้องกับแนวคิดในพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎก โดยเน้นให้เห็นว่า วินัยเป็นบัญญัติของมนุษย์เป็นการจัดตั้งตามสมมติ ได้แก่การจัดระเบียบการเป็นอยู่และการจัดระบบสังคมซึ่งแยกเป็นความหมาย 3 อย่าง คือ 1) การจัดระเบียบระบบ 2) ตัวระเบียบระบบหรือตัวกฎ 3) การฝึกคนให้ตั้งอยู่ในระบบระเบียบ

กล่าวโดยสรุป วินัยนั้นแหละคือความหมายของศีล วินัยโดยสาระได้แก่ ระบบแบบแผนทั้งหมดโดยมีความหมายครอบคลุมถึงระบบแบบแผนเกี่ยวกับการปกครอง บริหาร ศาล นิติบัญญัติ เศรษฐกิจ และการศึกษา เป็นต้น ธรรมเป็นเรื่องของกฎธรรมชาติ เป็นธรรมนิยาม เป็นสังขธรรมที่มีอยู่แล้ว การจัดระบบแบบแผนของสังคมต้องจัดให้สอดคล้องกับธรรมเพื่อให้คนเข้าถึงธรรมดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรม และได้ประโยชน์จากธรรมนั้น แนวคิดการจัดระเบียบสังคมดังกล่าวโดยสาระได้แก่หลักมัชฌิมาปฏิปทา

4.2 วิเคราะห์รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

วิธีวิเคราะห์รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ วิเคราะห์จากเนื้อหาในพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาท และแนวคิดของนักวิชาการทางพุทธศาสนาเป็นหลัก โดยดำเนินการตามโครงสร้างของพระไตรปิฎก สองปิฎกแรกมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ได้แก่ รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระวินัย และรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระสุตตร รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระวินัยนั้นแบ่งประเด็นวิเคราะห์เป็น 2 ประเด็น ได้แก่รูปแบบการจัดระเบียบสังคมสงฆ์และรูปแบบการจัดระเบียบสังคมพุทธ ส่วนรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระสุตตรแยกประเด็นวิเคราะห์ได้ตามเนื้อหาที่ปรากฏในพระสุตตรหลัก ๆ ได้แก่ สังคาลงสูตตร อัคคัญญสูตตร และจักกวัตตสูตตร ข้อที่ควรทำความเข้าใจก่อนเกี่ยวกับประเด็นนี้คือคำว่า รูปแบบสังคมกับรูปแบบการจัดระเบียบสังคม

รูปแบบสังคมหมายถึงสังคมแบบต่าง ๆ ที่ปรากฏเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เช่น สังคมเกษตรกรรม สังคมอุตสาหกรรม สังคมข้อมูลข่าวสาร สังคมวรรณะ สังคมสงฆ์ สังคมพุทธ สังคม

¹ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2528), หน้า 363.

ทุนนิยม สังคมนิยม เป็นต้น ในแต่ละสังคมจะมีลักษณะเฉพาะหรือรูปแบบหรือโครงสร้างทางสังคมเป็นของตนเอง

ส่วนรูปแบบการจัดระเบียบสังคมในทางสังคมวิทยาหมายถึง รูปแบบการจัดระบบหรือโครงสร้างของสังคมให้มีระเบียบอย่างเป็นระบบ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพการณ์จนเกิดความสงบสุขทางสังคมขึ้น และเลือกสรรแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกตลอดทั้งระเบียบวิธีควบคุมทางสังคมที่มีประสิทธิผล กำหนดให้เป็นแนวปฏิบัติของมวลสมาชิกในสังคม

ดังนั้นข้อแตกต่างของรูปแบบสังคมกับรูปแบบการจัดระเบียบสังคมคือ รูปแบบสังคมเน้นให้เห็นโครงสร้างทางสังคม ส่วนรูปแบบการจัดระเบียบสังคมเน้นที่เครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม เช่น รูปแบบสังคมสงฆ์ มีโครงสร้างที่เป็นลักษณะเฉพาะต่างไปจากสังคมคฤหัสถ์ทั่วไปโดยมีพระวินัยเป็นรูปแบบในการจัดระเบียบสังคมด้านภายนอก มีหลักสมาธิ (จิต) และปัญญาเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบในปัจเจกบุคคล ซึ่งรูปแบบการจัดระเบียบสังคมสงฆ์นี้สรุปลงในหลักมัชฌิมาปฏิปทา

สังคมชาวอารยันสมัยพุทธกาลมีรูปแบบการจัดระเบียบ 2 อย่างตามระบบทางการปกครองในยุคนั้น ได้แก่ การจัดระเบียบโดยพระมหากษัตริย์เป็นผู้กำหนดกฎระเบียบต่าง ๆ ทางสังคม ซึ่งเรียกว่าระบบพระราชากับรูปแบบเป็นคณะบุคคลเป็นผู้กำหนดกฎระเบียบทางสังคม ซึ่งเรียกว่าระบบสามัคคีธรรม แนวคิดทางสังคมวิทยาในปัจจุบันกล่าวถึงรูปแบบการจัดระเบียบทางสังคมไว้ 5 แบบได้แก่ แบบเครือญาติ แบบจงรักภักดี แบบสถานภาพ แบบพันธสัญญา และแบบองค์การหรือระบบ

4.2.1 รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระวินัยและในบริบทของพระวินัย

การวิเคราะห์รูปแบบสังคมตามแนวพระวินัยสรุปได้เป็น 2 รูปแบบได้แก่ รูปแบบสังคมสงฆ์และรูปแบบสังคมพุทธ สังคมสงฆ์ถือเป็นสังคมอันประเสริฐมีรูปแบบที่ชัดเจน โดยมีวินัยเป็นแกนหลักในการวางโครงสร้างระบบชีวิตของสงฆ์ นอกจากนี้สังคมสงฆ์ยังเป็นสังคมที่ประกอบด้วยหลักสมาธิ ภราดรภาพ มิตรภาพ สัมพันธภาพและอิสระภาพ การมีกัลยาณมิตรที่ดี การมีโยนิโสมนสิการธรรมก็ดี การปฏิบัติตามมรรคก็ดี จะเจริญงอกงามได้ผลดี ในสังคมที่ดำเนินตามคติแห่งสงฆ์ ลักษณะสังคมสงฆ์นี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ให้ทัศนะว่า

สงฆ์เป็นชุมชนตัวอย่างของชีวิตที่พึงอาศัยวัตถุอันน้อยที่สุด ทั้งนี้เกี่ยวพันกับเงื่อนไขทางสังคม เพื่อฝึกฝนให้พระภิกษุสามารถมีชีวิตอยู่เช่นนั้นอย่างหนึ่ง เพื่อให้ภิกษุอุทิศเวลาและแรงงานไปในด้านกิจการเกี่ยวกับธรรมได้เต็มที่ ไม่มัวห่วงกังวลกับการแสวงหาวัตถุอย่างหนึ่ง เพื่อทำตัวให้ชาวบ้านเลี้ยงง่ายใน

ฐานะที่เป็นผู้อาศัยการบำรุงของชาวบ้าน ไม่ประกอบอาชีพด้วยตนเองอย่างหนึ่ง และเพื่อดำรงภาวะความเป็นชุมชนอิสระ ที่พ้นจากอำนาจครอบงำแห่งระบบการทางสังคมได้มากที่สุด โดยที่การใช้แรงงานไม่เป็นไป เพื่อผลตอบแทนในทางอาชีพอย่างหนึ่ง พระภิกษุทุกรูป ไม่ว่าจะเป็นพระอรหันต์หรือปุถุชนก็ดำรงชีวิตด้วยหลักการอาศัยวัตถุให้น้อยอยู่เพื่อธรรมให้มากอย่างเดียวกัน ไม่ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าทรงมุ่งหวังให้คนมาบวชเป็นพระกันไปทั้งหมด สารัตถะของหลักการนี้ น่าจะได้แก่ การให้มีสังคมอิสระซ้อนอยู่ในสังคมใหญ่เพื่อเป็นแรงดุจยทางธรรม หล่อเลี้ยงธรรมแก่สังคม และเป็นแหล่งอำนวยความสะดวกพ้นจากปัจจัยครอบงำของสังคมในเวลานั้น ๆ แก่ผู้ต้องการที่จะพ้นออกไป ชุมชนนี้มีทั้งชุมชนรูปแบบและชุมชนนามธรรม ชุมชนอิสระโดยรูปแบบได้แก่ ภิกษุสงฆ์หรือบางที่เรียกว่าสมมติสงฆ์ อันแทรกซ้อนและลอยตัวอยู่ท่ามกลางสังคมใหญ่ของคฤหัสถ์ ชุมชนอิสระโดยนามธรรมได้แก่สาวกสงฆ์หรือบางที่เรียกว่าอริยสงฆ์ อันประกอบด้วยอริยชนทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ที่แทรกซ้อนและลอยตัวอยู่ท่ามกลางสังคมใหญ่ของมวลปุถุชน สารัตถะนี้เท่ากับบอกว่าสังคมอุดมคติมิใช่สังคมที่มนุษย์ทั้งหลายเป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกัน และสังคมเช่นนั้นเป็นไปได้ แต่สังคมอุดมคติเป็นสังคมที่มนุษย์ผู้มีพัฒนาการทางจิตปัญญาแม้จะแตกต่างกันก็กำลังก้าวหน้าไปสู่จุดหมายเดียวกัน และแม้จะแตกต่างกันก็อยู่อย่างกลมกลืนกัน กับทั้งเป็นสังคมที่มนุษย์มีทางเลือกออกไปอย่างดีงามเมื่อไม่ต้องการอยู่ในสังคมใหญ่นั้น¹

สังคมพุทธ มีลักษณะที่ประกอบด้วยสังคมต่าง ๆ ที่มีความหลากหลาย ไม่มีรูปแบบที่ตายตัวเช่นสังคมสงฆ์ เช่น สังคมชาวบ้าน สังคมข้าราชการ สังคมสงฆ์ สังคมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น แต่ก็มีหลักปฏิบัติร่วมกันที่พอจะเรียกได้ว่าเป็นสังคมแบบพุทธได้คือรูปแบบสังคมนี้อย่างต่ำมีศีล 5 เป็นแกนหลัก² จากเหตุผลข้างต้นสอดคล้องกับทัศนะของพระธรรมปิฎกที่ว่า

พระพุทธศาสนาไม่ได้กำหนดรูปแบบสังคมไว้อย่างชัดเจน เหมือนระบบวรรณะในศาสนาพราหมณ์ แต่วางหลักกว้าง ๆ ว่าทุกสังคมต้องมีหลักการเป็นแกน

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 793.

² คำว่า “ศีล” “วินัย” “สิกขาบท” ในงานวิจัยนี้ใช้ในความหมายเดียวกันว่า เป็นข้อกำหนดขึ้นเพื่อให้เป็นกรอบดำเนินชีวิตในแต่ละสังคม ต่างกันที่บริบทนำไปใช้

หลักยอมรับความหลากหลาย และความต่างกันของสังคมเช่น สังคมพระสงฆ์ ต้องมีวินัยเป็นแกนหลัก ส่วนสังคมคฤหัสถ์อย่างต่ำกำหนดเอาศีล 5 เป็นแกนหลักทางสังคม จึงพอสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้จัดรูปแบบสังคมตายตัวไว้แต่กำหนดสังคมสงฆ์ขึ้นเพื่อเป็นแบบอย่างป็นสังคมอุดมคติสำหรับชาวพุทธ¹ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับทัศนะของ โยฮัน กัลตุง ที่ว่า

เราจึงจบลงด้วยข้อสรุปที่ว่า พุทธศาสนาได้กำหนดขอบเขตสูงต่ำสำหรับการสร้างสังคม ซึ่งอนุญาตให้มีความหลากหลายพอสมควรในขอบเขตนั้น การพัฒนาในมุมมองนี้จึงเป็นการสร้างสังคมที่ไม่กีดกันการคิด การพูด และการกระทำเยี่ยงพุทธศาสนิกชนของสามัญชน ซึ่งจะพัฒนายกระดับมนุษย์ให้ก้าวหน้าต่อไปจนบรรลุพุทธภาวะ ปัญหาคือ สังคมที่เกิดจากวิถีชีวิตแบบพุทธรูปแบบใดที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาในรูปแบบนี้ รูปแบบการจัดระเบียบสังคมพุทธสามารถสนองตอบความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ที่มีไข่มากจนฟุ้งเฟ้อ และทุกคนสามารถดำรงชีวิตอย่างใกล้ชิดสนิทสนม มีความผูกพันต่อกัน และร่วมกันแสวงหาการเห็นแจ้งภายในที่ลุ่มลึก กระทั่งปริชาญาณอันสมบูรณ์ เมตตาธรรม และภาคภูมิใจที่ได้ดำรงชีวิตด้วยความดีงาม²

ระเบียบสังคมที่เราปรารถนา เพื่อเอื้อให้เกิดการปฏิบัติตามคุณค่าแบบพุทธ คือการยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทา ในส่วนที่เกี่ยวกับการตอบสนองของความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ระเบียบสังคมควรตอบสนองของความจำเป็นพื้นฐาน ในที่นี้หมายถึงอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และสุขภาพที่ดีอย่างไม่มากจนฟุ้งเฟ้อ หรือน้อยจนขาดแคลน อีกนัยหนึ่งคือ ระเบียบสังคมนั้นต้องสามารถกำจัดภาวะความยากจนแสนสาหัส และการสังสมความมั่งคั่งจนเหลือล้นให้หมดไป ทางสายกลางมิใช่การต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมกันในทุกด้าน หากแต่เป็นการลดช่องว่างของการกระจายสินค้าและ บริการระหว่างผู้มีน้อยกับผู้มีมาก อย่างน้อยให้อยู่ระดับใกล้เคียงสังคมอื่นในโลก³

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 793.

² โยฮัน กัลตุง, **พุทธสันติวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง**, แปลโดยสมชัย เย็นสบาย (ปาจารย์สาร), (2538), หน้า 45-47.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

ด้วยเหตุนี้

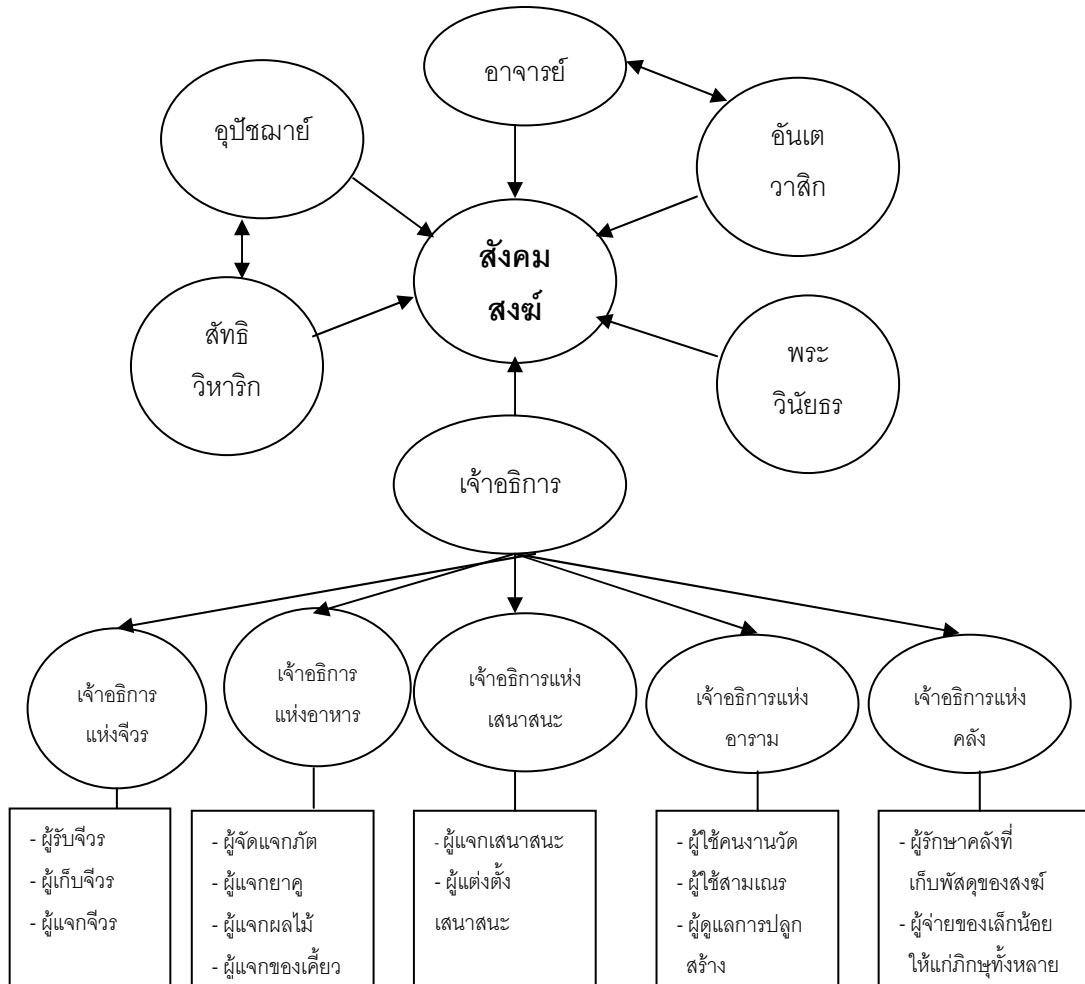
ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า พุทธศาสนานั้นเกื้อกูลให้มีความหลากหลายทั้งโดยปริยาย และแจ้งชัดแม้ภายในสังคมพุทธนั่นเอง ความเป็นพหุนิยมทางสังคมนั้นดูจะ สอดคล้องกับคติพุทธศาสนามากกว่า หลักอิสรภาพ และการกระจายอำนาจ ที่มุ่งสร้างสรรค์โครงสร้างที่เป็นพหุนิยม ระเบียบสังคมในแนวกว้างนี้จะไม่เป็น เพียงเงื่อนไขสำหรับวิถีชีวิตแบบพุทธเท่านั้น แต่ยังเป็นผลลัพธ์ในตัวมันเองอีกด้วย เพราะหากยินยอมให้ผู้คนดำรงชีวิตแบบพุทธ ปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม สังคมก็จะไม่มีความยากจนเกินไปหรือความร่ำรวยจนเกินไป ทั้งจะไม่มี ความรุนแรงในระดับมหภาคหรืออาชญากรรมในระดับจุลภาค การปกครองตนเอง และการพึ่งพาตนเอง ยังทำให้เกิดการกระจายอำนาจและถ้ามีการปฏิบัติขนติ ธรรมอย่างจริงจัง ก็ย่อมหลีกเลี่ยงอันตรายที่เกิดจากการยึดมั่นในความถูกต้อง ของตนเองจนเกินไป โดยสรุปก็คือในแง่ของการพัฒนาพุทธศาสนาเป็น จริยธรรมทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ในการแสวงหา โครงสร้างอันเป็นรูปธรรมที่ผู้ กกล้าเท่านั้นจะบรรลุถึงได้ และบุคคลเหล่านี้ก็อาจมีความสนใจพุทธศาสนา ใน ฐานะโครงข่ายปฏิบัติการแห่งจริยธรรมทางสังคมต่อไปก็เป็นได้¹

จากที่รูปแบบสังคมพุทธมีความเป็นพหุภาพ ดังนั้นรูปแบบการจัดระเบียบสังคมแบบ พุทธจึงมีความหลากหลายด้วย แต่มีหลักการว่าแต่ละสังคมจะต้องมีแกนหลัก เช่น สังคมสงฆ์มี วินัยเป็นแกนหลักที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติวางสำเร็จรูปไว้แล้ว รูปแบบการจัดระเบียบสังคมสงฆ์ ตามวินัยสามารถเขียนเป็นแผนภูมิดังนี้

¹ โยฮัน กัลตุง, **พุทธสันติวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง**, แปลโดยสมชัย เย็นสบาย (อาจารย์สาร), (2538), หน้า 51-52.

แผนภูมิที่ 4.8 แสดงรูปแบบการจัดระเบียบสังคมสงฆ์ตามแนวพระวินัย

รูปแบบการจัดระเบียบตามนัยนี้จะเห็นได้ว่าวินัยได้กำหนดหน้าที่ให้พระสงฆ์พึงปฏิบัติต่อกัน เช่น พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ปฏิบัติต่อสัตถิวีฬาริกตามหลักของอุปัชฌาย์วัตร สัตถิวีฬาริกปฏิบัติหน้าที่ต่อพระอุปัชฌาย์ อาจารย์วัตรกำหนดหน้าที่ของการปฏิบัติระหว่างอันเตวาสิกกับอาจารย์ หน้าที่ด้านนี้เน้นไปทางด้านจัดการศึกษา พระวินัยธรมีหน้าที่ในการวินิจฉัยเรื่องเกี่ยวกับวินัยเน้นไปในการปฏิบัติหน้าที่ด้านตุลาการ เจ้าอธิการต่างๆ มีหน้าที่ประจำแผนกของตน เน้นไปในด้านเศรษฐกิจและการคลัง การพัฒนาสาธารณูปการต่างๆ จากหลักดังกล่าวนี้ พระธรรมปิฎกให้ทัศนะว่า

วินัยบัญญัติของสงฆ์มิใช่ศีลในความหมายแคบๆ อย่างที่มักเข้าใจกันง่าย ๆ แต่ครอบคลุมเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ทั่ว ๆ ไปที่เรียกว่าชีวิตด้านนอกของ

ภิกษุสงฆ์ทุกแห่ง เริ่มตั้งแต่กำหนดคุณสมบัติ สิทธิ หน้าที่ และวิธีรับสมาชิกใหม่ เข้าสู่ชุมชนคือสงฆ์ การดูแลฝึกอบรมสมาชิกใหม่ การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทำกิจการของสงฆ์พร้อมด้วยคุณสมบัติและหน้าที่ที่กำหนดให้ ระเบียบเกี่ยวกับการแสวงหา จัดทำ เก็บรักษา แบ่งสรรปัจจัย 4 เช่น ประเภทต่าง ๆ ของอาหาร ระเบียบการรับและจัดแบ่งส่วนอาหาร การทำจีวรและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับจีวร ประเภทของยา การปฏิบัติต่อภิกษุอาพาธ ข้อปฏิบัติของคนไข้ และผู้รักษาพยาบาลไข้ การจัดสรรที่อยู่อาศัย ข้อปฏิบัติของผู้อยู่อาศัย การดำเนินงานและรับผิดชอบในการก่อสร้าง การจัดผังที่อยู่อาศัยของชุมชนสงฆ์ คือวัดว่า พึ่งมีอาคารหรือสิ่งก่อสร้างใด ๆ บ้าง ระเบียบวิธีดำเนินการประชุม การโจทก์หรือฟ้องคดี ข้อปฏิบัติของโจทก์ จำเลยและผู้วินิจฉัยคดี วิธีดำเนินคดีและตัดสินคดี การลงโทษแบบต่าง ๆ ฯลฯ ว่าโดยสภาวะวินัยก็ได้แก่ระบบแบบแผนทั้งหมด สำหรับหมู่ชนหนึ่งที่จะให้หมู่ชนนั้นตั้งอยู่ได้ด้วยดี สามารถมีชีวิตอยู่ตามหลักการของตน และสามารถปฏิบัติกิจดำเนินการต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงจุดหมายของตน เมื่อพูดในวงกว้างตามไวยาหารปัจจุบัน วินัยมีความหมายครอบคลุมระบบแบบแผน เกี่ยวกับการปกครอง การบริหาร การศาล การนิติบัญญัติ การเศรษฐกิจ การศึกษา เป็นต้น วินัยสำหรับภิกษุสงฆ์ที่เป็นส่วนแกนของสังคมพุทธท่านได้บัญญัติวางสำเร็จรูปไว้แล้ว¹

ส่วนสังคมพุทธที่เป็นสังคมนอกสังคมสงฆ์ไม่มีรูปแบบตายตัว ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละสังคมจะนำสภาวะทางวินัยมาจัดระเบียบให้เหมาะสมกับรูปแบบทางสังคม และสภาพแวดล้อมได้เพียงใดเช่น สังคมชาวบ้าน สังคมข้าราชการ สังคมนักธุรกิจ และสังคมของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ แต่อย่างต่ำที่สุดสังคมเหล่านี้ต้องมีศีล 5 เป็นแกนหลัก วิธีชีวิตแบบพุทธมีรูปแบบการจัดระเบียบสังคม โดยยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาเน้นให้เห็นการจัดระเบียบภายใน และการจัดระเบียบภายนอก การจัดระเบียบภายในคือเน้นความเป็นระเบียบในปัจเจกบุคคลอันได้แก่ปัญญา ซึ่งประกอบด้วยหลักสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ และจิตซึ่งประกอบด้วย หลักสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ การจัดระเบียบภายนอกได้แก่หลักของศีล มีเนื้อหาครอบคลุมการดำเนินชีวิตด้านกายภาพทั้งหมด ได้แก่หลัก สัมมาวาจา สัมมาภังคะ และสัมมาอาชีวะ การจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ไม่ได้ให้ความสำคัญเพียงแค่รูปแบบหรือโครงสร้างภายนอกเท่านั้น แต่เน้นให้เห็น

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 448-449.

ความจำเป็นของการจัดระเบียบภายในตัวบุคคลด้วย เพราะพุทธศาสนาถือว่าเมื่อจัดระเบียบภายในปัจเจกบุคคลได้แล้ว สังคมโดยรวมก็จะเกิดระเบียบขึ้นเอง ตรงกันข้ามหากแม้ว่าโครงสร้างทางสังคมจะดีเพียงใด หากปัจเจกบุคคลขาดความเป็นระเบียบก็จะทำให้สังคมไร้ระเบียบด้วย ในประเด็นนี้ พระธรรมปิฎก ให้แง่คิดไว้ว่า

มนุษย์จำเป็นต้องมีระเบียบ เพื่อความอยู่ร่วมกันด้วยดี สังคมจึงต้องมีวินัย และให้บุคคลมีศีลที่จะประพฤติตามวินัยของสังคม อย่างไรก็ตาม ระเบียบวินัยอาจกลายเป็นเพียงเครื่องมือจำกัดเสรีภาพของคน หรือถึงกับถูกเรียกว่าเป็นเครื่องมือทำคนให้เป็นทาสของระบบก็ได้ ถ้าระเบียบวินัยนั้น เป็นสักว่าข้อห้ามที่ถือปฏิบัติตาม ๆ กันอย่างมีเดบอด สำหรับคนที่มีจิตใจเป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลสและความทุกข์ ถูกปล่อยให้มีโอกาสและเสรีภาพที่จะใช้ปัญญาอย่างบริสุทธิ์ปราศจากการเคลือบแฝงใด ๆ อย่างที่เรียกว่าเป็นอยู่ด้วยปัญญา ย่อมไม่จำเป็น ต้องมีมาตรการใด ๆ เกี่ยวกับระเบียบวินัย เพราะความมีระเบียบวินัยมีพร้อมอยู่ในตัวของผู้นั้นแล้ว และยิ่งกว่านั้นไปอีกก็คือ เขาพร้อมที่จะปฏิบัติตามระเบียบวินัยอะไรก็ได้ที่มองเห็นว่าเป็นไปเพื่อความดีงาม เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ จุดบรรจบของเรื่องนี้คงมีว่า ระเบียบวินัยเป็นสิ่งดีงาม ในเมื่อกำหนดวางและปฏิบัติด้วยความรู้ความเข้าใจความหมายและความมุ่งหมายอย่างถูกต้อง กล่าวคือ ศีลจะต้องประกอบด้วยสัมมาทิฐิ ดังนั้น การฝึกให้เด็กมีระเบียบวินัยจะต้องให้เป็นไปพร้อมด้วยการสร้างความเข้าใจให้เห็นคุณค่าของวินัย และความจำเป็นที่ต้องมีระเบียบ เมื่อจะวางระเบียบ ข้อกำหนด กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้น ก็พึงให้สมาชิกผู้เข้าใจประโยชน์และเห็นชอบร่วมกัน ซึ่งจะไม่รู้สึกรู้ว่าถูกห้ามถูกสั่งถูกบังคับเป็นอยู่อย่างมีเดบอด แม้ระบบ แบบแผน วัฒนธรรมประเพณีและสถาบันต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วของสังคมก็พึงให้สมาชิกรุ่นใหม่แต่ละรุ่นได้เรียนรู้เข้าใจคุณค่าโดยถูกต้อง¹

กล่าวโดยสรุป รูปแบบการจัดระเบียบสังคมแบบพุทธ ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติทั้งหมด มองทุกสิ่งทุกอย่างในฐานะที่สัมพันธ์กัน นั่นคือจัดระเบียบทั้งทางด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญาอันเป็นทุกแง่มุมของชีวิต ซึ่งสรุปได้ดังนี้

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 745-746.

การจัดระเบียบด้านนอก เป็นการจัดระเบียบด้านวัตถุหรือด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการจัดระเบียบโดยหลักของศีล เน้นความสัมพันธ์ที่ดี มีมิตรภาพต่อกัน สร้างสรรค์สังคมที่พึงปรารถนา มีสภาพแวดล้อมที่ดี มีความยุติธรรมในสังคม การจัดระเบียบสังคมเป็นสิ่งจำเป็น ต่อการได้มาซึ่งสันติภาพภายนอก คือ การอยู่ร่วมกันแบบสันติ กับเพื่อนร่วมโลกอื่น ๆ

การจัดระเบียบด้านใน เป็นการสร้างคุณภาพจิตและปัญญา เช่น ให้มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา สติและสมาธิ ให้เกิดความสำนึก มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความเชื่อมั่นในสติปัญญาของมนุษย์ มีความอดทน มีจิตใจที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติงาน รู้จักจัดระเบียบความคิด จัดระบบความรู้ รู้สรรพสิ่งตามที่เป็นจริง ยอมรับความจริง และมีความเคารพต่อตนเอง การสร้างคุณภาพจิตและปัญญาเป็นสิ่งจำเป็นต่อการได้สันติภาพ ภายใน หรือความสงบใจ การจัดระเบียบเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่สนใจด้านอื่น ๆ อาจจะทำให้ตกไปสู่ที่สุดโต่ง 2 อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งได้ ทศณะของพุทธศาสนาเน้นการจัดระเบียบสังคมแบบ มัชฌิมาปฏิปทา คือการจัดระเบียบสังคมทั้งด้านนอกและด้านในอย่างสมดุลกัน

4.2.2 รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพระสูตรและในบริบทของพระสูตร

ลักษณะสังคมตามหลักอัครคัมภีร์สูตร เป็นกรกล่าวถึงสังคมแบบวาระที่มีโครงสร้าง หน้าที่ของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่จะปฏิบัติต่อกัน สังคมวาระเป็นสังคมที่ปรากฏอยู่แล้ว พระพุทธเจ้า เพียงแต่อธิบายให้เห็นว่าสังคมเช่นนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร และหากจะเป็นสังคมที่ดีน่าอยู่จะเกิดขึ้นได้อย่างไร โดยแนะนำว่าต้องมีกุศลกรรมบท 10 อันได้แก่ กายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต มาเป็นเครื่องมือหรือรูปแบบการจัดระเบียบสังคม ใช้หลักศีลธรรมมาเชื่อมโยงคนในสังคมให้ มีฐานะของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน คุณค่าของความเป็นมนุษย์ จึงถูกกำหนดโดยคุณธรรมเป็นสำคัญ เช่น พรหมณ์ประพติชั่วก็เป็นคนชั่ว หากประพตีดีก็เป็นคนดี เป็นต้น วิธีการอธิบายของพระสูตรนี้สะท้อนให้เห็นว่า ระบบวาระเกิดขึ้นจากความจำเป็นในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ไม่ได้เกิดจากอำนาจสร้างสรรค์ของเทพเจ้าแต่อย่างใด สาระสำคัญในประเด็นนี้คือ พุทธศาสนาให้ความสำคัญในการจัดรูปแบบทางสังคมแบบพหุภาพ คือยอมรับความหลากหลายของรูปแบบทางสังคม และประการสำคัญเน้นที่รูปแบบการจัดระเบียบโดยยึดศีลธรรมเป็นฐาน

ลักษณะสังคมตามหลักจักรกวัตติสูตร เป็นการกล่าวถึงสังคมแบบเศรษฐกิจเชิงจริยธรรม เน้นโครงสร้างทางการปกครองเป็นหลัก โดยเน้นที่กลุ่มผู้ปกครองว่า จะต้องมีความรับผิดชอบอย่างไร ใช้หลักบริหาร หรืออุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองอย่างไรจึงจะสร้างความยุติธรรมเกิดความดีงามขึ้นในรัฐได้ รูปแบบการจัดระเบียบสังคมในสูตรนี้จึงเน้นไปที่ผู้ปกครอง เพราะความเป็น

ระเบียบของสังคมออกมาจากแผนการณ์ของผู้ปกครอง ผู้ปกครองจึงเป็นทั้งผู้ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ประกอบด้วยคุณธรรมและมีความฉลาดในการวางแผนบริหารจัดการ คือ 5 และกุศลกกรรมบถ 10 เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบ สาระสำคัญในการจัดระเบียบตามพระสูตรนี้ จึงได้แก่ศีลและธรรม โดยศีลเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคมภายนอกด้านกายภาพ ส่วนธรรมเป็นเครื่องมือจัดระเบียบภายในตัวปัจเจกบุคคล

ลักษณะสังคมตามหลักสังคาลกสูตร เป็นการกล่าวถึงสังคมตามโครงสร้างทางหน้าที่ที่เน้นการปฏิสัมพันธ์กันของคนในสังคมท่านเรียกว่าเป็นอริยวินัย “แบบแผนของพระอริยะ ระบบชีวิตหรือระบบการฝึกฝนอบรมของอารยชนเทียบได้กับคำว่าสุคติวินัย ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแสดง ความหมายไว้ว่า หมายถึงพระธรรมอันได้แก่พรหมจรรย์ คือหลักการครองชีวิตอันประเสริฐ”¹ ลักษณะสังคมดังกล่าวนี้แบ่งคนออกเป็น 6 กลุ่มแล้วกำหนดบทบาทหน้าที่ของกลุ่มคนในสังคมให้ปฏิบัติต่อกัน เช่น กำหนดว่า ในสังคมครอบครัวหน้าที่ของพ่อแม่ลูกควรปฏิบัติต่อกันอย่างไร ในสังคมธุรกิจหน้าที่นายจ้างกับลูกจ้างควรปฏิบัติต่อกันอย่างไร เป็นต้น หลักการนั้นนอกเหนือจากการปฏิสัมพันธ์ที่เป็นไปเพื่อให้เกิดสาระในการเป็นอยู่ร่วมกันที่ดีแล้ว สาระสำคัญประการหนึ่งคือ สนับสนุนให้มีความเอื้ออาทรต่อกัน อันจะนำมาซึ่งความสุขทางใจของคนในสังคมไม่สร้างความแปลกแยกกันอันจะเป็นสาเหตุให้หวาดระแวงกัน เป็นที่น่าสังเกตว่า ในหลักสังคาลกสูตรไม่ได้กล่าวถึงโครงสร้างของสังคมที่มีขนาดใหญ่ คือสังคมระดับรัฐหรือระดับชาติไว้ เช่น หน้าที่ของผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง รูปแบบการจัดระเบียบสังคมในพระสูตรนี้ เน้นไปที่หน้าที่ของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ทั้ง 6 กลุ่มที่ท่านเปรียบเสมือนทิศทั้ง 6 การกำหนดหน้าที่เช่นนี้ ถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดระเบียบสังคมด้านกายภาพ นอกจากนี้ยังกำหนดให้งดเว้นจากบาปกรรม 14 ประการได้แก่ กรรมกิเลส 4 อคติ 4 และอบายมุข 6 อันเป็นการจัดระเบียบภายในปัจเจกบุคคล จึงกล่าวได้ว่า การกำหนดหน้าที่ของบุคคลในสังคมที่จะปฏิบัติต่อกันนั้นเป็นส่วนของศีลเพราะเป็นโครงสร้างการจัดระเบียบทางด้านกายภาพ ส่วนการงดเว้นบาปกรรม 14 ประการเป็นโครงสร้างจัดระเบียบภายในจิตใจ ดังนั้นสาระสำคัญของรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามพระสูตรนี้ จึงใช้ทั้งศีลและธรรมเป็นเครื่องมือ

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 452.

4.2.3 รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามทัศนะของนักวิชาการทางพุทธศาสนา

จากเอกสารทางวิชาการ ของนักวิชาการทางพุทธศาสนา สะท้อนให้เห็นว่า สังคมพุทธมีลักษณะที่ประกอบด้วยสังคมต่าง ๆ ที่มีความหลากหลาย ไม่มีรูปแบบที่ตายตัวเหมือนดังสังคมสงฆ์ เช่น สังคมชาวบ้าน สังคมข้าราชการ สังคมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น แต่ก็มีหลักปฏิบัติร่วมกันที่พอจะเรียกได้ว่าเป็นสังคมแบบพุทธได้คือรูปแบบสังคมนี้อย่างต่ำมีศีล 5 เป็นแกนหลัก จากเหตุผลข้างต้นสอดคล้องกับทัศนะของพระธรรมปิฎกที่ว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้กำหนดรูปแบบสังคมไว้อย่างชัดเจนเหมือนระบบวรรณะในศาสนาพราหมณ์ แต่วางหลักกว้าง ๆ ว่าทุกสังคมต้องมีหลักการเป็นแกนหลักยอมรับความหลากหลายและความต่างกันของสังคมเช่น สังคมพระสงฆ์ ต้องมีวินัยเป็นแกนหลัก ส่วนสังคมคฤหัสถ์อย่างต่ำกำหนดเอาศีล 5 เป็นแกนหลักทางสังคม จึงพอสรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้จัดรูปแบบสังคมตายตัวไว้แต่กำหนดสังคมนั้นขึ้นเพื่อเป็นแบบอย่างป็นสังคมอุดมคติสำหรับชาวพุทธ¹

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ กล่าวว่า สาระสำคัญของพุทธศาสตร์ถือสำคัญทั้งสาระและรูปแบบ ธรรมวินัยเป็นชื่อหนึ่งของพุทธธรรม ธรรมะเป็นสาระ วินัยเป็นข้อกำหนดรูปแบบของสังคม รูปแบบสังคมในอุดมคติตามหลักการของพุทธศาสนา คือ สังคมสงฆ์ (Buddhist Sangha or Buddhist Order) พระพุทธเจ้าทรงสถาปนาพระสงฆ์ขึ้นมา เพื่อเป็นแบบอย่างแห่งสังคมที่พึงปรารถนา อันเป็นสังคมที่สงบสุข ปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน สมาชิกในสังคมมีความรัก ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้แก่กันและกัน โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน สมาชิกในสังคมสงฆ์จึงดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับให้สมาชิกในสังคมอื่น ๆ ได้ปฏิบัติตาม เพราะฉะนั้น สังฆรัตนะ หรือ รัตนะ คือ พระสงฆ์อันเป็นหนึ่งในรัตนตรัยของพระพุทธศาสนาจึงหมายถึง สังคมอันประเสริฐ สังคมเพียบพร้อมด้วยสมาชิกที่ดีมีคุณภาพ สังคมที่มีสันติภาพอันเกษมศานติ ซึ่งเป็นสังคมที่มนุษย์ในโลกต้องการอย่างแท้จริง² โยฮัน กัลตุง ให้ทัศนะว่า สังคมพุทธคือการยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในส่วนที่เกี่ยวกับการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ระเบียบสังคมควรตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานในที่นี้หมายถึง อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และสุขภาพที่ดีอย่างไม่มากจนฟุ้งเฟ้อ หรือน้อยจนขาดแคลน อีกนัยหนึ่งก็คือระเบียบสังคมนั้นต้องสามารถกำจัดภาวะความยากจนแสนสาหัสและการสังสมความมั่งคั่งจนเหลือล้นให้หมดไป ทางสายกลางที่มีใช้

¹พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 793.

² จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 11-14.

การต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมกันในทุกด้าน หากแต่เป็นการลดช่องว่างของการกระจายสินค้าและบริการระหว่างผู้มีน้อยกับผู้มีมาก อย่างน้อยให้อยู่ในระดับใกล้เคียงสังคมอื่นในโลก รูปแบบการจัดระเบียบสังคมพุทธ สามารถสนองตอบความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่มีไข่มากจนฟังเพื่อและทุกคนสามารถดำรงชีวิตอย่างใกล้ชิดสนิทสนม มีความผูกพันต่อกัน และร่วมกันแสวงหาการเห็นแก่กันในที่ลุ่มลึก กระทั่งปรัชญาอันสมบูรณ์ เมตตากรุณา และภาคภูมิใจที่ได้ดำรงชีวิตด้วยความดีงาม¹

จากการสัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์และผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เป็นนักวิชาการทางพุทธศาสนา เกี่ยวกับรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ สามารถวิเคราะห์สาระสำคัญเกี่ยวกับรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ ได้ดังนี้ การจัดองค์การชาวพุทธระดับย่อย ๆ ให้รับผิดชอบและจัดเครือข่ายของพุทธศาสนา รูปแบบในวงแคบคือ สร้างจิตสำนึกให้ผู้นำครอบครัวและสมาชิกให้ตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบด้วยการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับภาวะฐานะของตนเอง รูปแบบในวงกว้างได้แก่บุคคลที่อยู่ในสถาบันทางสังคม ให้ความสำคัญในการทำหน้าที่รวมไปถึงการทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี รูปแบบการจัดระเบียบแบบ “สังฆะ” (The Order) ซึ่งเป็นการจัดระเบียบสังคมโดยพระพุทธรเจ้า สรุปลักษณะรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์คือรูปแบบการจัดระเบียบแบบ “สังฆะ” ซึ่งเป็นการจัดระเบียบสังคมโดยพระพุทธรเจ้า

สรุป หลักการทางพุทธศาสนา อาศัยคำสอนระดับศีลหรือวินัยที่เน้นไปในด้านกฎข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน ในการจัดระเบียบสังคมภายนอก เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี สร้างสันติภาพให้กับสังคม ได้แก่การไม่ทำร้ายเบียดเบียนกันทั้งทางชีวิตด้านร่างกาย ทรัพย์สิน สิ่งหวงแหนด้วยกาย ด้วยวาจา และให้การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พระวินัยจึงถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดระเบียบสังคมด้านนอกทั้งหมด ในทัศนะพุทธศาสนามองว่า หากจะจัดระเบียบสังคมได้อย่างสมบูรณ์แบบต้องจัดระเบียบภายในด้วย คือ สร้างจิตสำนึกให้บุคคลมีคุณธรรม มีสติ สมาธิ ให้เกิดความสำนึก มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม รู้จักจัดระเบียบความคิด จัดระบบความรู้ ยอมรับความจริง และมีความเคารพต่อตนเอง การสร้างคุณภาพจิตและปัญญาเป็นสิ่งจำเป็นต่อการได้สันติภาพภายในหรือความสงบใจ ดังนั้น การจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ จึงหมายถึงการจัดระเบียบทั้งภายนอก และการจัดระเบียบภายในปัจเจกบุคคลไปพร้อม ๆ กัน หลักการจัดระเบียบสังคมดังกล่าวนี้อยู่บนพื้นฐานของหลักมัชฌิมาปฏิปทา อันได้แก่ทางสายกลาง คือการจัดระเบียบสังคมทั้งด้านนอกและด้านในอย่างสมดุลกัน

¹ โยฮัน กัลตุง, พุทธสันติวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง, แปลโดยสมชัย เย็นสบาย, (ปาจารย์สาร, 2538), หน้า 46-47.

บทที่ 5

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดและเสนอแนะรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และสัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์และผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการทางพุทธศาสนา วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1.1 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

ในพระวินัยและในบริบทของพระวินัย มีแนวคิดการจัดระเบียบสังคมที่ชัดเจน คือ สังคมสงฆ์ ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากขนบธรรมเนียมของนักบวชที่มีอยู่สมัยพุทธกาลและมีโอวาทปาติโมกข์ เป็นกรอบในการจัดระเบียบสังคม ระยะเวลา เมื่อสังคมสงฆ์เติบโตขึ้นและมีอาสวัญฐานนิยธรรม คือ สิ่งที่เกิดจากความมัวหมองในสังคมสงฆ์ขึ้น พระพุทธเจ้าจึงจัดระเบียบสังคมสงฆ์โดยใช้วินัย เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม เรียกว่า อนาคาริยวินัย ส่วนสังคมพุทธที่อยู่วงนอกจาก สังคมสงฆ์ พบแนวคิดการจัดระเบียบสังคมไม่ชัดเจนเหมือนสังคมสงฆ์ แต่หากจะจัดว่าเป็นสังคมพุทธอย่างน้อยต้องมีศีล 5 เป็นแกนหลักในการปฏิบัติ ส่วนในพระสูตรและในบริบทของพระสูตร พบแนวคิดการจัดระเบียบสังคมที่ชัดเจนในพระสูตรต่าง ๆ ดังนี้ ในอัครคัมภีร์สูตร พบแนวคิดการจัดระเบียบสังคม โดยกล่าวถึงสังคมแบบวรรณะที่มีโครงสร้างหน้าที่ของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่จะปฏิบัติต่อกัน สังคมวรรณะเป็นสังคมที่ปรากฏอยู่แล้วพระพุทธเจ้าเพียงแต่อธิบายให้เห็นว่า สังคมเช่นนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร และหากจะเป็นสังคมที่ดีน่าอยู่จะเกิดขึ้นได้อย่างไร ดังนั้นแนวคิดการจัดระเบียบสังคมในพระสูตรนี้ถือว่ามนุษย์เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของคนในสังคม และใช้คุณธรรมเรื่องกุศลกรรมบถ 10 ประการ เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม ในจกกวัตติสูตร พบว่า ลักษณะสังคมเป็นสังคมแบบเศรษฐกิจเชิงจริยธรรม เน้นโครงสร้างทางการปกครองเป็นหลักโดยเน้นที่กลุ่มผู้ปกครองว่าจะต้องมีคุณสมบัติอย่างไร ใช้หลักบริหารหรืออุดมการณ์ทางการเมือง การปกครองอย่างไรจึงจะสร้างความยุติธรรมเกิดความดีงามขึ้นในรัฐได้ ดังนั้นแนวคิดการจัดระเบียบสังคมในพระสูตรนี้ถือว่าการจัดระเบียบสังคมเป็นหน้าที่ของผู้นำหรือผู้ปกครอง โดยการ

ปกครองนั้นถือธรรมะเป็นใหญ่ เรียกว่า ธรรมาธิปไตย ในสังคาลกสูตรพบว่าแนวคิดการจัดระเบียบสังคม กล่าวถึงสังคมตามโครงสร้างทางหน้าที่ที่เน้นการปฏิสัมพันธ์กันของคนในสังคมท่านเรียกว่า เป็นอริยวินัย คือแบบแผนของพระอริยะ ระบบชีวิตหรือระบบการฝึกฝนอบรมของอารยชนเทียบได้กับคำว่าสุคติวินัย ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแสดงความหมายไว้ว่า หมายถึงพระธรรมอันได้แก่ พรหมจรรย์ คือหลักการครองชีวิตอันประเสริฐ ลักษณะสังคมนี้นี้แบ่งคนออกเป็น 6 กลุ่มแล้วกำหนดบทบาทหน้าที่ของกลุ่มคนในสังคมให้ปฏิบัติต่อกัน เช่น กำหนดว่า ในสังคมครอบครัว หน้าที่ของ พ่อ-แม่-ลูก ควรปฏิบัติต่อกันอย่างไร ในสังคมธุรกิจหน้าที่นายจ้างกับลูกจ้างควรปฏิบัติต่อกันอย่างไร เป็นต้น ดังนั้นแนวคิดการจัดระเบียบสังคมในพระสูตรนี้เน้นการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ตามหลักทศ 6 และเน้นให้เห็นการจัดระเบียบภายในตัวบุคคล ได้แก่เว้นจากบาปกรรม 14 ประการ

5.1.2 รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

ในพระวินัยและในบริบทของวินัย พบว่า มีรูปแบบการจัดระเบียบสังคมสงฆ์สำเร็จรูปไว้เรียบร้อยแล้วโดยมีวินัยเป็นโครงสร้างด้านกายภาพ กำหนดให้บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กัน เกื้อกูลกัน เพื่อให้เกิดวิถีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน เพื่อเป็นฐานให้เกิดชีวิตที่ประเสริฐ การจัดระเบียบภายในปัจเจกบุคคลใช้โอวาทปาติโมกข์ซึ่งมีสาระว่าเว้นการทำชั่วทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อม และทำจิตให้สะอาดบริสุทธิ์ ในพระสูตรและในบริบทของพระสูตร พบว่า มีหลักคำสอนในพุทธศาสนาเสนอแนะให้มีการจัดระเบียบสังคมโดยกำหนดบทบาทของผู้นำ หน้าที่ของบุคคลตามสถานภาพ หลักของศีล 5 กุศลกรรมบท 10 เป็นรูปแบบในการจัดระเบียบสังคม

โดยนัยนี้ พบว่า แนวคิดและรูปแบบการจัดระเบียบสังคมที่พบในพระวินัย และในพระสูตรอยู่บนพื้นฐานของศีลและธรรม ศีลเป็นการจัดระเบียบโครงสร้างสังคมด้านกายภาพ ส่วนธรรมเป็นการจัดระเบียบภายในปัจเจกบุคคลทั้งสองส่วนนี้ต้องจับคู่กันไป วิธีการจัดระเบียบสังคมนี้นี้เป็นระบบวิถีชีวิตแบบพุทธ ซึ่งบุคคลในสังคมเป็นผู้ดำรงชีวิตอยู่ในลักษณะที่เรียกว่า มีปัญญา มีความเห็นถูก มีความคิดเป็นระบบ มีระเบียบวินัย พุทธคุณ กระทำถูก เลี้ยงชีวิตถูก มีความเพียรพยายามถูก มีสติไม่ประมาทมัวเมา มีจิตเป็นสมาธิสงบเยือกเย็น รูปแบบการจัดระเบียบสังคมนี้นี้เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ดังนั้นรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ที่พบในงานวิจัยนี้คือการจัดระเบียบแบบมัชฌิมาปฏิปทา

5.2 อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ครั้งนี้มีประเด็นการค้นพบที่น่าสนใจควรแก่การนำมาอภิปรายผลตามลำดับของวัตถุประสงค์การวิจัยได้แก่ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ และเพื่อเสนอแนะรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ดังต่อไปนี้

5.2.1 แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

ได้กำหนดหัวข้ออภิปรายเป็น 2 หัวข้อตามแหล่งข้อมูล ได้แก่แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามหลักฐานในพระวินัยและในบริบทของพระวินัย กับหลักฐานในพระสูตรและในบริบทของพระสูตร โดยมีประเด็นอภิปรายตามลำดับดังนี้

5.2.1.1 จากหลักฐานในพระวินัยและในบริบทของวินัย มีข้อที่จะนำมาอภิปรายคือ แนวคิดในการจัดระเบียบสังคมเกิดขึ้นได้อย่างไร ในประเด็นนี้มีเหตุผล 2 แนวทางคือ

- 1) พระพุทธเจ้ามีแนวคิดที่จะจัดระเบียบสังคมไว้ล่วงหน้าแล้ว โดยมีเหตุผลสนับสนุนในประเด็นนี้ว่าเหตุผลแรกพระพุทธเจ้าพบข้อบกพร่องของสังคมระบบวรรณะ ที่ขาดความเสมอภาค ยุติธรรม ปิดกั้นความเป็นอิสระ ดังนั้นจึงสร้างสังคมใหม่ขึ้นมาอันได้แก่สังคมสงฆ์เป็นอันดับแรก เหตุผลที่สองจากบทสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้าและพระสารีบุตรในเวรัญชกัณฑ์ ที่พระสารีบุตรกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท พระองค์ได้ตรัสว่าจงรอไปก่อนสารีบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น เหตุผลที่สามจากวัตถุประสงค์ของการบัญญัติพระวินัย 10 ประการ² สะท้อนให้เห็นแนวคิดการจัดระเบียบสังคมสงฆ์ไว้ล่วงหน้า ต่อมาเมื่อแนวคิดนี้ขยายวงกว้างออกไป จึงเกิดสังคมแบบพุทธขึ้น มีรูปแบบการจัดระเบียบสังคมที่ต่างจากสังคมวรรณะดั้งเดิม
- 2) พระพุทธเจ้าไม่ได้มีแนวคิดที่จะจัดระเบียบสังคมไว้ล่วงหน้าหากแต่เกิดขึ้นเพราะกระแสสังคมผลักดันเหตุผลประการแรกคือพระเจ้าสุทโธทนะได้ทูลขอไม่ให้มีการบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรที่มารดาบิดายังไม่อนุญาต³ สืบเนื่องมาจากการที่นันทะผนวชและการให้ราหุลบรรพชา เป็นต้น เป็นเหตุให้บัญญัติห้ามบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรก่อนได้รับอนุญาตจากมารดาบิดา เหตุผลที่สอง พระสุทินได้ประพจน์ผิดจากมาตรฐานของนักบวชในสมัยนั้นโดยการเสพเมถุนกับภรรยาเก่า ได้รับ

¹ วิ.มหา. (ไทย) 1/21/13.

² วิ.มหา. (ไทย) 1/39/28.

³ วิ.มหา. (ไทย) 4/105/167.

การวิพากษ์วิจารณ์ ถูกตำหนิจากสังคมสงฆ์ เป็นเหตุให้ทรงบัญญัติปฐมปาฐก¹ จากเหตุผลที่กล่าวมามีแนวคิดของนักวิชาการด้านพุทธศาสนาคือ เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้ให้ทัศนะไว้สอดคล้องกับเหตุผลดังกล่าวที่ว่า สถาบันสงฆ์เกิดขึ้นและพัฒนาขึ้นเพราะกระแสสังคมผลักดัน พระพุทธเจ้ามิได้กำหนดรูปแบบตายตัวเพียงวางไว้หลวม ๆ ว่าผู้บวชต้องประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติอย่างไรบ้างไม่มีรายละเอียด ผู้มาบวชระยะแรกเป็นผู้เบือโลกแล้วจึงไม่ต้องมีสิกขาบท (ศีล) ว่าจะต้องทำอะไรไม่ทำอะไรเพราะทำถูกต้องโดยอัตโนมัติแล้ว พิธีบวชทำง่าย ๆ เพียงตรัสว่า จงเป็นภิกษุมาเถิด ก็เสร็จพิธี คุณสมบัติผู้บวชก็ได้กำหนดแน่ชัด ต่อเมื่อมีผู้น้อย (ราหุล) มาบวชจึงกำหนดอายุและวางคุณสมบัติอื่น ๆ ไว้ด้วย²

เกี่ยวกับแนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ ในพระวินัย พบว่าการจัดระเบียบสังคมสงฆ์ในระยะเริ่มต้น พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติข้อกำหนดที่เป็นสิกขาบท แต่ได้นำเอาระเบียบประเพณีของนักบวชในสังคมอารยันสมัยนั้นมาเป็นกรอบปฏิบัติ ดังที่บรรจบ บรรณรุจิ ให้ทัศนะว่า ในอารยธรรมของชาวอารยันนักบวชไม่ได้มีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้นแต่มีมาก่อนพุทธศาสนาแล้ว คำที่ใช้เรียกนักบวชทั้งหลาย เช่น บรรพชิต ภิกษุ สมณะ ฤาษี ชฎิล ปริพาชก นิครนถ์ ดาบส เป็นต้น พระพุทธเจ้ารับคำเหล่านี้มาใช้และปรับวิถีชีวิตนักบวชเหล่านั้นมาใช้ในแนวทางของพุทธศาสนา เช่นคำว่า สมณะแต่เดิมหมายถึงผู้ทำร่างกายให้อ่อนล้าคือ นักบวชประเภทที่ทรมานร่างกายตัวเองให้ลำบาก พระพุทธเจ้ารับคำนี้มาใช้ในความหมายใหม่ว่า สมณะคือผู้ทำกิเลสให้อ่อนล้าหรือทำกิเลสให้สงบ พระพุทธเจ้าได้เห็นสภาพนักบวชเหล่านี้มาก่อนแล้ว โดยที่สังคมอินเดียได้กำหนดหลักพื้นฐานของชีวิตนักบวชไว้แล้วคือ เป็นผู้ไม่มีครอบครัว ไม่มีการประกอบอาชีพ ไม่มีการสะสมทรัพย์สมบัติ ไม่พูดปด ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ดื่มสุราเมรัย ผู้ทำผิดจากหลักการนี้ไม่ถือว่าเป็นนักบวช พระพุทธเจ้าได้รับเอาหลักการนี้มาใช้จึงกำหนดเป็น อกรรมกิจ แปลว่ากิจที่นักบวชไม่พึงกระทำ หรือทำไม่ได้ ดังนั้นในตอนแรกที่พระพุทธเจ้าจัดตั้งสังคมสงฆ์ใหม่ ๆ จึงไม่มีการบัญญัติสิกขาบท คงให้พระสงฆ์ดำเนินชีวิตแบบนักบวชในสังคมสมัยนั้น ต่อมาเมื่อมีพระภิกษุประพฤติผิดจากหลักการนี้ จึงทรงบัญญัติข้อกำหนดเป็นสิกขาบท³ นอกจากนี้ขนบธรรมเนียมของนักบวชที่กล่าวมานี้แล้ว พระพุทธเจ้ายังใช้โอวาทปาติโมกข์เป็นกรอบในการปฏิบัติ สาระสำคัญอีกประการหนึ่งคือ พระองค์ได้กำหนดคุณลักษณะของพระสงฆ์ให้พิเศษต่างไป

¹ วิ.ม.หา. (ไทย) 1/39/29.

² เสฐียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2543), หน้า 20.

³ สัมภาษณ์. บรรจบ บรรณรุจิ, วันที่ 28 มิถุนายน 2546.

จากนักบวชกลุ่มอื่น คุณลักษณะที่วานี้ได้แก่หลักสังฆคุณ 9 ประการ¹ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นไปได้ว่า พระสงฆ์ที่เข้ามาสู่สำนักของพระพุทธเจ้า ส่วนมากเป็นพระอริยบุคคล และสิ่งที่เรียกว่า อาสวัฏฐานิยธรรมยังไม่เกิดขึ้น ดังนั้น การใช้เพียงขนบธรรมเนียมของนักบวชเดิมและการชี้แนะก็เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างมีระเบียบ เมื่อสังคัมสงฆ์เติบโตขึ้น พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นปุถุชนมีมากขึ้น สิ่งทีเรียกว่า อาสวัฏฐานิยธรรมได้เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าพระสงฆ์กระทำผิดจากหลักพื้นฐานของนักบวชเดิม เช่น การเสพเมถุนของพระสุทิน เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าบัญญัติปฐมปาราชิกซึ่งถือเป็นสิกขาบทในส่วนที่เรียกว่าอาณปาติโมกข์ ตรงนี้ถือว่าได้นำเอาวินัยมาเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคัมสงฆ์ ส่วนสังคัม² ทั่วไปที่ไม่ใช่สังคัมสงฆ์ แนวคิดการจัดระเบียบสังคัมตามแนวพุทธศาสตร์ไม่ได้วางรูปแบบสำเร็จรูปไว้ตายตัวเหมือนสังคัมสงฆ์ แต่กำหนดระเบียบพื้นฐานไว้อย่างต่ำมีศีล 5 เป็นแกนหลัก ส่วนสังคัมใดจะนำเอาสาระของวินัยมาบัญญัติจัดวางให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ ก็แล้วแต่ว่าสังคัมนั้นจะจัดอย่างไรจึงจะสอดคล้องตามยุคสมัย³

5.2.1.2 จากหลักฐานในพระสูตร และในบริบทของพระสูตร แนวคิดการจัดระเบียบสังคัมตามแนวพุทธศาสตร์ กำหนดประเด็นอภิปรายตามพระสูตรหลัก 3 สูตรได้แก่ อัคคัณฺณสูตร จักกวัตติสูตรและสิงคาลกสูตร

ทฤษฎีไร้ระเบียบ⁴ สรุปลงให้เห็นว่าสังคัมไม่เป็นระเบียบ มีความสลับซับซ้อน หลากหลายมีความเชื่อมโยงกระทบถึงกัน ทุกส่วนของสังคัมสำคัญเสมอกัน การแก้ปัญหาสังคัมต้องแก้ทั้งระบบ ทฤษฎีดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการจัดระเบียบสังคัมในอัคคัณฺณสูตร โดยสาระของอัคคัณฺณสูตรชี้ให้เห็นว่าเมื่อสังคัมไร้ระเบียบ มีปัญหาทางสังคัม เช่น มีการลักทรัพย์ ครหา พุดเท็จ และทำร้ายกันด้วยอาวุธ เป็นต้น เกิดขึ้น มนุษย์มีอำนาจในการแก้ไขปัญหาด้วยตัวมนุษย์เอง โดยการจัดระเบียบสังคัม จึงก่อให้เกิดบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ของคนในสังคัมขึ้น ในสูตรนี้เน้นให้เห็นการจัดระเบียบสังคัมทางด้านโครงสร้างทางกายภาพ และการจัดระเบียบภายในตัวปัจเจกบุคคลด้วย จึงเป็นการจัดระเบียบสังคัมที่สมบูรณ์ตามแนวพุทธศาสตร์

¹ ที.มหา. (ไทย) 10/195/104 .

² งานวิจัยนี้ไม่เน้นในโครงสร้างทางสังคัมว่ามีส่วนสัมพันธ์กับแนวคิดการจัดระเบียบสังคัมอย่างไร

³ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 449.

⁴ ชัยวัฒน์ ธิรพันธุ์, **ทฤษฎีไร้ระเบียบกับทางแพร่งของสังคัมสยาม**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: สถาบันการวิจัยและพัฒนาสังคัม, 2544), หน้า 142-143.

ในจักรกวัตตีสูตรมีประเด็นอภิปราย ดังนี้ แนวคิดการจัดระเบียบในจักรกวัตตีสูตรมุ่งให้เห็นบทบาทของผู้นำเป็นสำคัญในการจัดระเบียบสังคม ดังนั้น ผู้ปกครองจึงต้องเป็นผู้ฉลาดมีคุณธรรมใช้ธรรมเป็นใหญ่ในการบริหารตามหลักการที่ว่า ยึดธรรมเป็นหลักในการปกครองจัดการป้องกันมิให้มีการกระทำความชั่วร้ายเกิดขึ้นในแว่นแคว้น แบ่งปันทรัพย์เฉลี่ยให้คนผู้ไร้ทรัพย์ สอบถามการดีชั่ว ข้อควรไม่ควรปฏิบัติกับสมณพราหมณ์ผู้ประพฤตินิย ปฏิบัติชอบ จากเหตุผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวจริยธรรมแบบพุทธ ซึ่งได้กล่าวถึงหลักการปกครองและหลักความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจกับจริยธรรม ซึ่งทั้งสองส่วนนี้สังคมแบบพุทธถือว่ามีความสัมพันธ์สนับสนุนซึ่งกันและกัน สุชาติ โจมเสนาะ ได้ศึกษาภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยจริยธรรม : กรณีศึกษาชีวิตและผลงานของศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์¹ ได้สอดคล้องกับหลักจักรกวัตตีสูตรา โดยงานวิจัยดังกล่าวสรุปให้เห็นว่า ผู้นำที่พึงประสงค์ต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการคือ ความสมบูรณ์ด้านสติปัญญา ความเข้มแข็งด้านอารมณ์ และความมีจริยธรรม

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-Functionalism)² สรุปให้เห็นว่าสังคมเป็นระบบหนึ่งซึ่งประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยหน้าที่ ระบบสังคมมีขอบเขตแน่นอน มีระเบียบควบคุมตนเอง มีกระบวนการรักษาบูรณาการภายในระบบ มีแนวโน้มที่ส่วนประกอบต่าง ๆ พึ่งพาอาศัยกันจนสามารถรักษาคุณภาพของสังคมไว้ได้ ส่วนประกอบของสังคมคือโครงสร้างของสังคมได้แก่สถาบันต่าง ๆ ซึ่งมีกลุ่มบทบาทมั่นคงแน่นอน บัญญัติออกมาเพื่อสนองความต้องการทางสังคมบางประการ สังคมเปรียบเสมือนอินทรีย์ (Organic Analogy) มีความต้องการในสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต โดยที่สังคมเป็นระบบที่ต้องการความจำเป็นเพื่อคงอยู่ สังคมจึงต้องมีโครงสร้างเพื่อเป็นหลักประกันให้มีการพึ่งพา (Homeo Stasis) มีดุลยภาพ (Equilibrium) และการมีชีวิตอยู่รอด (Survival) จากทฤษฎีดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการจัดระเบียบสังคมในสังคาลกสูตร ซึ่งมีสาระสำคัญ คือ เน้นให้เห็นโครงสร้างการปฏิบัติหน้าที่ต่อกันของคนในสังคม ตามหลักทศ 6 ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบการจัดระเบียบภายนอก นอกจากนั้นยังเน้นให้เห็นการจัดระเบียบภายในตัวปัจเจกบุคคล ได้แก่การเว้นชั่ว 14 ประการคือ กรรมกิเลส 4 อคติ 4

¹สุชาติ โจมเสนาะ. การศึกษาภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยจริยธรรม : กรณีศึกษาชีวิตและผลงานของศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์, (กรุงเทพฯ: สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545), บทคัดย่อ.

² จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 54.

อธิบายมุข 6 ธรรมทั้ง 14 อย่างนี้ถือเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ทางสังคม แง่มุมนี้ พุทธศาสนาจึงไม่เพียงแต่คิดจัดระเบียบอันเข้มงวดทางกายภาพ แต่วางหลักคำสอนเพื่อปิดกั้น ความชั่วร้ายภายในจิตใจ แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นความสมดุลของการจัดระเบียบสังคมทั้งภายใน และภายนอกไปพร้อม ๆ กัน โดยไม่ถือว่าจัดระเบียบเพียงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว อีกประการหนึ่ง ในโครงสร้างระเบียบสังคมภายนอกยังมีแนวคำสอนเน้นไปที่ความมีน้ำใจในการ ปฏิบัติหน้าที่ที่สร้างความปรารถนาดีมีความเชื่ออาทรต่อกันของคนในสังคมด้วย

5.2.2 เสนอแนะรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

ได้กำหนดหัวข้ออภิปรายเป็น 2 หัวข้อตามแหล่งข้อมูล ได้แก่วิธีแบบการจัดระเบียบ สังคมตามหลักฐานในพระวินัยและในบริบทของพระวินัย กับหลักฐานในพระสูตรและในบริบทของ พระสูตร โดยมีประเด็นอภิปรายตามลำดับดังนี้

5.2.2.1 รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ในพระวินัยและ ในบริบทของวินัย พบว่า สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่พระพุทธเจ้าจัดตั้งขึ้น โดยมีรูปแบบการจัดระเบียบ สังคมสำเร็จรูปไว้เรียบร้อยแล้ว โดยมีวินัยเป็นโครงสร้างด้านกายภาพ กำหนดให้บุคคลมี ปฏิสัมพันธ์กัน เกื้อกูลกัน เพื่อให้เกิดวิถีชีวิตที่ดำรงร่วมกัน เพื่อเป็นฐานให้เกิดชีวิตที่ประเสริฐ เช่น พระอุปัชฌายามีหน้าที่ปฏิบัติต่อสังฆิกะตามหลักของอุปัชฌายะวัตร สังฆิกะก็ทำหน้าที่ปฏิบัติ ต่อพระอุปัชฌาย์ อาจารย์วัตรกำหนดหน้าที่ของการปฏิบัติระหว่างอันตวาสีกกับอาจารย์ หน้าที่ ด้านนี้เน้นไปทางด้านจัดการศึกษา พระวินัยธรรมมีหน้าที่ในการวินิจฉัยเรื่องเกี่ยวกับวินัยเน้นไป ใน การปฏิบัติหน้าที่ด้านตุลาการ เจ้าอธิการต่าง ๆ มีหน้าที่ประจำแผนกของตน เน้นไปในด้าน เศรษฐกิจและการคลัง การพัฒนาสาธารณูปการต่าง ๆ เป็นต้น การจัดระเบียบภายในปัจเจก บุคคลพบในโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งมีสาระว่าเว้นการทำชั่วทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อม และทำจิต ให้สะอาดบริสุทธิ์ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า สาระของรูปแบบการจัดระเบียบสังคมเช่นนี้มีเป้าหมาย เพื่อให้บุคคลมีปฏิสัมพันธ์เกื้อกูลกัน มีวิถีชีวิตที่ดำรงร่วมกัน สนับสนุนให้เกิดชีวิตที่ประเสริฐ ถือเป็นสังคมอุดมคติแบบพุทธ

5.2.2.2 รูปแบบการจัดระเบียบสังคมที่พบในพระสูตร และในบริบทของ พระสูตรมีหลายพระสูตรด้วยกันแต่นำมาเป็นข้อมูลในการอภิปรายผลเพียง 3 พระสูตรหลักได้แก่ อัคคัญญสูตร จักกวัตติสูตรและสิงคาลกสูตร ในอัคคัญญสูตรพบรูปแบบการจัดระเบียบสังคมที่ เน้นหน้าที่ของบุคคลตามระบอบวรรณะโดยมีหลักกุศลกรรมบท 10 เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบ ในจักกวัตติสูตร พบรูปแบบการจัดระเบียบสังคมที่เน้นบทบาทของผู้เป็นผู้นำเป็นหลัก โดยผู้นำเป็น ธรรมาธิปไตยใช้หลักของศีล 5 และกุศลกรรมบท 10 เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม

ในสังคาลกสูตร พบรูปแบบการจัดระเบียบสังคมที่เน้นหน้าที่ของคนตามหลักของทิส 6 และคุณธรรมของบุคคลในสังคมให้เว้นบาปกรรม 14 ประการ ทั้งสองประการนี้เรียกรวมกันว่าเป็นอริยวินัยซึ่งถือเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม

สาระทั้งหมดของแนวคิดและรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ ที่ค้นพบในงานวิจัยนี้รวมลงในหลักมัชฌิมาปฏิปทา อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ศีลเป็นแกนหลักในการจัดระเบียบสังคมทางกายภาพทั้งหมดซึ่งถือว่าการจัดระเบียบภายนอก ซึ่งมีความหมายครอบคลุมระบบแบบแผนเกี่ยวกับการปกครอง การบริหาร การศาล นิติบัญญัติ การเศรษฐกิจและการศึกษา เป็นต้น ส่วนสมาธิ (จิต) และปัญญาเป็นแกนหลักในการจัดระเบียบภายในปัจเจกบุคคล ซึ่งมีความหมายครอบคลุมเรื่อง คุณธรรม แรงจูงใจ ความสุข ความสดชื่น ร่าเริง เบิกบานของจิต ความรู้ ความคิด ความเข้าใจ การมองเห็นตามความเป็นจริง รู้เท่าทันต่อสภาวะของสิ่งทั้งหลาย อิสระ หลุดพ้นจากกิเลส และไร้ทุกข์ เป็นต้น จุดเน้นการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์จะได้ผลดี เมื่อสร้างความสมดุลในการจัดระเบียบภายนอกและการจัดระเบียบภายในปัจเจกบุคคลไปพร้อม ๆ กัน

5.3 ข้อเสนอแนะ

รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ที่พบในงานวิจัยนี้คือ การจัดระเบียบแบบมัชฌิมาปฏิปทามีข้อเสนอแนะรูปแบบการจัดระเบียบสังคมดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง

การจัดระเบียบสังคม ควรนำสาระัตถะของหลักมัชฌิมาปฏิปทาไปจัดให้ครอบคลุมทั้งด้านกายภาพและจิตปัญญา สังคมโดยทั่วไปเน้นการจัดระเบียบแต่ด้านกายภาพ การเน้นแต่เพียงความเคร่งครัดด้านรูปแบบอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาความขาดระเบียบวินัยได้ ดังนั้น จึงเสนอแนะว่า ควรนำเอาสาระัตถะของหลักมัชฌิมาปฏิปทาไปจัดระเบียบสังคมเพราะเน้นการจัดระเบียบทั้งภายในและภายนอกควบคู่กันไป

ความขาดระเบียบของคนในสังคมส่วนหนึ่งเนื่องมาจาก การที่ปัจเจกบุคคลไม่ปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง หรือปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันอย่างขาดความเอื้ออาทร ดังนั้นจึงเสนอแนะว่าควรนำเอาสาระัตถะแห่งหลักมัชฌิมาปฏิปทา ดังตัวอย่างในหลักสังคาลกสูตรและอัคคัณฺฐสูตรมาจัดระเบียบสังคม จะทำให้เกิดความเป็นระเบียบในสังคม

ความขาดระเบียบของสังคม สาเหตุสำคัญประการหนึ่งมาจากนักปกครองขาดปัญญา มีความอ่อนแอในการบริหารจัดการ และขาดคุณธรรม ดังนั้นจึงเสนอแนะว่าควรนำเอาสารัตถะแห่งหลักมัชฌิมาปฏิปทา ดังตัวอย่างในหลักจกักวัตติสูตรมาจัดระเบียบสังคมเพื่อแก้ปัญหาการขาดระเบียบของคนในสังคม เพราะหากผู้นำมีความฉลาด เข้มแข็งในการบริหารจัดการและมีคุณธรรมย่อมทำให้สังคมมีระเบียบและสงบสุขได้

ความขาดระเบียบในสังคมสงฆ์สาเหตุเกิดจาก ผู้เข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์มาจากกลุ่มคนที่หลากหลาย มีภูมิหลังที่แตกต่างกัน พระสงฆ์มีวเมาในลาภสักการะ วิทยาการสมัยใหม่สร้างแนวคิดให้พระสงฆ์ห่างออกจากหลักธรรมวินัย ประพฤติอหยังอนเสียมทราวมลง ดังนั้นจึงเสนอแนะว่าควรนำเอาสารัตถะแห่งหลักมัชฌิมาปฏิปทามาจัดระเบียบสังคมสงฆ์ เพื่อแก้ปัญหาคความขาดระเบียบของสังคมสงฆ์ ดังตัวอย่างการจัดระเบียบสังคมสงฆ์ที่ปรากฏในพระวินัย

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

5.3.2.1 ควรมีการศึกษารูปแบบ การจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับสังคมไทย

5.3.2.2 ควรมีการศึกษารูปแบบ การจัดระเบียบสังคมสงฆ์ไทยตามหลักพระธรรมวินัย

5.3.2.3 ควรมีการศึกษารูปแบบ การจัดระเบียบวัดที่มีความสอดคล้องกับสังคมไทย

1.2. ข้อมูลทฤษฎีภูมิ

1.2.1 หนังสือ

กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย. **ภารตวิทยา**. กรุงเทพฯ: สยาม เคล็ดไทย, 2537.

กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์. **พื้นฐานทฤษฎีสังคมสงเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.

เกริกศักดิ์ บุญญานุกงศ์. **ฐานข้อมูลงานวิจัยของสถาบันวิจัยสังคม**. เชียงใหม่: ม.เชียงใหม่, 2540.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. **วิถีชุมชน คู่มือการเรียนรู้ที่ทำงานชุมชนง่ายได้ผลและสนุก**. นนทบุรี : บริษัทดีไซร์ จำกัด, 2545.

ชบวน พลตรี. **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2530.

_____. **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์, 2537.

โฆษิต ปั้นเปี่ยมรัฐ. **การพัฒนาประเทศไทย แนวความคิดและทิศทาง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดอกเบี๋ย, 2536.

งามพิศ สัตย์สงวน. **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: บริษัทรามการพิมพ์ จำกัด, 2543.

จรัญ พรหมอยู่. **ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไอเดียนส์โตร, 2526.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 8, จำนวน 5000 เล่ม, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.

จงจิตต์ ไสภณคณาภรณ์. **สวัสดิการสังคม**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป. จุฬาลงกรณ์, มหาวิทยาลัย. **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์. **ทฤษฎีไร้ระเบียบกับทางแพร่งของสังคมสยาม**. พิมพ์ครั้งที่ , กรุงเทพฯ: สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาสังคม, 2544.

ไชยยันต์ รัชชกุล. **บทความวิชาการสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ: พระนครการพิมพ์, 2524.

ทิติยา สุวรรณะชฎ. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2527.

ณรงค์ เล็งประชา. **มานุษยวิทยาประยุกต์ในการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์, 2541.

- ทัศนีย์ ลักษณะนาภิชนชัช. **สังคมสงเคราะห์ชุมชน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- นิภา สุวรรณแสง. **การสงเคราะห์ชุมชน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- นิเทศ ตินณะกุล และศิริรัตน์ แอดสกุล. **รวมบทความสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- นวม สงวนทรัพย์. **สังคมวิทยาศาสนา**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์, 2537.
- ประเวศ วะสี และคณะ. **พระพุทธศาสนากับจิตวิญญาณสังคมไทยประเด็นวิจัยศาสนาและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์. **เอกลักษณ์ของชาติกับการจัดระเบียบสังคม**. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2545.
- พระคุณีย์ เมธังกโร. **การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2532.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2532.
- พระเทพโสภณ (ประยูร มีฤกษ์). **โลกทัศน์ของชาวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2540.
- _____. **จัดระเบียบสังคมตามคตินิยมแห่งสังฆะ**. พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.
- _____. **ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2543.
- _____. **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2541.
- _____. **ปฏิรูปการศึกษาการสร้างสรรค์ภูมิปัญญา**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2539.
- _____. **พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2537.
- _____. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.

_____ . **ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพฯ: บริษัทสี่ต่อตะวัน, 2545.

พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทโท). **อุปลมณี**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2544.

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธธรรมสำหรับโลกสมัยใหม่**. สุรินทร์: มูลนิธิพิพิธประชานาถ, 2544.

_____ . **"วิถีสังคมไทยในสารนิพนธ์ทางวิชาการ เนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์"**. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2543.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). **พระธรรมวินัย กฎหมาย ทัฎฐิ และผลประโยชน์ : กรณีความเห็นแย้งกันในเรื่อง พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับใหม่, ในสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ 47 ปีการศึกษา 2543**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.

พัชนี วรกวิน. **จิตวิทยาสังคมทฤษฎีและปฏิบัติการ**. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช, 2526.

พัทยา สายหนู. **กลไกของสังคม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

พัฒน์ สุจำนงค์. **สังคมกับปัญหาสภาวะแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์, ม.ป.ป.

พลอย เจริญสุข. **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภา ลาดพร้าว, 2530.

พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล. **โครงการวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไปมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

ไพรัตน์ เตชะรินทร์. **การบริหารงานพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2524.

ไพบุลย์ ช่างเขียน. **สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ: บริษัทผดุงวิทยา, 2516.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **จากนาลันทาถึงมหาจุฬาฯ**. พิมพ์ครั้งที่ 2, ม.ป.ท, 2542.

_____ . **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ 47 ปีการศึกษา 2543**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.

วันทนีย์ วาสิกะสิน. **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

วิรัช เตียงหงษากุล. **การพัฒนาชุมชนตามแนวคิดนักปรัชญาตะวันตก**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์, 2529.

- สมภาร พรหมทา. **พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- สมบุญ สุธำราญ. **การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา.** กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, 2530.
- _____. **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- สำนักราชเลขาธิการ. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.** กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546.
- สัมพันธ์ เตชะอภิก และคณะ. **การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน.** ขอนแก่น: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2540.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **พุทธสังคมวิทยา.** พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: สนพ.สุภาพใจ, 2543.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. **พุทธศาสนาในอินเดีย.** กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2523.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน.** พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2528.
- สุดา ภิรมย์แก้ว. **โครงการวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไปมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มนุษย์กับสังคม.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544.
- สุเทพ ชาวลิต. **สวัสดิการสังคม.** กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, 2527.
- สุพรรณิ ไชยอำพรและสนิท สมัครการ. **การวิเคราะห์สังคมเพื่อการพัฒนาแนวความคิดและอาชีพ.** กรุงเทพฯ: บริษัทซีเอ็ดยูเคชั่น, 2543.
- สุพิศวง ธรรมพันทา. **มนุษย์กับสังคม.** กรุงเทพฯ: ดี.ดี.บุ๊คส์ไตร์, 2540.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **คำบรรยายพระไตรปิฎก.** พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2543.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. **การจัดระเบียบสังคมแนวพุทธ.** พุทธจักร. 55 (10): 11, ตุลาคม, 2544.

1.2.2 บทความ

- โยฮัน กัลตุง. **พุทธสันติวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง.** แปลโดยสมชัย เย็นสบาย (ปาจารย์สาร), 2538 หน้า 46-47.
- ศิริรัตน์ แอดสกุล. **การจัดระเบียบทางสังคม. รวมบทความสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา,** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- สุดารัตน์ เกษราพันธ์. "สัมภาษณ์", **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน.** (5 กันยายน 2544) : 21.

สุนทร วัฒนะ. “กลุ่มพุทธทาสศึกษากับการสร้างสรรค์ชุมชน”, **เสขิยธรรม**. 42(9) : 64, ก.ย.-ธ.ค, 2542.

อรอนงค์ อินทรจิต. “สัมภาษณ์”, **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน**. (3 กันยายน 2544) : 24.

1.2.3 รายงานการวิจัย

กาญจนา ชุ่มมณี. การมีส่วนร่วมพัฒนางานสาธารณสุขตำบล ขององค์การบริหารส่วนตำบล **อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์**, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543.

ชัยพร วิชชาวุธและคณะ. **งานวิจัยลำดับที่ 16 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พฤติกรรมจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน ศึกษาตามแนวทางจิตวิทยาสังคม**. โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัยฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. **การศึกษาจริยศาสตร์สังคมในพุทธศาสนาในเชิงวิจารณ์**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

1.2.4 วิทยานิพนธ์

กฤษณา รักษาโคม. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพระวินัยปิฎก : ศึกษาเฉพาะกรณี พระอุบาลีเถระและพระปฎาจารย์เถรี**. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.

ปริญวรรณ์ วัฒนะนาวิน. **การรู้ตระหนักในความรับผิดชอบของตำรวจจราจรที่มีต่อหลักจริยธรรม**. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545.

พระมหาโกวิท ผาทองไสย์. **ความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับสตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีความเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544.

พระมหาจรัญโรจน์ ปาโส. **การประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับการทำกิจกรรมในชุมชนของพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรม**. กรุงเทพฯ: สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

- พระมหาเจริญ จันท์จริง. **บทบาทของพระวินยาศาสนาในการรักษาพระวินัยของพระสงฆ์ไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีกรุงเทพมหานคร.** กรุงเทพฯ: สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- พระมหาสุทธิพงษ์ ธรรมพิทักษ์. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพระเจ้าพิมพิสารกับพระเจ้าปเสนทิโกศล.** กรุงเทพฯ: สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544.
- พระมหาอิสระ สิงห์เป็ย. **การวิเคราะห์ปัญหาอทินนาทานตามพุทธจริยศาสตร์เถรวาทในบริบทสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545.
- สุชาติ โจมเสนาะ. **การศึกษาภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยจริยธรรม : กรณีศึกษาชีวิตและผลงานของศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์.** กรุงเทพฯ: สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545.

1.2.6 สัมภาษณ์

- คุณ โทชนันท์, รองศาสตราจารย์, หัวหน้าภาควิชาปรัชญา-ศาสนามหาวิทยาลัยขอนแก่น, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2546.
- จ่านง ทองประเสริฐ, ศาสตราจารย์พิเศษ, สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน 2546.
- บรรจบ บรรณรุจิ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2546.
- ประสิทธิ์ ทองอุ่น, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สัมภาษณ์, 30 กันยายน 2546.
- ประมวล เพ็งจันทร์, อาจารย์, สัมภาษณ์, 25 พฤษภาคม 2546.
- พระเทพปัญญาเมธี (ทองอยู่ พิศลิม), เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, สัมภาษณ์, 24 กันยายน 2546.
- พระธรรมกิตติวงศ์, (ทองดี สุรเตโช), ราชบัณฑิต, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2546.
- พระมหาต่วน สิริธมฺโม, อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2546.
- พระมหาทองสา จานิสฺสุโร, อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาเขตสุรินทร์ (ห้องเรียนบูรณัมย์), สัมภาษณ์, 24 สิงหาคม 2546.
- พระมหาเสถียร ชาติเมธี, อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาเขตนครราชสีมา, สัมภาษณ์, 30 สิงหาคม 2546.
- พระราชปริยัตยาลังการ (วิชัย จิตาจาโร), เจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์, สัมภาษณ์, พฤษภาคม 2546.

พระราชวรณเวที (วิบูลย์ กลุยาโณ), เจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ, 22 สิงหาคม 2546.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ), รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, สัมภาษณ์, 27 มิถุนายน 2546.

พิสิฐฐ์ โคตรสุโพธิ์, รักษาการหัวหน้าภาควิชาปรัชญา-ศาสนา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2546.

ศาสตราจารย์วิระ สมใจ, อาจารย์พิเศษสถาบันราชภัฏบุรีรัมย์, สัมภาษณ์, 26 สิงหาคม 2546.

เหรียญ เตียงงา, อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์,
สัมภาษณ์, 3 มิถุนายน 2546.

ภาคผนวก

ผนวก ก

บัตรบันทึกการค้นคว้า

บัตรบันทึกการค้นคว้าการวิจัย

เรื่องที่ค้นคว้า .....

ประเด็นสำคัญ.....

.....

.....

.....

.....

หนังสืออ้างอิง/แหล่งข้อมูล.....

.....

.....

บัตรบันทึกการค้นคว้าการวิจัย

เรื่องที่ค้นคว้า .....

ประเด็นสำคัญ.....

.....

.....

.....

.....

หนังสืออ้างอิง/แหล่งข้อมูล.....

.....

.....

ผนวก ข

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

.....

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....
2. อายุ.....ปี
3. การศึกษาสูงสุด.....
4. ตำแหน่งงานปัจจุบัน.....
- .....
5. ที่อยู่.....
- .....
6. สถานที่ให้สัมภาษณ์.....
- .....
7. ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ .....เดือน.....พ.ศ.....
- จากเวลา.....น. ถึงเวลา.....น.

ตอนที่ 2 รายการสัมภาษณ์ ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้อย่างไร

1. แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์
  - 1.1 การจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ในทัศนะของท่านหมายถึงอะไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ประวัติผู้วิจัยและคณะ

ประวัติย่อผู้วิจัย (หัวหน้าโครงการ)

ชื่อ นายทวีศักดิ์ ทองทิพย์
วัน เดือน ปีเกิด - - 2503
สถานที่เกิด 61 หมู่ 1 ตำบลกระเบื้อง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดสุรินทร์
ที่อยู่ปัจจุบัน 195 หมู่ที่ 6 ถนนโชคชัย-เดชอุดม ตำบลประโคนชัย
อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ รหัสไปรษณีย์ 31140 โทรศัพท์ 044-
670362, 651588 และ 081-7258693
ที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000 โทรศัพท์ 044 –
514093, 044 – 514037,

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2529 มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนลิตธรรมวิทยา เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย
กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2534 พท.บ. (ศาสนา) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2536 ศศ.ม. (ภาษาสันสกฤต) มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร

ผลงานวิจัยที่ผ่านมา

หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี
โครงการพระสงฆ์ร่วมพัฒนาชายแดนไทย-กัมพูชา ในเขตจังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์
หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในระบบเศรษฐกิจชุมชน :
กรณีศึกษากลุ่มสตรีออมทรัพย์ จังหวัดสุรินทร์

ประวัติย่อผู้วิจัย (ผู้วิจัยร่วม)

ชื่อ	นายประสงค์ ทองประ
วัน เดือน ปีเกิด	วันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2506
สถานที่เกิด	อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 46/1 หมู่ที่ 3 บ้านกระวัน ตำบลบ้านไทร อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ 32140 โทร. 0-9583-7014
ที่ทำงาน	โรงเรียนบ้านหนองแดง ตำบลกุดโบสถ์ เกอเสิงสาง จังหวัดนครราชสีมา 30330
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2531	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนปริยัติโกศลวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ. 2537	ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) เกียรตินิยมอันดับ 2 วิชาเอก รัฐศาสตร์ (การบริหารรัฐกิจ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
พ.ศ. 2538	ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศษ.บ.) วิชาเอก ภาษาไทย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี
พ.ศ. 2545	ประกาศนียบัตรบัณฑิต (ป.บัณฑิต) สาขาวิชา การจัดการและการประเมินโครงการ สถาบันราชภัฏสุรินทร์ สุรินทร์
พ.ศ. 2546	ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาภาษาไทย (กลุ่มภาษา) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผลงานวิจัยที่ผ่านมา

เรื่อง ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี

โครงการพระสงฆ์ร่วมพัฒนาชายแดนไทย-กัมพูชา ในเขตจังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์ เรื่อง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในระบบเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มสตรีออมทรัพย์ จังหวัดสุรินทร์

ประวัติย่อผู้วิจัย (ผู้ร่วมวิจัย)

ชื่อ	นายเสื่อ สัชชานนท์
วัน เดือน ปีเกิด	2 ตุลาคม 2493
สถานที่เกิด	อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์
ที่อยู่ปัจจุบัน	292 หมู่ที่ 6 ตำบลช่องเม็ก อำเภอศีร์ษะรินทร์ จังหวัดอุบลราชธานี 34350 โทรศัพท์ 01-967 5247
ที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000 โทรศัพท์ 044 – 514093, 044 – 514037
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2517	ป.ธ. สำนักเรียนวัดพรหมสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ. 2520	มัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2524	พธ.บ. (สังคมวิทยา) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2528	M.A. (Sociology), The University of Poona, India
ผลงานวิจัยที่ผ่านมา	
	เรื่อง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในระบบเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มสตรีออมทรัพย์ จังหวัดสุรินทร์

ประวัติผู้วิจัย (ผู้ร่วมวิจัย)

ชื่อ	นายเมฆไท ละม้ายวรรณ
วัน เดือน ปีเกิด	28 กุมภาพันธ์ 2500
สถานที่เกิด	อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์
ที่อยู่ปัจจุบัน	105 หมู่ที่ 7 บ้านจรวาย ตำบลลำดวน อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ รหัสไปรษณีย์ 32220 โทรศัพท์ 0-9043 6885
ที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000 โทรศัพท์ 044 – 514093, 044 – 514037
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2518	นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดน้อยนพคุณ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2524	มัธยมศึกษาปีที่ 5 (ม.ศ. 5) โรงเรียนสตรีธรรมวิทยา วัดสิตาราม กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2525	ป.ธ. 3 สำนักเรียนวัดน้อยนพคุณ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2529	พธ.บ. (ครุศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
ผลงานวิจัยที่ผ่านมา	
	เรื่อง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในระบบเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มสตรีออมทรัพย์ จังหวัดสุรินทร์

ประวัติผู้วิจัย (ผู้ร่วมวิจัย)

ชื่อ	พระมหามานพ ปิยสีโล (เจ้าจันทร์)
สถานที่เกิด	1 มิถุนายน 2504
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดศาลาลอย ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000
ที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000 โทรศัพท์ (044) 514093, 01-4705012
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2536	ป.ธ. 9 สำนักเรียนคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ. 2536	พธ.บ. (สังคมวิทยา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
พ.ศ. 2540	อม. (บาลีสันสกฤต) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร

ประวัติย่อผู้วิจัย (ผู้ร่วมวิจัย)

ชื่อ	นายธนู ศรีทอง
วันเดือนปีเกิด	24 กรกฎาคม 2509
สถานที่เกิด	อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์
ที่อยู่ปัจจุบัน	250/63 ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
ที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000 โทร. (044) 514093
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำ สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2531	ป.ธ. 5 สำนักเรียนวัดดาวดึงษาราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2535	พธ.บ. (อังกฤษ) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2540	M.A. (English) Kurukshetra University, India
พ.ศ. 2541	Post-Graduate Diploma (Journalism) Bharatiya Vidya Bhavan, India

ประวัติย่อผู้วิจัย (ผู้ร่วมวิจัย)

ชื่อ	นายบรรจง ไสดาดี
วันเดือนปีเกิด	19 กรกฎาคม 2507
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์
ที่อยู่ปัจจุบัน	7/8 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
ที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000 โทร. (044) 514093
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2521	น.ธ. เอก สำนักเรียนวัดกลาง จังหวัดกาฬสินธุ์
พ.ศ. 2532	พธ.บ. (ปรัชญา) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2546	ศศ.ม. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผลงานวิจัยที่ผ่านมา	
พ.ศ. 2546	วิทยานิพนธ์เรื่อง การใช้ตรรกะในวิธีสอนของ พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท)